

**T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MAHKEMELİK MUVAZZAFLAR: TÜRKİYE'DE
HUKUK, ASKERİ YARGI VE ORDU İLİŞKİSİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Soner BABACAN

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Zülküf KARA**

MARDİN 2014

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Ana Bilim Dalı 12752010 numaralı öğrencisi Soner BABACAN'ın hazırladığı **Mahkemelik Muvazzaflar; Türkiye’de Hukuk, Askeri Yargı ve Ordu İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”** başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca.....tarihinde yapılmış, tezin onayına OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun.....tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	
1.1. Konu ve Amaç.....	6
1.2. Metot.....	7
1.3. Literatür Taraması.....	9
1.4. Kuramsal Çerçeve.....	16
2. SİYASAL VE TOPLUMSAL YAŞAMDA ORDU	
2.1. Bir İdeolojik ve Baskı Aygıtı Olarak Ordu.....	23
2.1.1. Orduda Modernleşme Çalışmaları.....	26
2.1.2. Modernleşme Sürecinde Pozitif Bilimlerin Orduya Etkileri.....	27
2.1.3. Askeri Elit Oluşumu ve Devleti Kurtarma Fikri.....	29
2.2. Siyasallaşan Ordu ve Siyaset.....	30
2.3. Tek-Parti Dönemi.....	31
2.4. Demokrat Parti Dönemi.....	33
2.5. Müdahaleler Dönemi.....	34
2.6. 2000’li Yıllar ve AKP Dönemi.....	40
2.7. Askeri Müdahaleler Ardından Yapılan Değişiklikler.....	43
2.7.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK).....	44
2.7.2. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK).....	45

2.7.3. İç Hizmet Kanunu.....	46
2.7.4. Yüksek Askeri Şura (YAŞ)	47
2.7.5. Disiplin Mahkemeleri.....	48
2.7.6. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM).....	49

3. ASKERİ MÜDAHALELER BERABERİNDE GELİŞEN ASKERİ YARGI SİSTEMİ

3.1. Askeri Yargının Türkiye’de Gelişim Seyri.....	50
3.2. Askeri Yargıya Getirilen Eleştiriler.....	52
3.3. Askeri Yargının Batı Ülkelerinde ki Konumu.....	53
3.4. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi.....	54
3.4.1. Kuruluşu.....	55
3.4.2. Yetki Alanı ve Çalışma Şekli	55
3.4.3. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Öncesi Askeri İdari Yargılamalar.....	56
3.4.4. Askeri Yüksek İdare Mahkemesine Getirilen Eleştiriler.....	57
3.4.5. AYİM Dergisi.....	60
3.5. İstatistikler.....	62
3.5.1. Genel Değerlendirme.....	62
3.5.2. Muvazzaf Değerlendirmeleri.....	65

4. MAHKEMELİK MUVAZZAFLAR

4.1. Muvazzaflar.....	71
4.2. Muvazzaf Kaynakları.....	74
4.3. İdare (Ordu) Algısı.....	76
4.4. AYİM Tecrübeleri.....	77
4.5. Farklı Mecralarda Hak Arayışı.....	84

SONUÇ	86
--------------------	----

KAYNAKÇA	91
-----------------------	----

MÜLAKAT SORULARI	95
-------------------------------	----

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Mahkemelik Muvazzaflar: Türkiye’de Hukuk, AYİM ve Ordu İlişkisi Üzerine Bir İnceleme

Soner BABACAN

Mardin Artuklu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
2014: 103 Sayfa

Türkiye’de ordu siyasal ve toplumsal hayatta esaslı bir rol oynayagelmıştır. Geç Osmanlı’dan itibaren süregelen bu rol askeri müdahaleler ardından devlet idaresinde merkezi bir aktör halini almıştır. Ordunun merkezi konuma yerleşmesinde askeri müdahaleler ardından hayata geçirilen yasalarla güçlenen askeri yargının önemi büyüktür. Batı ülkelerinin aksine kendisine sivil yargıdan ayrı güçlü bir konum sağlayan askeri yargının önemli bir dalını da Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) oluşturur.

12 Mart 1971 Askeri Muhtırasının ardından kurulan AYİM “asker kişilerin, askeri eylem ve işlemlerden doğan idari uyuşmazlıklarını” çözüme kavuşturmakla görevlidir. Kuruluşundan buyana AYİM hakkında farklı akademik çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların tamamını hukuk disiplininde “yukarıdan” bakışla yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. AYİM’de idare ile olan uyuşmazlıklarını gidermek zorunda olan muvazzaf askerler üzerine sosyolojik bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, AYİM’de bir davası bulunan muvazzafların dava serüvenleri üzerinden hukuk algılarının ortaya konmasıdır. Bu amaçla herhangi bir nedenle mahkemeye başvuran muvazzaflarla derinlemesine mülakatlar yapılmış, muvazzafların AYİM özelinde hukuku “aşağıdan” nasıl tecrübe ettikleri analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti kavramlarının toplumsal pratiklerde karşılığının olmadığı ve egemenin hukukunun geçerli olduğuna ilişkin güçlü bir inancın var olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ordu, hukuk, egemen, AYİM, muvazzaf

ABSTRACT

Graduate Thesis

**Complainant Soldiers:
An Investigation on The Relationship between Law, Military Law and the Military in
Turkey**

Soner BABACAN

Mardin Artuklu University
The Graduate School of Social Sciences
The Division of Sociology
2014: 103 Pages

In Turkey, The military has played an essential role in the social and political history of the Turkish Republic. This role which is ongoing from the late Ottoman has shaped as a central actor in the administrative of the state after military interventions. The military justice law that was strengthened by the implementations after military interventions has a great importance to Army's central positions. One of the important power of the military jurisdiction that, unlike western countries, has taken a strong position apart from civil jurisdiction is AYİM

AYİM, established after 12 March 1971 Military Memorandum, has been charged of resolve disputes of military personel with administrative due to the military actions and procedure. Since establishment of AYİM, a few different academic studies had been worked about it. But, all of these studies, conducted in the discipline of law "from above" constitutes work. There is no sociological studies about active-duty soldiers who has to resolve their dispute with administration in AYİM.

The purpose of this study is presenting perceptions of the law of the active-duty soldiers who has a case in AYİM with their case adventure. For this aim, a few in-depth interview had been done with active-duty soldiers who has a tiral in AYİM, and analyzed how they had experienced "from below" the law especially in AYİM. The results of the study showed that, the concepts which, the rule of the law and constitutional state, does not match with social experiences and there is a strong faith in sovereign's law is valid.

Key Words: Military, law, sovereign, AYİM, soldier

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı Osmanlı'dan Cumhuriyet'e toplumsal ve siyasal yaşamda etkili bir rol oynamış olan ordunun siyasal hayata olan müdahalelerinin ardından hayata geçen genelde askeri yargı özelde ise askeri idari yargı sistemine hukuk, ordu ve siyaset sosyolojisi disiplinlerinin sunduğu kavramsal ve teorik araçlar aracılığıyla sosyolojik olarak incelemektedir. Çalışma genelinde askeri yargı sistemine atıfta bulunulurken özelde Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma temelde AYİM'de herhangi bir sebeple davası bulunan muvazzaf askerler ile yapılan derinlemesine mülakatlar ve AYİM dergilerinde yer verilen kararların analizlerine dayanmaktadır. Bu kapsamda kartopu tekniği ile ulaşılan görüşmeciler ile dava serüvenleri üzerine yapılan derinlemesine mülakatlar vasıtasıyla hukuka ve askeri yargı sistemine aşağıdan tecrübeler yer verilmiştir. Bununla birlikte 2002–2003 ve 2007 yıllarına ait 3 adet AYİM Dergisinde yer alan muvazzaf askerlerin mahkeme kararları çeşitli alt dallarda sınıflandırılarak analiz edilmiş ve istatistikî bilgilere ulaşılmıştır.

Demokrasilerin en büyük kazanımı katılımdır. Toplum seçtiği yöneticilerinin eylem ve işlemlerine olumlu ve olumsuz olarak görüşleri ve fikirleri ile katılarak demokrasinin ve dolayısıyla idarenin iyi işlemesine yardımcı olur. Toplumun demokratik yönetimde söz sahibi olamadığı durumlarda idarecilerin egemenliği ortaya çıkmaya başlar. Dolayısıyla bir kurumun Anayasa ile kurularak görevlendirilmesi ve faaliyet yürütmesi yaptığı her türlü işlem ve eylemin doğru ve kabul edilebilir olduğu anlamına gelmez. Bu işlem ve eylemlere toplumun yasal sınırlar dâhilinde karşı duruşu ve hak arayışı bağımsız ve tarafsız mahkemelerce sağlanır.

İşte bu noktada, bu çalışma asker toplumunun karşılaştığı idari anlaşmazlıkları dava etmek zorunda kaldığı AYİM'e karşı nasıl bir bakışa sahip olduğunun önemi ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sayede hâlihazırda çalışmaları sürdürülen yargıda birlik ve Avrupa Birliği uyum çalışmalarına referans olabilecek bilgilerin ortaya çıkarılabileceği ve idarenin bu veriler ışığında yeni planlamalara-değişikliklere gidebileceği değerlendirilebilir. Çalışmanın Türkiye'de Cumhuriyet Tarihi boyunca sorgulanması ve eleştirilmesi hoş karşılanmayan Ordu ve Yargı sistemlerini bir arada kapsamaması, görüşmecilerin muvazzaf askerlerden oluşması bu araştırmanın en büyük güçlüğünü teşkil etmiştir. Bu açıdan bana mülakat veren muvazzaflara şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmanın yoğun programında zamanlarından çaldığım sevgili eşim Züleyha ve çocuklarım Buse, Doğan ve Batuhan'dan özür dilemekten başka bir şey gelmiyor. Akademiye beni kabul eden Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne, danışmanım Doç.Dr Zülküf KARA ve yardımlarını hiç esirgemeyen arkadaşım Metin YÜKSEL'e teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Türkiye’de Hukuk ve Askerlik arasında Cumhuriyet tarihi boyunca, etkileri toplumsal yapıda da görülen problematik bir ilişki olagelmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Cumhuriyet’in kurucusu, koruyucusu ve savunucusu iddiası ve tasavvuru ile askeri seçkinler ülkenin modernleşme projesinde militarist bir ideoloji ile önemli bir rol oynamışlardır. Bunun sonucunda ordu ülkede siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda esaslı bir belirleyici ve yönlendirici olarak hareket etmiştir. 1923–1945 yılları arasında Tek Partili Dönemde iktidar sahiplerinin eski askerlerden oluşması siyasetçi ve asker gerilimlerine sahne olmasını engellemişken çok partili sisteme geçişin hemen ardından 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara geçişiyle sorunlar ortaya çıkmıştır. Siyasilerle askerler arasında doğan anlaşmazlıkların ardından gelen askeri müdahaleler sonucu yazılan anayasalar muhafazasında askeri yargı zamanla ayrıcalıklı bir konum kazanmıştır. Bu süreçte askeri yargının iki temel rol üstlenmiş olduğu ifade edilebilir. Askeri yargı bir yandan askeri bürokrasinin ülkenin seçilmişlerine karşı konumunu muhafaza ederken diğer taraftan askeri bürokrasinin ordu hiyerarşik yapısı içinde korunmasına imkân sağlamıştır. Başka bir deyişle, askeri yargı askeri bürokrasinin aşılması güç sınırlarının muhafızlığını yapmaktadır. Mevcut sosyal bilimsel araştırmalarda bahsi geçen birinci konu hakkında araştırmalar bulunmakta ise de ikinci mesele hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu kapsamda araştırma askeri yargı sisteminin bir parçası olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM)’nin kurulmasının hiyerarşinin tesis edilmesi ve ordunun siyaset kurumuna karşı özerk bir yapıya kavuşması yönünde işlevleri olduğu varsayımları ile hareket etmektedir.

Çok partili siyasal sisteme geçişin ardından Demokrat Partinin rejimin kurucu unsuru ve rejimle özdeşleşen Cumhuriyet Halk Partisini mağlup etmesi ile ülkede “hakim ideolojik paradigma”dan sapmalar yaşandığı iddia ve algıları beraberinde siyasal tarihimizde kronik bir duruma gelen askeri müdahaleleri getirmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu hiyerarşik yapısının altüst edilerek alt ve orta rütbeli subayların gerçekleştirdiği askeri müdahale zamanla kronikleşen bir hal almıştır. Bu

müdahalenin araştırma konumuz olan AYİM'e etkisi müdahalenin ordu hiyerarşik yapısının bozulmasının ivedilikle tamir edilmesi yönündeki etkisi ile izah edilebilir. Gerek rejimin hâkim ideolojik paradigmasından uzaklaşmasından kaynaklanan kaygıları gerekse de ordu hiyerarşisinin tesis edilebilmesi bağlamında askeri yargı sisteminde zaman içerisinde çıkartılan yasalarla nev'i şahsına münhasır bir pozisyon kazanmasına neden olmuştur.

1961 Anayasası ile Askeri Temyiz Mahkemesi'nin statüsünün yüksek mahkemeler arasına yükseltilerek Askeri Yargıtay'ın kurulması ile başlayan süreç 12 Mart 1971 Muhtırasının ardından idari yargılamalarda da ayrışmaya ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin (AYİM) kurulmasına kadar devam etmiştir. Mahkemenin kurulması ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte, 27 Mayıs ve 12 Mart'a giden yolda siyasal sistem ile askeri elitler arasında baş gösteren uyuşmazlıkların bu davalara bakmakla görevli olan Danıştay tarafından askerlerin aleyhinde kararlar vermesinden ileri geldiğini söylemek yanlış görünmemektedir.

Bu çalışma Türkiye'de hukuk, askeri yargı ve ordu ilişkisini ordu ile yaşadıkları idari düzeydeki anlaşmazlıkları AYİM'ye taşıyarak hak arayışında bulunan ve kendilerini "mahkemelik muvazzaflar"¹ olarak tavsif edebileceğimiz subay, astsubay ve uzman çavuşların dava süreçlerinde ki tecrübelerine referansla problematize etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın alan araştırması "mahkemelik muvazzaflar" ile yapılan derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır.

1972 yılından günümüze askerlerin idare ile ilgili anlaşmazlıklarında idari davaları yürütmekle görevli AYİM'in resmi söylemince öne sürülen "adil, tarafsız ve bağımsız bir yargı organı" olma iddiasını mahkemede bir davası bulunan muvazzaf askerlerin söylemleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu incelemede kavramsal ve teorik çerçeve hukuk ve ordu sosyolojileri alanındaki çalışmalara dayanacaktır.

¹ Bu çalışmada "muvazzaf" tanımlamasıyla orduda profesyonel olarak görev yapan subay, astsubay ve uzman erbaşlar ifade edilmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amaç, yöntem ve kavramsal çerçevesi sunulacaktır. Araştırmanın kavramsal çerçevesini Marxist Hukuk yani “egemenin hukuku” perspektifi oluşturacaktır. Marksizmin hukukla temel sorunu dünyanın hukuksal bakışla anlaşılamayacağıdır (Karahanoğulları, 2002, 61). Marxist anlayış toplumsal yapının oluşum ve değişiminde temel etkenin ekonomik olduğu yani mülkiyet ilişkisi ile alakalı olduğu temelinde vuku bulan bir sınıf çatışmasından gelişir. Üretim imkânlarını ellerinde bulunduran egemen ile bu imkânlardan mahrum bırakılanlar arasında süregelen sınıfsal çatışmada hukuk bir araç olarak egemenin egemenliğinin devamını sağlar. Toplumsal gerçeklik alanından kopartılarak hukuksal bir gerçeklik yaratılır. Bu hukuksal gerçeklikte aslında hiçbir koşulda (maddi, manevi, fiziki) eşit olmayanların yasalar önünde eşit olduğu söylemiyle avutulur.

İkinci bölümde ordunun Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e toplumsal ve siyasal yaşamda oynayageldiği esaslı rolün ikincil kaynak okumaları üzerine bir analizden oluşmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti’nde “modernleşme-batılılaşma” gayretlerinin başladığı Tanzimat Dönemi’yle birlikte ordunun modernleştirilmesi çalışmaları askerlerin Batı kültürü ve pozitif bilimlerle tanışmalarını sağlamıştır. Batı kültürü ve pozitif bilimle yetişmeye başlayan askerler zamanla saray ve toplumla ayrılmış, askerlerde devlet idaresini ele geçirme isteğini doğurmuştur. Bu ayrışma geleneksel-muhafazakâr ve modern-devrimci çatışmasının günümüze kadar sürmesinin de dayanağını oluşturmuştur. Cumhuriyet rejimi ülkede toplumun topyekûn dönüştürülmesini amaçlayan yukarıdan bir devrim projesi olarak ayrışan askeri elitler tarafından yürütülmüş ve yeni rejimde vücut bulmuştur. Doğal olarak dönüştürülmeye karşı oluşan toplumsal tepki rejime bir başkaldırı olarak algılanmış, görünürde siyasal sisteme müdahale aslen topluma karşı yapılmıştır. Modernleşme sürecinde askerlerin amaç ve araç olarak ön safları işgal etmesi rejimin kurulması ve devamında ülke idaresinde egemen bir konuma oturmasını sağlamıştır. Bu konum tek-parti döneminde rejimle özdeşleşen bir yapıya kavuşmuş ancak çok-parti döneminde müdahaleler sayesinde sağlamlaştırılmıştır. Bu durum hakkında değişik disiplinlerde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar üzerine içeriden eleştirel bir

bakış analizi ile ordunun egemen konumunun oluşturulması ve devamlılığının sağlanması bağlamında sonraki bölümde askeri yargı sistemi incelenecektir.

Üçüncü bölüm askeri yargı sistemine yönelik bir analizi içermektedir. Türkiye’de askeri yargının askeri müdahaleler paralelinde gelişimi, Batı ülkelerinde ki konumu ve askeri yargı sistemine getirilen eleştirilere yer verilecektir. Genel bir çerçevesi çizilen askeri yargı sistemi içerisinde bulunan askeri idari yargılamaların yapıldığı AYİM’e değinilerek araştırma kapsamı daraltılacaktır. 1602 Sayılı Kanunla anayasal bir zeminde kurulan AYİM 1972 yılından itibaren askerlerin idari davalarına bakmakla görevlendirilmiştir. Siyasetçilerle askerler arasında polemiklere neden olan çeşitli davalar da Danıştay’ın verdiği kararların orduda memnuniyetsizlik yaratması sonucu kurulmuş olan AYİM tek dereceli yüksek bir mahkemedir. Kuruluşundan itibaren sürekli eleştirilere maruz kalan AYİM hakkında akademik ve akademi dışı çevrelerde yapılan araştırmalar üzerine yapılacak okumalar ve AYİM Dergileri analizleri yapılacaktır. AYİM Dergileri yıllık olarak AYİM tarafından hazırlanan, hukuk disiplninde yazılmış makaleler ve bir önceki yıl karara bağlanan bazı dava sonuçlarına yer veren bir dergidir. Bu davalarda alınan kararlar statü, konu ve kabul-ret durumu ve oy dağılımlarına göre analiz edilecektir. Bu amaçla 2000’li yıllarda yayımlanmış toplam 3 adet dergi AYİM kütüphanesinden satın alınmış, sayıların seçiminde başka bir kaide güdülmemiştir. 2002, 2003 ve 2007 yıllarında yayımlanan 17, 18 ve 23. sayıları analiz edilerek toplam 672 davaya yer verilmiştir. Kararların analizlerinde esastan karara bağlanmış davalara dikkate alınmış, usule ilişkin kararlar kapsam dışında tutulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde alan araştırmasına yer verilmiştir. Bu amaçla kartopu tekniği ile herhangi bir nedenle idare ile uyuşmazlık yaşamış ve konuyu AYİM’ye de bir davaya taşımış muvazzaflara ulaşılarak derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu kapsamda toplam 12 muvazzaf mülakat yapma isteğimizi olumlu yanıtlamıştır. Mülakatçıların 11’ini astsubaylar oluşturmuş, uzman görüşmeceye ulaşılammış, 4 subaya ulaşılmış ancak 3’ü mülakat talebimizi geri çevirmiştir. Mülakatlarda önceden belirlenmiş toplam 12 ucu açık soru yöneltmiştir.

Görüşmecilerin bir kısmı ses kaydı alınmasına karşı çıkmamış ancak çoğunluğu ses kaydı vermek istememiştir. Ses kaydı alınmasını istemeyen görüşmecilerin mülakatları not edilmiştir. Sorulan sorulara alınan cevaplar bireysel ve toplu olarak analiz edilmiş, görüşmecilerin mülakat talebimize verdikleri ilk tedirginliklerinden itibaren ses tonu, mimik ve hareketleri, tedirginlik ve rahatlıkları bağlamında analiz edilmiş, görüşmecilerin bazı önemli görülen ifadeleri birebir aktarılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1 KONU VE AMAÇ

Cumhuriyet tarihi boyunca ordu demokratik siyasetin ve toplumun dönüŐtürülmesinde esaslı bir belirleyici olagelmüŐtir. Bu durum siyasal hayata belirli dönemler de etkileri halen süren direkt müdahalelerle perçinlenmiŐtir. Ordunun esasını oluşturan zor kullanma gücünün direkt müdahale olarak tecelli ettiği 1960, 1971 ve 1980 müdahaleleri beraberinde anayasal olarak güvence altına alınmış bir askeri yargı sistemi getirmiştir. Askeri yargı sisteminin anayasal bir zemine taşınarak sivil yargı dışında kendine otonom bir pozisyon kazanmasında ülkede içeriden ve dışarıdan gelebilecek sürekli bir tehdit algısı yaratılması ve muhtemel tehditlere karşı ordunun sivillere güvenmediği hissiyatından kaynaklandığı söylenebilir. Böylece ordu siyasal hayatta ve toplumsal yaşamda yapmayı planladığı dönüşümün önünde engel olabilecek ve ordu içyapısına müdahalede bulunabilecek sivil siyaseti devre dışı bırakma gücünü elde etmiştir (İnsel, 1999).

Günümüzde halen etkin bir şekilde yargılama işlevlerini yerine getiren askeri yargı unsurlarının farklı mecralarda sert eleştirilere maruz kaldıkları görüldür. Avrupa Birliği uyum sürecinde hukuk sisteminde yapılan bazı çalışmalarda askeri yargı sisteminde de değişikliklere gidilmekle birlikte eleştiriler devam etmektedir. Hukukçu ve siyasetçilerin bu eleŐtirilerinin yanında askeri yargı sistemi hakkında akademik çalışmalar da yapılmaktadır. Ancak bu çalışmaların tamamını hukuk disiplininde yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Tam bu noktada çalışmanın amacı yatmaktadır. Türkiye siyasi ve toplumsal yaşamında yer etmiş olan böyle bir yargı makamına bizzat askerlerin nasıl baktığı sosyal bilimler alanında araştırma ve inceleme konusu yapılmamıştır. Çalışmamızda AYİM'de idari bir eylem ya da işlem den dolayı haksızlığa uğradığı inancıyla dava açan muvazzafların dava

serüvenleri aracılığıyla AYİM bağlamında askeri yargı problematize edilmektedir. Bu anlamda ‘aşağıdan’ bu sürecin nasıl tecrübe edildiği resmedilmeye çalışılmıştır.

Muvazzaf askerlerin içinde buldukları idari yapının hukuki yapısı hakkındaki söylen(e)memiş ifadelerin sistematik bir çalışma ile ortaya çıkarılmasını hedefleyen bu çalışma, bu konudaki gerek hukuk gerek ordu sosyolojisi literatürüne özgün bir katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda bu çalışma Türkiye’de sosyoloji, ordu sosyolojisi, siyaset bilimi, hukuk ve hukuk sosyolojisi gibi bir dizi akademik araştırma alanı açısından önemli veri, bilgi ve analizleri haiz bir kaynak olma kapasitesine sahiptir. Bu araştırma ile muvazzaf askerlerin askeri yargı sistemine ve askeri bürokrasinin işleyişine olan bakışlarının ortaya çıkarılması ve bu sayede halen yapılmakta olan sivil anayasa çalışmaları ve yargı sistemlerinin birleştirilmesi çalışmalarına da fayda sağlaması mümkün görünmektedir.

1.2 METOT

Araştırmanın birinci bölümünde araştırma tasarımına yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırma kavramsal çerçevesinin oluşturulması hedeflenmiştir. Osmanlı Devleti’nden itibaren ordunun toplumsal ve siyasal yaşamdaki rolünden başlayan çerçeve neden-sonuç ilişkisi bağlamında daraltılarak Cumhuriyet’in ilanı ve rejimin kurucu unsurunu oluşturan ordu ile ilişkilendirilmiştir. Akabinde rejimin kurucu ve kollayıcı unsuru ordunun toplumsal ve siyasal yaşamdaki rolünün devamlılığını sağlaması açısından askeri müdahalelerle gelişen askeri yargı sistemi ile ilişkilendirilmiştir. Burada askeri yargı sisteminin gelişimi ve askeri yargıya getirilen eleştirilere yer verilirken Batı ülkelerinde askeri yargı sistemlerine atıfla kıyaslama yoluna gidilmiştir. Bu noktadan sonra araştırma çerçevesi daraltılarak çalışmanın esasını teşkil eden AYİM incelenmiştir. Literatürde yapılmış araştırmalardan yapılan alıntıların orijinal formunda değişiklik yapılmadan özüne sadık kalınarak aktarılmış ancak birbirleriyle olan ilişkileri araştırmacı tarafından yorumlanmıştır. Özellikle askeri yargı sistemi üzerine yapılan araştırmalarda Batı ülke askeri yargı sistemleri ile kıyaslama yoluna gidilmiş, bu sayede Türkiye’de askeri yargı sisteminin

hâlihazırda ki pozisyonunun ortaya konularak araştırmanın esası ile ilişkilendirilebilmesi hedeflenmiştir.

Üçüncü bölümde AYİM'in kuruluşu, çalışma şekli ve Türk Hukuk Sisteminde ki yeri incelenerek AYİM tarafından yayımlanan AYİM dergilerinin analizi yapılmıştır. Araştırmanın esasını oluşturacak olan mülakatlarla birlikte değerlendirilebilmesi bağlamında dergilerde bulunan ve esastan görüşülerek karara bağlanan davalar davacı statüsü, dava konusu, kabul-ret durumu ve üyelerin oy dağılımları başlıklarında sayısal bilgi haline getirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise alan araştırması çalışması yapılmıştır. Alan araştırmasında derinlemesine mülakat tekniği kullanılmış, mülakatçılarla araştırmacı bizzat görüşmüştür. Bilindiği gibi yarı-yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacının önceden hazırladığı sorular yöneltilerek görüşmenin bu sorular çerçevesinde kalınması amaçlanır. Bu sayede konunun istenmeyen yönlere dağılmasının önüne geçilmeye çalışılır. Diğer taraftan sorular açık-uçlu olarak yöneltildiği için görüşmecinin şartlandırılmadan kendi kuracağı cümlelerle ifadesinin yapılabilmesi hedeflenir.

Bu amaçla herhangi bir nedenle AYİM'de bir davası bulunan muvazzaflara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada belirli bir bölge, il veya birlik sınırlamasına gidilmesinin sınırlılıkları olması nedeniyle kesin sınırlar çizilmemiş, kartopu tekniği ile görüşmecilere ulaşıma yöntemi seçilmiştir. Kartopu tekniği ile ulaşılan 15 muvazzafa konu hakkında açıklamalarda bulunulduktan sonra mülakat önerisi götürülmüş ancak 3 muvazzaf öneriyi kabul etmemiş 12 muvazzaf öneriyi kabul ederek görüşmeler yapılmıştır. Mülakatların özellikle çalışma ortamı dışında sakin bir ortamda yapılmasına dikkat edilmiştir. Mülakat başlangıcında görüşmenin ses kaydının alınması talebine iki görüşmeci olumlu yaklaşırken dört görüşmeci tereddütlü olarak kabul etmiştir. Diğer görüşmeciler ise bu öneriyi sıcak bakmayarak yalnızca not almamızı kabul etmişlerdir. Mülakatlarla ilgili aynı gün araştırmacı notları ve görüşleri kaydedilmiştir. Mülakatlar ortak tema ve kelimeler üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma çerçevesinde toplam 12 muvazzafla mülakat yapıldı. Görüşülen muvazzafların hepsi erkek, 1'i subay ve 11'i astsubay statüsündeydi. Yaş ortalaması 38 olan görüşmecilerin büyük bölümü emeklilik yaşına yaklaşmış. Görüşülen muvazzafların 5'i atamanın iptali, 5'ü sicil iptali davası ile mahkemeye başvurmuşken diğer görüşmeciler subaylık sınavına giriş ve hak-int-statü konularında mahkemeye başvurmuşlardı. Görüşülen muvazzaflardan üçü davasından olumlu sonuç almış kalanlar kaybetmişti. Olumlu sonuç alan muvazzafların tamamının dava konusunu atamanın iptali oluşturmuştu. Muvazzaflardan 3'ü birden fazla dava açmışken diğerlerinin birer davaları vardı. Muvazzaflardan yalnız bir kişi dava sonucunu AİHM'ne taşımıştı.

1.3 LİTERATÜR TARAMASI

Ordu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Partisi'nden günümüz Türkiye Cumhuriyeti'ne toplumsal ve siyasal yaşamda çok önemli bir rol oynaya gelmiştir. Sırasıyla, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 yıllarında gerçekleşen askeri müdahaleler ülkenin sosyal, politik, kültürel ve ekonomik anlamda yeniden şekillendirilmesinde tarihsel etki yapmıştır. Bugün halen 1980 yılında askeri ihtilalin ardından kabul edilmiş olan 1982 Anayasası hüküm sürmektedir.

Ordunun sosyal, politik ve ekonomik bir aktör olarak ülkede ki konumu ve etkinliği üzerine yapılmış olan çok miktarda akademik çalışma mevcuttur (Cizre-Sakallıoğlu 1993, Bozdemir 1985, İnsel ve Bayramoğlu 2004, Hale 1994, Heper 2000, Özdemir 1989, Sakallıoğlu 1995, Şen 1996, Belge 2011). Bu akademik çalışmaların orduyu homojen bir kurum olarak görerek ordunun içeriden ve "aşağıdan" resmi üzerinde yeterince durmadıklarını gözlemlemek mümkün görünüyor. Son yıllarda ordu ve askerlik üzerine yapılan ve askeri müdahalelerin ordu üzerinde ki etkilerini araştıran çalışmalar bulunmaktadır (Akyaz 2002, Ünsaldı 2005). Türkiye'de ordu-siyaset ilişkisi üzerine yapılmış olan akademik çalışmalarda askeri müdahaleler sonucunda Türk siyasetinin aldığı konum üzerine yoğunlaşılırken

bu müdahalelerin ordu üzerine yaptığı etkilere değinilmediğine ve askeri müdahalelerin sonrası ordu hiyerarşik yapısında da etkili değişmelere neden olduğuna işaret etmektedir. Ordunun kurumsal kimliği altında Türk siyasi ve toplumsal yaşamında ki çalışmaların yanında zorunlu askerlik tecrübeleri üzerine (Mater 1999, Altınay 2004) çalışmalar mevcuttur. Genellikle ordu üzerine emekli generallerin geçmiş dönemler hakkında yayımladıkları hatıratlar (Erkanlı 1973, Batur 1983, Evren 1990) ve basın görüşmeleri kamuoyu tarafından bilinirken, orduda hizmet etmiş muvazzaflara dair akademik çalışmalar yapılmamıştır. Bu konunun araştırmacıların alanın içine nüfuz etme sorunu ile beraber profesyonel askerlerin de mesleki kaygı ve sadakat düşünceleri ile bu tür bir çalışmaya katkıda bulunmak istememelerinin yattığı söylenebilir. Zira araştırma konusu ile ilgili olarak mülakat tekliflerini geri çeviren muvazzaflarda bu durum açıkça anlaşılabilir.

Başpınar (2012, 280), siyaset bilimi, antropoloji, askeri tarih ve psikoloji gibi akademik disiplinlerde ordunun bir kurum ve tarihsel bir önemi haiz özne olarak incelenmekte iken ordu sosyolojisinin orduyu toplumsal olan ile ilişkisi içerisinde konumlandırıp kendi dilini ve yöntemlerini kullanarak kurumsallaşmaya başladığını belirtmektedir. Turan (2013, 261–262), Türkiye’de ordu hakkında geniş bir akademik çalışma bulunduğunu ancak bu çalışmaların genelde ordunun siyasetteki rolüne odaklanmış olduğunu ifade ederken ordunun sivil hayatla kurduğu ilişkiler bağlamında zorunlu askerliğe hak edilen önemi vermediğinden de şikâyetçidir.

Bu açıklamaya paralel bir şekilde Türkiye’de de siyaset bilimi ve psikoloji gibi akademik disiplinlerde ordu üzerine çalışmalar yapılmışken sosyoloji disiplininde yapılmış geniş bir literatür bulunmamaktadır. Ordu sosyolojisine atıfta bulunabilecek araştırmalar sınırlı olmakla birlikte bizzat ordu tarafından yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak sosyolojinin konularına ve ordu sosyolojisine karşın askerlerin ilgi göstermesi yeni bir durumdur (Başpınar, 2010, 5). Askerliğin kayıtsız şartsız itaati esas alan felsefesi, askerlerin “eleştiri ve sorgulama” yapmalarının önündeki en büyük engeldir. Bu engel uzun yıllar itaati esas alarak sorgulamaksızın emirleri yerine getirmesi arzu edilen askerlerin düşüncel olarak eleştirmek ve sorgulamaktan

kaçınmalarına neden olur. Bununla birlikte eleştiri ve sorgulamanın itaatsizliğe eşdeğer bir anlam taşıması da etkilidir. Diğer taraftan askerler arasında sosyolojinin anlamsal karşılığı neredeyse “anarşi” ile eşdeğer görüldüğünden sosyolojiye genel ve anlaşılır bir soğuk duruş ortaya çıkar. Bu nedenle ordu sosyolojisi alanında geniş bir literatüre de rastlanmadığı gibi var olan çalışmalar da işlevsel bir perspektifte bizzat ordu tarafından yapılmaktadır. Özellikle son yıllarda Harp Okulları ve Harp Akademileri Komutanlıklarında çeşitli araştırma ve sempozyumlar da ordu sosyolojisi disiplininde konulara yer verilmektedir. 2004 yılında bu tür bir sempozyumda “Askerlik Kurumunun İncelenmesinde Çok Disiplinlilik, Güvensiz Bir Dünyada Kadınlar, Askeri ve Sivil Toplum, Harp Okullarında Sosyolojinin Rolü... Gibi konulara yer verilmiştir (Başpınar, 2010, 5). Yukarıda belirtildiği gibi Amerika’da 2. Dünya Savaşı’nın ardından etkisini artırarak kurumsallaşmasını sürdüren ordu sosyolojisi çalışmaları göz önüne alındığında Türkiye’de bu disiplinin ne derece geride kaldığı anlaşılır görünmektedir.

Ordu sosyolojisi, İkinci Dünya Savaşı süresince Amerikan ordusunda askerler üzerinde yapılan psikolojik analizlerle birlikte doğmaya başlamış bir daldır. Askerler arasında yapılmaya başlayan çalışmalar daha sonra akademik çalışmalara da yansımıştır. Amerika’nın ardından Ordu Sosyolojisi 1970’li yıllarda Avrupa’da da kendisini göstermeye başlamıştır (Başpınar, 2012–279). Ancak yapılan çalışmaların büyük bölümünü orduların verimliliğinin artırmak maksatlı araştırmalar oluşturur. Bu anlamda ordu sosyolojisinin genelde askerlerin sorunlarının çözülmesi amacıyla ordunun genel görevlerinin daha iyi yapılması maksadıyla 1950’li yıllarda ortaya çıktığını söylemek mümkün görünmektedir. Ordu sosyolojisi, ordunun iç işleyişinde meydana gelen toplumsal sorunları ve ordunun toplumsal olanla kurduğu ilişkileri, kendi içinde ortaya çıkan disiplinsizlikleri-itaatsizlik ritüellerine çözümler arar. Bröckling (2008, 47), askerlik-ordu hakkında yapılan hemen bütün sosyolojik ve tarihsel araştırmaların askeri alanda verimli ve etkili olabilme ölçüsüne göre tanımlayan normların ihlalini ve sapmalarını askeri-politik entegrasyonu işlevsizleştiren kusurlar olarak görüldüğünü söyler. Böylece ihlalin aktörlerinin özgürlük taleplerinin nesneleştirilmesi sağlanarak trajik bir itaatsizlik veya

kahramanlık hikâyeleri türetilmesiyle birey için meselenin çözümünden öte sistem için meselenin ortadan kaldırılması hedeflenir.

Amerika ve Avrupa ülkelerinin aksine Türkiye’de ordu sosyolojisi sosyolojinin bir alt dalı olarak kurumsallaşmamıştır. Ancak siyaset mekanizmasının demokrasi ve insan hakları söylemleri paralelinde toplumla beraber değişmek zorunda kalması, ordunun kurumsal olarak içerisinde doğduğu toplumla olan ilişkilerini etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu durum geçmişten günümüze Türk toplumsal ve siyasal yaşamında belirleyici rol üstlenen ordunun sosyal medyanın gelişiminin de büyük etkisi ile karşılıklı etkileşimi artırmıştır. Geçmişte toplum sahnesine çıkmayan ordunun ‘iç işleri’ ile ilgili konular günümüzde çokça tartışma, eleştiri ve inceleme konusu olmaktadır. Yapılan eleştirilerin haksızlık ve kötü muamele gibi hukuki bir mecrayı işaret ettiğini ifade etmek yanlış görünmemektedir. Nitekim özellikle son yıllarda görsel ve yazılı medyada da iç hukuk yollarını tüketerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunan muvazzaf haberlerinin yanı sıra askeri yargı sistemine akademik çevrelerden de eleştiriler gelmektedir.

Askeri Yargı hakkında çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır (Acil 2008, Çörez 2007, Gümüştay 2007, Sunay 1996). Yapılan hemen bütün çalışmalar Askeri Yargı Sistemine tepeden hukuk perspektifinden yaklaşan doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Bunun yanında bizzat askeri hukukçuların özellikle askeri yayınlarda yayımlanan makaleleri de bulunmaktadır. Ancak sosyoloji disiplininde bir saha çalışması yapılmamıştır. Bu konudaki eksikliğin ordunun ve yargının Türkiye’de “dokunulamaz-eleştiremez” konumundan kaynaklandığı ifade edilebilir.

Özgür Çörez (2007)’in Dokuz Eylül Üniversitesi’nde yaptığı “Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Askeri Yargı (Ceza) Sistemi” isimli yüksek lisans tezinde askeri yargının hukuk sisteminde ki yerini incelemiş, her ülkenin kendine özgü bir askeri yargı sistemine sahip olduğunu ifade etmiştir. Askeri mahkemelerin kanunla kurulmuş olması bakımından yasal mahkemeler olduğunu, ancak mahkeme üyelerinden hâkimlerin atanma, yükselme, disiplin ve özlük hakları konularında tamamen idareye bağlı olmalarından dolayı bağımsız bir görünüm sergilemediklerini

belirtmektedir. Bunun yanında askeri mahkemelerde bulunan hâkim olmayan subay üyelerin mahkemelere tarafsız görünüm vermediklerini, bu hususların değiştirilmesi ile adil yargılanmanın sağlanabileceğini ifade etmektedir.

Fırat Acil (2008), Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı'nda "Askeri Yargının Hukuk Devletinde ki Yeri" başlıklı yüksek lisans tezinde askeri yargının hukuk devletinde ki yerini incelemiştir. Çörez ile paralellik arz eden bir bakış açısı ile "Türkiye'de nasıl bir askeri yargı olması gerektiği ve askeri hâkimlerin hangi statülere sahip olması" gerektiği sorusu üzerine bir araştırma yapmıştır. Avrupa ülkelerinde askeri yargı sisteminin İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda değişmesi sürecini bir "**gelişme ve olgunlaşma**" dönemi olarak ifade ederken Türkiye de askeri yargı sisteminin Batılı ülkelere göre negatif ayrışması hususunda "**ülkelerin askeri güçlerinin, geleneklerinin ve alışkanlıklarının**" etkisinde olmasına bağlamaktadır. Acil (2008, 145), askeri hâkimlerin atanma, yükselme, disiplin ve özlük hakları konularında tamamen idareye bağlı olmalarından dolayı bağımsız görünüm sergilemedikleri, hâkim olmayan subay üyelerin mahkemelerin tarafsız görünüm vermedikleri konularında Çörez ile ortak fikirde birleşmektedir.

Süheyla Şenlen Sunay *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Görev Kriterleri* (1996, 248), isimli kitabında AYİM ve Danıştay arasında bir kıyaslama yoluna gitmiştir. Sunay (1996, 245), AYİM'nin kurulması hususunda "yargısal denetime alışık olmayan askeri makamların" Danıştay'ın denetimine tepki vermeleri üzerine kurulduğunu ifade etmektedir. AYİM'nin istişare görevinin bulunmamasının bir eksiklik olduğunu ifade eden Sunay AYİM'nin kurulduğu günden bugüne kadar istikrarlı bir yargı mercii olduğunu ispatladığını, sivil yargı mercilerinin yükünün hafiflemesine yardımcı olduğunu ve teknik bir konu olan askeri yargının uzmanlık içerisinde yürüttüğünü ifade etmektedir. AYİM'ye de hâkimlerin konumu ve özlük hakları konusunda ise hakimlik mesleğinden olmayan kurmay üyelerin mahkeme heyetine alınmamaları gerektiğini ifade etmekte buna gerekçe olarak ise hakim üyelerin de asker olmalarını öne sürmektedir.

Gürbüz Gümüşay (2007), Gazi Üniversitesi İdare Hukuku Bilim Dalı'nda yaptığı “*Askeri İdari Yargının Görev Alanı*” başlıklı yüksek lisans tezinde “silahlı kuvvetlerin içyapısındaki sorunların, askeri hizmet gerekleri de göz önüne alınmak suretiyle hukuk ilkelerinin dışına çıkmadan kendi iç bünyesinde yetişmiş askeri hâkimler tarafından çözümlenmesi, bünyeyi tanımayan hâkimler tarafından çözümlenmesinden daha yararlı olacağı söylenebilir” diyerek askeri yargının gerekliliği yönünde görüş bildirmektedir.

Yukarıda kısaca örnekleri sunulan araştırmaların hepsi hukuk disiplinde yapılmış çalışmalar olup YÖK tez merkezi web sayfasından ulaşılmıştır. Tez merkezinde “Askeri Yüksek İdare Mahkemesi” olarak yapılan tarama da 7 sonuç, “Askeri Yargı” olarak tarama da ise 8 sonuç karşımıza çıkmaktadır. Tarama sonucu bulunan 15 araştırmanın 10 adedi 2000’li yıllarda yapılmış çalışmalardır. Çalışmaların genel olarak askeri yargı sisteminin varlığını sorgulamadıkları görülürken mahkeme üyelerinin özlük işlerinde idareden ayrılmasının mahkemelerin adil görünüm sergilemeleri bakımından önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmalarla birlikte bizzat askeri hukukçuların genelde askeri yargı özelde ise askeri idari yargı hakkında yazılan makaleleri de vardır (Özgüldür, 2003, Alpar, 2004). Bu makalelerin genelinde ortaya çıkan sonuç AYİM’in Türk hukuk sistemi içerisinde gerekliliğinin yüksek yargı erki içerisine dâhil olduğu günden bu yana işlevini yerine getirerek ispatladığının ifade edilmesinin ardından Avrupa Birliği Uyum Sürecinde yeni bir kod kanun çalışması ile eleştirilere neden olan yönlerde değişikliğe gidilmesi önerileri getirilmektedir.

AYİM Genel Sekreteri Dr Serdar Özgüldür (2003) imzasıyla 18 numaralı AYİM dergisinde yayımlanan “kod kanun yasa tasarısı”nda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği bazı kararlar ışığında AYİM Kanununun yeniden ele alınması zorunluluğu doğurduğunu ifade etmektedir. Yazıda 1602 Sayılı Kanunda değişiklikler yapılması yerine yeni bir “kod kanun” çalışmasının yapılmasının uzun süre AYİM’in gündeminde olduğu belirtilmektedir. Hazırlanan AYİM Kanun Tasarı Taslağı’nın 02 Nisan 2002 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı’na gönderilmiştir.

Halihazırda dairelerde davaların 3 hakim 2 kurmay üye ile görüşülürken tasarıda hakim üye sayısının 4'e yükseltilerek kurmay üye sayısında azaltmaya gidilmesinin mahkemenin bağımsız ve tarafsız görünümünde bir spekülasyon ihtimalinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (Taslak Md. 11). 108 Asıl 6 geçici maddeden oluşan tasarı sivil anayasa yapımı çalışmalarının başarıya ulaşamaması nedeniyle tasarı olarak kalmıştır.

Sivil anayasa yapımı çalışmaları tutanaklarından Meclis Anayasa Komisyonunda sivil iradenin AYİM'in kaldırılması yönünde ortak bir fikre vardıkları görülmektedir. Genel olarak askeri yargının nevi üzerine geçen tartışmalarda askeri yargının her nevi kaldırılarak bu davalara sivil mahkemelerin bakması yönünde fikirlerin yanında askeri mahkemeler kalsa dahi temyiz mercii olarak sivil yüksek mahkemelerin görevlendirilmesine kadar konunun değişik perspektiflerden ele alındığı görülmektedir. Nitekim diğer konularda uzlaşa sağlanamaması nedeniyle çalışmalar süresiz olarak bitirilmiştir (TBMM Tutanak Hizmetleri).

AYİM Başkanı Dr. Erol Alpar (2004), AYİM 19 numaralı dergide yayımlanan "*Askeri İdari Yargı Denetimi ve Avrupa Birliği İle Uyum Çerçevesinde Mevzuatımızda ki Değişikler*" başlıklı yazısında mevcut haliyle AYİM'in korunmasının gerekliliğini şu gerekçelerle açıklamaktadır:

"İzaha çalışılan nedenlerle, askeri hizmet gerekleri, disiplin ve hiyerarşik yapının korunması, askeri otoritenin hızlı ve etkin bir yargılama ihtiyacı, uzun yılların deneyim ve bilgi yükü ile bezenmiş, askerlik ve yargıçlık kisvelerini tecrübeyle bağdaştırmış kişiler eliyle yapılacak bir askeri idari yargı denetiminden elde edilecek azami yarar gibi düşünceler gözetilerek, mevcut Anayasal Modelin korunmasında üstün kamu yararı bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır"²

Askeri yargıya getirilen eleştirilerin yayımlandığı bir dergide başka ülkelerde de askeri mahkemelerin bulunmasıyla birlikte bu mahkemelerde alınan kararların üst

² Komisyon çalışmasında İstanbul Milletvekili Mustafa ŞENTOP AYİM'in gönderdiği bir öneride Askeri Yargıtay'ın kaldırılabilceği ancak Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin kalmasının ifade edildiğini ifade etmektedir.

sivil mahkemelere temyize sunulabildiği belirtilmektedir. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Fransa gibi Batılı ülkelerde de askeri mahkemeler bulunmakla birlikte bu mahkemelerin temyiz yetkileri sivil hâkimlerin görev yaptığı üst mahkemelerindedir (Erdem & Coşkun, 2009). Burada derginin sahibi düşünce kuruluşunun 2005 yılında kurulmuş olduğunu ve askeri yargı sistemini eleştiren bir yanı olduğunu ifade etmek gerekir. Zira Türkiye de askeri yargı sistemine karşı sert eleştirilerin ve konu üzerine çalışmaların 2000’li yıllardan itibaren yapılmaya başlanması açısından önemlidir. Yukarı da askeri yargı ve AYİM hakkında yapılmış yüksek lisans ve doktora çalışmalarında da 2000’li yıllardan sonra bir artışın olduğu dikkat çekicidir. Bununla birlikte hali hazırda bu çalışmanın yapılabilmesinin düşünülmesi de aynı şekilde 2000’li yılların siyasi konjonktürünün sağladığı rahatlıktan kaynaklanmaktadır.

1.4 KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmada, hukuk ve askerlik arasında Cumhuriyet tarihi boyunca süregelen problematik ilişkiye Marksist Hukuk perspektifinden bir yaklaşımla “egemenin hukuku” çerçevesinden bakılacaktır. Bu amaçla Marx, Engels, Machiavelli ve Bodin’in sınıf, devlet, hukuk ve egemen kavramlarına yaklaşımlarından yararlanılacaktır. Diğer tarafından ideoloji ve hegemonya kavramlarında Louis Althusser ve Antonio Gramsci’nin fikirlerine başvurulacaktır.

Marxçı çözümlemenin ayırt edici işareti “ toplumsal yapı ve değişimi belirleyen temel etkenler olarak ekonomik etkenlerin kabul edilmesidir. Toplumsal hayatın diğer alanları ve insanların sahip oldukları fikir ve değerler, ekonomik üretime bağlı olup, onun tarafından şekillendirilir (Wallace & Wolf, 2012, 124). Marx’a göre gelmiş geçmiş bütün toplumların tarihi sınıf çatışmaları tarihidir. Geçmişten itibaren yaşadığı döneme kadar toplumsal ilişkilerin analizi sonucu Marx, üretim imkânlarını ellerinde bulunduran küçük bir azınlık ve bu imkanlardan mahrum bırakılmış çoğunluğun sürekli bir çatışma içinde bulunduğunu ifade eder. Kapitalist sistemde küçük mutlu azınlığı toprak sahibi burjuva oluştururken baskı

altında ezilen çoğunluğu işçi sınıfı oluşturur. Burada işçi sınıfı olarak günümüz anlamında işçileri anlamamak gerekir. İşçi sınıfı ekonomik sistem içerisinde artık değeri gasp edilen ve üretim imkânlarından mahrum bırakılan ücretli işgücüdür. Marx'a göre ücretli işgücü "üretim imkânları ellerinden alınmış işçilerdir" (Giddens, 2010, 41). Egemenin arzularının büyük çoğunluğa salt zor kullanılarak yaptırılmasının güçlüğü karşısında Marx ideoloji kavramından faydalanmaktadır. Marx, sınıflı toplumda insanların gerçekliği olmayan ancak egemen sınıfın konumlarını ve yaptıklarını meşrulaştırarak koruyan fikirlerin ideoloji yoluyla sanki kendi menfaatleriymiş gibi algılamalarına neden olduğunu ifade eder (Wallace & Wolf, 2012, 133). Üretim imkânlarını ellerinde bulunduranların oluşturduğu sınıf çıkarları uğruna diğer sınıfları sömürür. Marksizm, sınıf çatışmasının sonunda işçi sınıfının galip geleceğini ve mülkiyetin ortadan kalkarak kapitalizmin esas olan toplumda eşitsizliğin son bulacağı sınıfsız bir toplum inancına dayanır.

Bu sömürde egemen olanların güçlü olmaları siyasal mekanizmaları da ele geçirmelerini sağlar. Burada egemen kavramına değinmekte yarar vardır. Bu kavram Jean Bodin tarafından 1576'da "bir devletin sürekli ve mutlak iktidarı" tanımlanmasıyla kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren devletin ayrılmaz bir niteliği olarak kullanılmaya başlayan egemenlik kavramı siyaset bilimi ve devletler hukukunda yasa koyma, zor kullanma ve temsil edebilme hakkı-gücü olarak kullanıldı (Mısır, 2011, 7). Egemenlik halkın üzerinde ki en yüksek, mutlak ve daimi güç olarak devlete yüklenmiştir. Machiavelli'ye göre halk başında biri olmaksızın iyiyi ve kötüyü ayırt edemez ve kararsızdır. Bu nedenle egemen halkını bazen okşayarak bazen tepeleyerek yöneten tek yol göstericidir. Hobbes'de Bodin ve Machiavelli gibi bireyin ve toplumların özünde kargaşa yattığını bu nedenle devletin olmadığı her durumda savaş ve çatışmaların olacağından hareketle halkın tüm haklarının egemene devretmesinin gerektiğinin altını çizer. Bütün halkın kendisine verdiği yetkilerle muazzam bir güce kavuşan egemende devletin özü teşkil edilmiş olur. (Çetin, 2002, 2-3). Egemenlik kavramı siyaset bilimi ve kamu hukukunda ki diğer birçok kavram gibi Batı Avrupa kaynaklı bir kavramdır. Siyaset bilimciler kavramın Batı Avrupa kaynaklı olmasını feodal iktidar-mutlakiyetçi krallık ve ulus-

devlet evriminin yine burada gerçekleşmesine bağlamaktadırlar (Mısır, 2011, 10). Görüldüğü üzere egemenlik kavramı devletin ayrılmaz bir niteliği olarak tanımlandığı gibi devlet kavramının ortaya çıkışına paralellikte arz eder.

Egemenin icraatlarının meşruiyetini sağlayan ve koruyan devlettir. *Marx devleti bir sınıfın çıkarlarını yineleyen ve geliştiren bir kurum olarak varsaymıştır.* Marx için devlet, sınıf egemenliğinin bir organıdır, yani bir sınıfın diğeri üzerindeki baskısının bir aracıdır. Bu şekliyle devlet, sınıf çatışmalarını yatıştırmak üzere sürekli baskı uygulayan ve bunları hukuksallaştıran bir düzen yaratıcısı görünümündedir. Her üretim şekli kendine has hukuki yapısını yaratır. (Marx, 1993, 225). Devlet ile hukuk arasındaki ilişki de burada şekillenmektedir. Marksizm devleti ve hukuku birer üst yapı yapıtı olarak görür ve kazanılacak sınıf mücadelesiyle devletle birlikte hukukun da çökeceğini-sönümleneceğini belirtir (Karahanoğulları, 2002, 64). Ancak bu çöküş kullanılmayan bir uzvun fonksiyonelliğin kaybetmesi sonucu yani ihtiyaç kalmaması nedeniyle kendiliğinden ortadan kalkacağı şeklinde bir ütöpik düşünce çerçevesindedir. Ancak ortadan kalkacak olan devlet ve dolayısıyla hukukun yerine nasıl bir sistemin geleceği açıklanmaz.

Tarihsel Materyalist felsefenin alt-üst yapı metaforundan hareketle toplumsal yapının analizini sunan Marksizmin genel bir hukuk teorisi ortaya koymamış olması Marksist bir hukuktan hareketle bir yazın ortaya koymayı zorlu bir uğraş haline getirmektedir. Zira Marksist bir hukuk teorisinin var olup olmadığı farklı görüşler de ileri sürülmektedir. Colins (2013, 20)'e göre Marksist hukukun olmadığı yönünde ki iddia tuhaf bir iddiadır. Colins “ *toplumların evriminin genel bir teorisi olarak, hukuk gibi önemli konular üzerine yorum yapmak Marksizmin doğasında vardır... Marksist analizin ana vurgusu bir toplumdaki iktidar örgütlenmelerine ve ekonomik altyapıya* ” yöneldiğini ifade eder. Marx, *toplumsal değişimin kaynağını bizzat dünyada, yaşamın maddi koşulları içinde yattığında ısrarcıdır. Gezegendeki olaylara hükmeden aşkın güçler yoktur; ve de tarih insanların benimsemiş olduğu derin değerler ve idealler yapısının çözülmesi sürecine bağlı değildir* (Colins, 2013, 14).

Marx toplumun yapısı ve toplumsal ilişkilerle birlikte toplumun değişikliğe uğramasını üretim ilişkilerinin çözümlemesinde yani ekonomik alt yapı boyutunda incelemiştir. Bununla birlikte genel bir hukuk çözümlemesi tasarlamış olmakla birlikte bu konuda bitmiş bir çalışması bulunmamaktadır. Ancak Marx ve Engels'in hukuka yönelik farklı konularda yaptıkları çok önemli saptama ve analizleri vardır. Ancak burada net olarak ifade edilebileceğini söyleyebileceğimiz şey Marksizmin dünyayı anlamada ve toplumsal ilişkileri analiz etmede hukukçu bakışın reddedilmesidir (Karahanoğulları, 2002, 1).

Ancak bu açıklamalarda Marksizmin hukuku niçin bir odak noktası haline getirerek incelemeyeceği ve-veya teoriler ortaya koymadığının açıklanmasında yeterli görülmez. Bu hususta Colins (2013, 22–27), genel bir hukuk teorisinin ortaya konulmasının bir Marksist için “Hukuk Fetişizmi” tuzağına düşmek istememesi olarak ifade eder ve hukuk fetişizmini; hukukun toplumsal düzenin ve uygarlığın esaslı bir bileşeni olarak gören bir yaklaşımdır ki bu görüş Marksizmle bağdaşmaz. Buna göre hukuk soyut bir araştırma alanı olarak biriciktir ve toplumsal düzen için zorunludur. Her ikisinin de birleşimi olarak görülebilecek olan son maddesi ise hukukun üstün olduğu ilkedir. Ancak Marksizmin odağında hukuk için bir tanım ortaya koyup, işlevsel bir liste ortaya koymaktan çok tarihsel akış içerisinde yasaların diğer toplumsal kurumlarla birlikte gerçekleştirdiği görevlere yönelik bir izah amacı güder.

Şimdiye kadar görüldüğü üzere Marksizm hukuk konusunda yeni bir teoriyi belirli sınırlar içinde ortaya koymak yerine hâlihazırda ki hukuk uygulamalarının sert eleştirisi ile bir hukuk öngörüsü ortaya koymuştur. Dolayısıyla Marksist hukuk teorisinden bahsedebilmek için modern devlet hukukunun eleştirileri üzerinden yaklaşmayı gerekli kılar. Erdağı (2013, 77)'a göre...

“... Hukuk ve devlet hakkında düşünmek toplumsal yaşamın bütünü hakkında psikolojik, antropolojik, sosyolojik, ekonomik ve tarihsel baştan aşağı bütün düzeylerde düşünmeyi gerektirir. Bu düşünme, aynı zamanda, olan kadar olması gerekenlerin, yaşanılanlar kadar umut ve beklentilerin, sınırlar kadar sınırsızlıkların içi içe geçirilmesini de gerekli kılar. Bu yüzden Marx'ın ve

Engels'in devlet ve hukuk imgesini tahayyülünü yeni bir sınır çizme girişiminden daha çok bir sınırsızlık ile karşılaştırma girişimi olarak..." ele almak gerekir.

Bu durumda Marksizmin açık bir hukuk teorisi ileri sürmediği Marksizmin hukuku, egemen sınıfların egemenliğini sürdürmeleri için bir araç olarak kullandığı iddia edilebilir.

Değişik perspektiflerden bakılan "Hukuk" toplumların devamlılığının sürdürülebilmesi amacıyla hizmet etmek için insan eli ile hazırlanmış yasal düzenlemelerin, planlı bir süreç dâhilinde toplumlara neşredilmesidir. Marksist açıdan hukukun toplumsal yapının oluşturulması çerçevesinde iki rolünden bahsedebiliriz. Birinci rol hukukun toplumdaki sınıf çatışmasının egemen ideolojiyle uyum sağlamak amaçlı davranış ve hareketleri olumlama yoluyla çözümlemesidir. Bu işlevde egemen ideoloji ile uyumluluk bir toplumsal düzenin siyasi bir istikrara kavuşturulmasına hizmet eder. Yani toplumun bazı kurallara uymaması bir toplumsal sorun değil bu kurallara uymamak sapkınlık olarak görülür. Bu nedenle siyasi istikrarın sağlanması anlamında devlet ve hukuk eşgüdümü olarak hareket eder. Hukukun ikinci rolü ise ideolojiktir. Burada yargıçlar egemen ideolojinin sözcüleri olarak hareket ederek toplumsalın kılcalına egemen ideoloji yayılır (Colins, 2013, 139). Hukukun ideolojik işlevi bağlamında Gramsci ve Althusser'in Marksist görüşe katkıları dikkat çekicidir. Gramsci rıza-zor metaforunda hukukun toplumda egemen ideolojinin zerk edilmesi ile toplumun rızasının kazanıldığını aksi durumda ise zor kullanılarak siyasi istikrarın sağlanması yoluna gidildiğini ifade eder. Diğer taraftan Althusser, hukukun üretim ilişkilerini ifade ettiğini belirtirken bu ilişkilerin kendi kurallar sisteminde asla zikretmediğini tam aksine onları gizleme yoluna gittiğini belirtir (Ekici, 2013, 271). Üretim ilişkileri ve hukukun maddi ilişkisinin gizlenmesi ise ideoloji ile sağlanır. Ancak bu noktada esas sorunun hukukun karşılığının ya da hukukun meyvesinin adalet olup olmadığıdır. Egemen olanın hukukunun itaat eden için hukuk olup olmadığı gerçek bir sorundur. Bu iki kavramın bir araya gelip hukukun işletilmesiyle adaletin tecelli etmesi öngörülen kurumlar ise yargı makamlarıdır.

Tüm bu açıklamaların ardından genel bir hukuk tanımlaması yapma hatasına düşmek pahasına, hukuk bir toplumsal yapıda düzenleyici ve değiştirici bir etkisi olan farklı kaynaklardan beslenen ilahi veya insan yapısı normlar sistemi olarak tanımlanabilir. Ekici (2013, 247)'nin ifadeleri ile hukuk...

“genel olarak “düzenleyici” ve “adalet” nosyonunun uygulayıcısı olarak düşünülür. Bu kavramsal çerçevenin temelinde “hukukun üstünlüğü” , “kanunlar karşısında eşitlik” , “hukukun tarafsızlığı” inanışları yer alır. Bu anlamıyla hukuk, toplumsal ilişkileri denetleyen ve düzenleyen, kişilere ve kurumlara kayıtsız, adaletten pay alan ve pay dağıtan “bağımsız ve özerk bir yapı olarak görülür. Modern kapitalist toplumda herkes hukuksal olarak “eşittir” ve “haklara sahiptir.”

Modern toplumda ifade bulan hukukun üstünlüğü kavramının salt teoride kaldığı pratikte uygulanmadığının ifade edilmesi doğru ve elzem görünmektedir. Zira yaşadığımız dünyada en çok duyduğumuz hukuk devleti, hukukun üstünlüğü, eşitlik, özgürlük ve adalet kavramlarının artık toplumlar nezdinde itibarının kalmadığı ifade edilebilir. Eşitsizlik ve hiyerarşi çerçevesinde kurulu bir toplumda egemen güç kendini var olan eşitsizliğin sebep olduğu toplumsal sorunlara karşı koruma güdüsüyle hukuku kullanır. Bu noktada hukuk egemen iradenin çerçevesini çizdiği toplumsal yapının devamlılığını sağlamak için kullanılan bir araçtır. Machiavelli'ye göre egemen halkın tek yol göstericisidir. Egemen halkını yoktan var etmiş olduğundan halkın egemene karşı şükran borcu vardır. Egemeni denetleyebilecek ya da sınırlandırabilecek herhangi bir gücün var olabilmesi düşünülemez. Bu bağlamda hukuk egemeni değil egemenin çizdiği çerçevede hareket etmesi istenen toplumu denetler.

Günümüz modern toplumlarında yedi milyara yaklaşan nüfusuyla dünyanın ekonomik gelir olarak en altında bulunan ve açlıkla mücadele eden yarısının toplam mal varlığının yaklaşık yüz varlığının kişisel mal varlığından daha az olması gerçeğinin bahse konu kavramların anlamlandırılmasını hayli güç kılmaktadır. Burada ifade edilebilir ki; yukarıda zikredilen erdemli sözcüklerin modern dünyada tam karşılığı gerçeklikte yaşanmamaktadır. “... Özgürlük sözüne saygı gösterildiği ama onun gerçekleşmesi yasaklandığı sürece, özgürlüğün gerçek var oluşu tamamen

yok edilmiş olsa bile anayasal (yani hukuksal) varoluşu dokunulmamış olarak kalır...” (Marx, 1990, 31). Hukuk karşısında her vatandaşın temel hak ve özgürlükleri salt hukukta eşittir ancak bu durum hiçbir zaman gerçek bir gerçek değildir. Gerçeklik yerinden koparılarak farklı bir alanda yeniden inşa edilir. Araştırma son bölümünde bu kavramların aşağıdan karşılıklarının ortaya konularak anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

2. SİYASAL VE TOPLUMSAL YAŞAMDA ORDU

2.1 Bir İdeolojik ve Baskı Aygıtı Olarak Ordu

Althusser, Marxist devlet kuramında devlet aygıtları kavramını ideolojik ve baskı aygıtları olarak ikiye ayırmıştır. Baskı aygıtları tamamen kamu alanında bulunan ve güç kullanma tekeline sahipken ideolojik aygıtlar özel alanda da bulunabilir. Bu noktada ordu ve yargı baskı aygıtı eğitim ise ideolojik birer aygıt olarak karşımıza çıkar. Her iki aygıt arasında ki uyum egemen ideoloji tarafından sağlanır. Devletin İdeolojik Aygıtları üzerine egemenlik kurmayı başaramayan bir sınıfın iktidarı uzun süre elinde tutamayacağı bir gerçektir. Diğer taraftan egemenliği üreten baskı aygıtından çok ideolojik aygıtlardır (Güngör, 2001, 229).

Althusser (1971) eğitimi, hakim sınıf ve grupların kendi kültür ve yaşam biçimlerini toplumun diğer kesimlerine kabul ettirecek “devletin ideolojik bir organı” olarak görmektedir. Eğitim kurumları mevcut toplumsal, ekonomik ve politik yapı ve ilişkilerden bağımsız hareket edemez ve dolayısıyla eğitim kurumları mevcut sistem ve ilişkileri korur ve yeniden üretir. Bu bağlamda ordunun baskı aygıtı rolünün yanında ideolojik bir aygıt olarak da faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zira rejimin kuruluşu ile birlikte kışlalara bir okul ödevi yüklenmiştir.

Ordunun cumhuriyet tarihi boyunca toplumsal ve siyasal yaşama müdahalelerinin toplumun yadsınamayacak bir kesimi tarafından kabul görmesi yalnızca ordunun silahlı gücü ile açıklamak zordur. Zira salt baskı ile toplumun geniş bir kesiminde icraatlarını meşru kılamayacağı gibi baskıya karşı bir direniş ortaya çıkabilir. Bu bağlamda ordunun salt baskı aygıtı olarak değil aynı zamanda ideolojik bir aygıt olarak faaliyette bulunduğunu söylemek yanlış olmaz (Şen, 2010, 11)

Daha önce değinildiği gibi yeni rejim bir toplumsal dönüşüm projesi olarak yukarıdan aşağıya bir dayatma şeklinde zuhur eder. Bu noktada modern ulus-devlet yaratma projesinin ideolojik temelini “Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarma” idealinde/hedefinde bulduğu ifade edilebilir. Bu açıklama tek

başına mevcut toplumun çağdaş normlara sahip olmadığı ön kabulünden hareket etmektedir. Dolayısıyla dönüştürülme projesinin egemen güçlerinin bu ön kabulünün toplumsal yansımasından ayırdıkları görülür. Kısaca kurulan yeni rejimde bir tarafta çağdaş normları haiz “entelektüeller” bulunurken toplumun geri kalan kesimi sahip olmadığı varsayılan değerler çevresinde birleştirilecektir.³ Bu noktada yeni rejimin insanını oluşturulması ve tüm vatandaşlara ulaşabilme sorunlarına ordu ve zorunlu askerlik hizmeti çözüm getirmiştir. Osmanlılık ve İslamiyet inaniş temelinde şekillenmiş toplumun Türklük kimliği altında en kısa zamanda “Çağdaş” bir forma dönüştürülmesi ordunun cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren üstlendiği bir roldür. Bir diğer sorun olan genel nüfuzda kırsal nüfuzun kentsele oranla çok yüksek olması nedeniyle vatandaşlara ulaşamamasıdır. Bu durum yeni rejim kültürünün içselleştirilmesi ve ortak bir paydada buluşturulmasına engel olmuştur. İşte tam bu noktada zorunlu askerlik hizmeti ile her iki soruna orduda çözüm bulunmuştur.

Yetişmiş ve bir sağlık sorunu bulunmayan her erkeğin girmek zorunda olduğu kışla hem onu hiç çıkmadığı köyünden çıkarmakta hem de kışlalarda alacağı eğitimle yenedünya ve devlet düzeninde iyi bir vatandaş olmasını sağlamaktadır. Altınay (2004, 70) zorunlu askerlik vasıtasıyla her bir vatandaşın ordu ile bir şekilde ilişkiye girmek zorunluluğundan bahseder. Oğlunu, kocasını, sevdiğini, babasını, kardeşini veya arkadaşını askere gönderen her bir vatandaşın bu sayede ordu ile bir ilişkisi olur. Bu sayede ülkenin değişik bölgelerinden gelen genç erkeklerin aynı ortamda yemek yedikleri, uydukları, savaştıkları ve farklı duyguları yaşayarak birbirlerine yaklaştıkları bir alan oluşur. Askerlik vazifesi için gelen gençler için kışla bir hamur teknesi gibi ülkenin değişik bölgelerinden gelen genç insanların kaynaşmasını sağlamıştır (Selek, 2008). Böylece kışlalarda ortak bir kültür öğrenilmekte, kışladan çıktıktan sonra da sivil idarenin hizmetinde görev yapacak vatandaşın yetiştirilmesi

³ Karaosmanoğlu (1983), 1. Dünya Savaşı’nda bir kolunu kaybederek Anadolu’da bir köyde yaşamaya başlayan subayın yaşamından Türk Entelektüeli ile toplumun bulunduğu noktayı *Yaban* adlı romanında tasvir etmektedir. Romanda Türk entelektüeli ve toplumun geri kalanı ile ilgili kahramanın sarf ettiği şu sözler farklılığı ortaya koymasından önemlidir. “Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark, Londralı bir İngilizle bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür” (Karaosmanoğlu, 1983, 36).

sağlanmaktadır. Altınay (2004, 70), askerlik hizmetinin askerlerin bir toplum olarak milleti ve bir bölge olarak vatani hakkında bilgi sahibi edinmesinde önemli bir deneyim olduğunu ifade ederken askerliklerini yapan erkeklerle yapılan görüşmelerde hala askerlik arkadaşlarının memleketlerini ve adetlerini hatırladıkları yönünde tespitlerde bulunur.

Rejimin özellikle ilk yıllarında temel eğitim sisteminin kısıtlı ve kırsal bölgelere ulaştırılamaması kışlaların rolünü daha önemli kılmıştır. Altınay (2004, 71)'in "vatandaşlaştırma" olarak tanımladığı görevin bir diğer ayağını dil öğrenimi ve okuma-yazma kursları oluşturmuştur. Bu dönemde ülke genelinde düşük okuma-yazma seviyesi ordunun uluslaştırma görevinde hayati bir öneme sahip olmasını sağlamıştır. Böylece zorunlu askerlik hizmeti ile genç erkekler okuma-yazma ve Türkçe eğitime tabii tutulmuştur. Pınar Selek'in askerliğini yapmış erkeklerin mülakatlarına dayalı çalışması *Sürüne Sürüne Asker Olmak* isimli kitabında görüşmecilerin hemen hepsinin ortak görüşünü askerliği ve dolayısıyla kışlayı tam bir okul ve şekillendirme mekanizması olarak görmekte olduğudur. Katılımcılar askerlik hizmetini yaptıktan sonra köylerinden ilk defa çıkmalarından itibaren kendi ayaklarının üzerinde durabileceklerine olan inançlarının oluştuğunu ifade etmektedirler. Bu hususun kışlanın toplumsal yaşamda oynadığı esaslı roldeki etkisini açıklamada önemli görünmektedir (Selek, 2008).

Özetle kışlalar sıkı hiyerarşik yapı, uluslaşma bilincinin yerleştirilmesi, bir arada yaşamak, ortak bir lisanda konuşmak ve toplum için ve dolayısıyla devlet için faydalı bir meslek kazandırma gibi birçok rol oynamıştır. Bu sayede ordu yüklediği okul görevi ile vatandaşın üretimini sağlamıştır (Akyaz, 2002, 35). Askerliğin sıkı hiyerarşik yapısı içinde hiyerarşiyi öğrenen asker diğer taraftan askerliği bittikten sonra sivil hayatında da otoriteye karşı itaati öğrenmektedir. Böylece kapitalist sistemin itaatkâr olduğu kadar yükselmek için hırslı bireyi üretilmiş olurken askerlik süresince yaşadığı ritüellerle erkekliğini de ispat etmiş olur. Toplumda askerlik

görevini yerine getirmiş olmanın değerli olması, dışarıda kendisi için birçok kapının açılacağı inancı da kışlanın görevlerini kolaylaştırmaktadır. ⁴

Bir ideolojik aygıt olarak ordunun okuma-yazma, Türkçe öğretimi, meslek kursları gibi yeni rejimin vatandaşlarının yaratılması çalışmaları kışlalarla sınırlı kalmamıştır. Kışlalarda genç erkeklere ulaşılarak verilen vatandaş olma bilinci sivil okulların askerileştirilmesiyle devam etmiştir. Bu hususun cumhuriyetin ilk yıllarında tek-parti döneminde hayata geçirilmiş uygulamalarla başladığı görülür. Nitekim ilk dönemlerden itibaren resmi söylemler de Milli Eğitim ve Milli Savunma hizmetlerinin birbirlerinden ayrılamayacak birbirlerini bütünler nitelikte olduğu yönünde gerçekleşmiştir.⁵

Zorunlu askerlik hizmeti gibi okullarda da zorunlu olan Milli Güvenlik Dersleri kız ve erkek öğrencilere subay öğretmenler tarafından 1926 yılından itibaren verilmeye başlanmıştır. Ücretleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ödenen emekli ve muvazzaf subaylardan oluşan Milli Güvenlik Dersi öğretmenlerinin kimler olacağını ne okul yönetimi nede Milli Eğitim Bakanlığı belirlememektedir. Bulunduğu garnizonda ki en üst rütbeli subay tarafından yapılan seçim sonucu belirlenen Subay/Öğretmenler müfredatı silahlı kuvvetlerde kurulan bir heyet tarafından belirlenen ders konularını okutmaktadır (Altınay, 1996).⁶

2.1.1 Orduda Modernleştirme Çalışmaları

Osmanlı Devleti'nin ilk toprak kayıplarının yaşaması ile sonuçlanan Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmaları ile birlikte hem halk hem de yönetim daha

⁴ Burada kullanılan okulların kışla-kışlaların okul tanımlaması Aysegül Altınay'dan alınmıştır (2004:119)

⁵ Altınay milli güvenlik ve milli eğitim hizmetleri ile ilgili cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan oturuma ilişkin Akyüz'den aktarımda bulunmaktadır. Akyüz “ ... bağımsızlık ve kurtuluş ordusu Yunanlılara karşı cephede savaşırken, Ankara'da öğretmenler ordusu cehalete karşı bir savunma programı hazırlıyor. Savunma ve Eğitim karşılıklı cephelerdir. Ulusal ordu düşmanı vatanımızdan kovarken öğretmenler ordusu cehalet ve karanlığı defedecektir” (Akyüz, 1983, 95)

⁶ “Üniformalı bir erkeğin her hafta sınıfa gelmesi ilginçti. Öğretmenim yerine kendisine Komutanım dememizi istiyordu. Genç bir kadın olarak birisine komutanım diyerek seslenmek bana çok garip geliyordu.” Altınay, Ayşegül(1996) The Myth Of the Military Nation, Palgrave, London.

önce kendilerini onlara karşı daha üstün saydıkları Batı uygarlığına karşı büyük bir prestij kaybı yaşamıştır (Berkes, 2002, 41). Genişlemelerin son bularak gerileme dönemine girilmesi sebeplerinin ana nedeninin idari yapıda meydana gelen bozulma ve biraz da yüzeysel anlatımla Batı devletleri ordularının teknik ve teçhizat olarak Osmanlı ordusundan daha ileri duruma gelmiş olmalarına bağlanır (Mardin, 1991, 10). Bu durum yukarıda ifade edildiği gibi Osmanlı İdari ve Ordu yapısında bir yenilik mecburiyeti üzerine kurulan ve zamanla büyük bir sorun haline alacak olan “Batılılaşma-Modernleşme” fikirlerinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. III. Ahmet (1703–1730) döneminden itibaren Batı ordularının teknik ve teçhizatları ile ordunun modernleştirilmesi düşünölmeye başlamış, I. Mahmut (1730–1754), I. Abdülhamid (1774–1789), III. Selim (1789–1807) ve II. Mahmut (1808–1839) dönemlerinde orduda ıslah ve modernleştirilme çalışmaları yapılmıştır (Mardin, 1991, 11).

Ordunun modernleştirilmesi çalışmalarına karşı tavır alan yeniçerinin ortadan kaldırılması ve yerine modern bir ordu kurulması halinde Osmanlı Devleti’nin eski gücüne ulaşabileceği düşünceleri 1826 yılında II Mahmud’un Yeniçeri Ocağı’nı cebren ortadan kaldırmasıyla sonuçlanmıştır. Yeni kurulan Muallem-i Asakir-i Mansure-yi Muhammediye ordusunda ilk görev yapanları eski yeniçeri askerleri oluştururken ordunun eğitimi amacıyla Batılı ülke askerlerinden yardımlar alınmıştır (Levy, 2011, 22). Batı’dan askeri danışmanların ordunun yetiştirilmesi maksadıyla getirildiği bu dönemde bir taraftan da Batı devletlerinde eğitim ve elçilik görevlerinde bulunan devlet adamlarının fikirlerinden faydalanılmaya çalışılmıştır. Pek tabiidir ki, ordunun modernleştirilmesi çalışmaları sonucu yetişmiş askerler fikirsel bağlamda da bir değişikliğe uğramış, “Batılılaşma-Modernleşme” idare sistemi, teknik ve teçhizatta kalmamıştır.

2.1.2 Modernleştirme Sürecinde Pozitif Bilimlerin Orduya Etkileri

II. Abdülhamid döneminde Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiye’nin eğitim müfredatlarının pozitif bilimler ışığında yenilenmiş olmasının önemi büyüktür. II. Abdülhamid müspet bilimlerin Batı’yı güçlü kıldığı inancı ile bu bilimlerde eğitim

veren okullar sayesinde iyi eğitim almış, yabancı dil bilen devlet adamları yetiştirerek Batıya karşı olan zayıflığın ortadan kaldırılabileceği inancıyla hareket etmiştir. Batıya ulaşmak için ihtiyaç duyulan bilgiye kısıtlı bir kesimin ulaşabilmiş bu kesimi de o dönemde ki kıt imkânların sunulduğu subaylar oluşturmuştur. Belge (2011, 662)'ye göre bu koşullar subayları aldıkları eğitim vasıtasıyla toplumun "kaymak tabakası" haline getirmektedir. Nitekim pozitif bilimlerle yoğrulan bu neslin zamanla Batıyı güçlü olmakla bir sayması ve dolayısıyla Batıda ki fikir hareketlerine daha hassas bir yaklaşım sergilemesi subayların Osmanlı Devleti'nde sorunun yalnızca ordunun modernize edilmesiyle çözümlenemeyeceği, esas sorunun rejimle alakalı olduğu algısının oluşmasına neden olur. Bu durum ise padişaha karşı ayrılıkçı fikirlerin doğmasını sağlarken etkilerinin günümüze kadar süreceği "Batılılaşma" fikrinin alevlenmesini getirir. Jön Türklerin bayrağını taşıdığı bu akım II. Meşrutiyetin ilanında etkili siyasal yapıyı oluşturan İttihat ve Terakki Partisince sürdürülmüştür (Mardin, 1991, 16).

Modernleşme-Batılılaşma çabalarının erken evrelerinde bu işin bilgi-bilim ile sağlanabileceği inancıyla başlatılabilmesi geleneksel Osmanlı zihniyetinde köklü ve zorlu bir değişiklik gerektirmiştir. Belge (2011, 720), bilimsel bir zihniyet geliştirebilmenin zorluğunu bu dönemde pozitivistimin etkisinde kalan Sadullah Paşa, Beşir Fuat ve Ziya Gökalp gibi bazı aydınların intihar ve-veya intihara teşebbüs etmeleri örneğiyle açıklamaktadır. Bütün zorluğuna rağmen askeri okullar pozitif bilimler ışığında eğitim veren en iyi okullar olmuş, modernleşme hareketleri de bu okullardan mezun olan askerlerin hegemonyasında yürütülmüştür (Belge, 2011, 721). Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam eden bu durumun ilerleyen zamanda değişikliğe uğradığı ifade edilebilir. Pozitif bilimin olmazsa olması eleştirel bakış ve sorgulamanın askerlik mesleğinin gerekleriyle bağdaşmaması bu değişikliğe en büyük neden olarak görülebilir. Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında askeri okullarda ki eğitimlerde eleştiri ve sorgulamayı öteleyerek ideolojik bir çevreye kavuştuğu ifade edilebilirse de bilimden uzaklaşıldığını söylemek pek doğru olmaz. Zira bir tarafta ülkenin seçkinleri arasında olabilmek ama bilime uzak olmak mümkün görünmemektedir.

2.1.3 Askeri Elit Oluşumu ve ‘Devleti Kurtarma’ Fikri

Yukarıda bahsedildiği gibi devletin kötü gidişatına son vermekte önemli bir gereklilik olarak görülen ordunun modernize edilmesi çalışmalarında Batı kültürü ve pozitif bilimlerle yoğrulan bir askeri elit tabakası ortaya çıkmıştır. Belge (2011, 662), dış konjonktür ve tarihi sürecin Türk modernleşmesinin askeri kanadı önder hale getirdiğini ifade ederken bu durumun subaylarda kurtarıcı algısına neden olduğunu ifade eder.

“...Osmanlı toplumunda en örgütlü güç, hatta belki tek örgütlü güç, ordu oluyordu. Subay olmak üzere askeri okullara gelen gençler, burada yalnız askerlik öğrenmiyor, ülkenin çok zor durumda olduğunu da görüyor ve öğreniyor, halkın kurtarıcı olarak onlara baktığını, onlardan bir şey beklediğini de anlıyorlardı”

Zira asker olarak yapmak istediklerini gerçekleştirebilecek bir zor gücüne sahiptirler. Devletin gidişatında ki kötü durum ve sarayın bu gidişatı ordunun modernize edilmesi yoluyla çözebileceği düşüncesine katılmamaları ordunun siyasileşmesine zemin hazırlar (Karamollaoğlu, 2011, 34). Ordunun siyasileşmesinde cumhuriyet döneminde de görüldüğü üzere ordu ve sivil bürokrasinin yan yana duruşu söz konusudur. Bu dönemde siyasileşen ordu ve Bab-ı Ali’nin ortaklaşa bir çabası ile temel sorun olarak görülen rejimin değiştirilmesi yatmaktadır. Zira devletin kurtuluşunda tek yolun padişahın yetkilerinin azaltılarak yönetimde bir meclisin görev yapması fikri yatmaktadır.

Nitekim “devleti kurtarmak” fikrinde askerin siyasete bulaşması ilk defa 1859 yılında Kuleli Olayı ile yaşanmıştır. 1826 yılında Yeniçeri’nin kaldırılmasına kadar ordunun padişahın yönetiminde etkili bir güç olduğu bilinmektedir. Bu durumu değiştirmek amacıyla yeniçeri sistemi kaldırılmış ve düzenli ordu sistemi denilebilecek bir sisteme geçilmiştir. Aradan geçen birkaç on yıl sonra ordu tekrar siyasal sisteme müdahalede bulunmuştur. Abdülmecit’in tahttan indirilerek yerine Abdülaziz’i getirme amacı güden bu iktidar savaşında üst rütbeli subaylar, aydınlar, başlarında şeyhleri ile birlikte medrese öğrencilerinin de bulunduğu bir oluşumdur (Berkes, 2002, 272). Her ne kadar kendisinden sonra yaşanacak olan askeri

müdahalelerden ideolojik olarak farklılık arz etse de asker-siyasetçi ilişkileri ve nihayetinde parolanın devleti kurtarmak olması bakımından önemlidir.

2.2 Siyasallaşan Ordu ve Siyaset

Orduda ki siyasileşmenin artışında farklı nedenler öne sürülebilir ancak temel nedenin askerlerin almış oldukları Batı tarzı eğitim sonucu filizlenen rejim sorunu ve bu sorunu “memleketin asıl evlatları” olarak kendileri tarafından çözülebileceğine olan inançta yattığı söylenebilir (Mardin, 1990, 220). Ancak siyasileşme bu dönemde pozitif bilimlerde eğitim veren askeri okullara da yayılmış ordu üst komuta heyeti ile sınırlı kalmamıştır. Nitekim II. Meşrutiyet’in ilanı da yine bu okullarda bir araya gelerek örgütlenen kadrolarca gerçekleştirilecektir. İttihat ve Terakki Cemiyeti adı verilen yapının filizleri birkaç Askeri Tıbbiye öğrencisi tarafından atılmıştır. Zamanla diğer askeri okullarda da ilişkiler kurarak genişleyen örgüt Tıbbiye-yi Askeri ile Harbiye’de merkezli hareket etmiştir (Zurcher, 1995, 41).

II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte Osmanlı devlet yönetimine büyük yenilikler getirilmiş ancak dönemin şartlarında zamanla ITC’nin kontrolünde yönetilen askeri bir diktatörlüğe dönüşmüştür. II. Meşrutiyet’in mimarları ITC’nin gücünün bir kat daha artarak ülkede tek söz sahibi konuma ulaşmasında 31 Mart Olayı’nın rolü büyüktür. 31 Mart Olayı ardından gücünü tekrar tesis eden ITC’nin daha sert uygulamalara başvurmasıyla Meşrutiyet’in ruhuyla bağdaşmayan bir şekilde temel hak ve özgürlüklerde kısıtlamalara gidilmiştir (Karamollaoğlu, 2011, 42–43). ITC’nin iktidarı 1. Dünya Savaşına kadar ordu ile ittifak halinde devam etmiştir.

ITC’nin “devleti kurtarmak” fikri üzerinden hareketle Osmanlı unsurlarının bir arada tutulabileceğine olan inancın ortadan kalkması ITC’yi modern ulus-devlet yaratma fikrine yönelttiği söylenebilir. Bu dönemde gayri-müslimlerin ordudan tasfiye edilmesi, nüfuz mübadelesi ile özellikle Osmanlı ticaretini elinde bulunduran gayrimüslimlerin yerine yerli burjuvazinin yaratılması çalışmalarına girişilmiştir. (Karamollaoğlu, 2011, 44). Bir anlamda Cumhuriyet’in ilanına giden sürecin fikirsel başlangıcını oluşturan olayların başlangıcı denilebilir. 1. Dünya Savaşı’nda ki

mağlubiyyet ITC kadrolarının ve fikirlerinin hemen her mecrada eleştirilmesine neden olur ve dağılır. ITC'nin dağılmasının ardından artık tamamen yıkılma sürecinde olan devletin yönetimine yine askeri bir oluşum olan Mustafa Kemal ve silah arkadaşları geçmiş ve çok kısa bir sürede cumhuriyetin ilanına kadar devam eden Kurtuluş Savaşı süreci yine askerler tarafından yönetilmiştir.

Özetle, Geç-Osmanlı Döneminde yeniçeri sisteminin kaldırılarak düzenli ordu sistemine geçiş sürecinden itibaren değişik dönemlerde ancak artan şekilde ordunun siyaset sahnesinde olduğunu gördük. Geleneksel-modern ya da muhafazakâr-devrimci anlayışların birbirleriyle çatıştığı ve bu çatışma ortamında ordunun her zaman yeri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu fikirsel çatışmaların toplum üstünde belirli zümrelerde yaşandığı ve icraya konduğu görülmektedir. Diğer taraftan farklı gerekçelerle de olsa ordu içyapısında da fikirsel ayrılıkların siyasete müdahale etme arzusunu artırdığı söylenebilir. Buradan sonra Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ulus-devletin yaratılması sürecinde ordunun rolüne değinilecektir.

2.3 Tek-Parti Dönemi

Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi Cumhuriyet'in ilanında da askeri liderler ön planda olmuştur. Mücadeleye beraber başladıkları diğer üst düzey komutanlar Mustafa Kemal tarafından bertaraf edilerek Fevzi Çakmak Paşa uzun yıllar yürüteceği Genelkurmay Başkanlığı görevine getirildi (Belge, 2011, 608 & Burak, 2011, 48). Belge (2011, 609), Abdulaziz'in tahttan indirilmesinde ordunun bir dizi siyasi eylemin içinde olmasından dolayı buna karşı önlem almak amacıyla Fevzi Çakmak Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilerek ordunun zapturapt altında tutulma gayesi güdüldüğünü, ancak ordunun modern teçhizatın yoksun arkaik bir yapı almasına neden olduğunu ifade eder. Diğer taraftan ordunun kontrol altında bulundurulması ordu mensuplarının iktidarı elinde bulunduran üçlüye karşı büyük saygı duymaları sayesinde kolay olmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu hususta...“*o zamana göre denilebilir ki, Mustafa Kemal Paşa orduda ki Nüfuzuna*

dayanmasa, ne Meclis'e sözünü geçirmek, ne de Ankara'da yaşamak imkânı bulurdu" (Belge, 2011, 609) demektir.

İnönü dönemine gelindiğinde Mustafa Kemal'e yakın olanların tasfiyesi gerçekleştirilirken, Mustafa Kemal'in fikir ayrılığına düştüğü aydınların davet edildiğini görülür (Belge, 2011, 611). Diğer taraftan uzun yıllardır Genelkurmay Başkanlığı görevini yürüten Fevzi Çakmak Paşa emekliye sevk edilerek Genelkurmay Başkanlığı, Savunma Bakanlığı'na bağlanarak ordu üst kademesiyle siyasal iktidar arasına mesafe konulmuştur (Burak, 2011, 50). Çıkarılan Örfi İdare Kanunu ile hükümetten izin almadan ordunun hareket etmesi kısıtlanır. Yapılan bu değişikliklerin İnönü'nün orduyu demokratik sistemde olması gereken yerde konumlandırarak iktidara karşı bir tehdit olmasının önüne geçmeyi amaçladığını ifade edebiliriz. Zira 2. Dünya Savaşı yıllarında ordunun halinden hiç hoşnut olmayan askerler içinde gizli yapılanmalar baş göstermektedir (Akyaz, 2002, 42–59).

Mustafa Kemal ve İsmet İnönü iktidarlarının bu dönemde ordunun koruyuculuğu altında olduğu ancak bunun ordunun rejimin ordusu algısı ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu dönemde ordu siyaset ilişkisi üzerine akademik literatürde farklı görüşler vardır. Belge (2011, 611)'ye göre bu dönemde ordu siyasete müdahale etme noktasında bir sorun teşkil etmemiştir. Cizre (2004, 141)'ye göre ise bu dönemde Batı tarzı bir sivil-asker ilişkisi görünümünde bulunan ilişkiler ordunun siyaset dışı kalmasından değil iktidarın rakip bir güç istememesi sebebiyle ordunun sadakatini sağlama amacı güden bir eğilimden kaynaklanmaktadır. Karamollaoğlu (2011, 63), ordunun siyasetten uzaklaştırıldığı ve siyasetin dışına itildiği resmi tarih tezinin temelsiz olduğunu ifade ederken "devrimin bekçisi" rolü atfedilen ordunun devrimin bizatihi kendisinin de siyasal bir eylem olması hasebiyle siyasetin dışında olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Ancak direkt olarak ordunun kurumsal olarak siyasal sisteme bir müdahil durumundan bahsedilemese de rejimin kurucularının eski askerlerden oluşması siyasal sistemde ordunun direk müdahil olması gereğini ortadan kaldırmıştır.

Özetle cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren rejimin kurucularının askerler olması, ordu mensuplarının onlara karşı duyduğu saygının da etkisi ile doğrudan bir siyasi müdahaleye giriş(e)mediğini söylemek yanlış görünmemektedir. Ancak farklı gerekçelerle ordu içinde iktidara karşı bir hoşnutsuzluk ve güvensizliğin başgösterdiği, gizli tertiplenmelerin başladığı da bir gerçektir. Nitekim bu tertiplenmelerin yaklaşan 10 yıllık dönemde artarak devam edecek ve bir müdahale ile sonuçlanacaktır.

2.4 Demokrat Parti Dönemi

Ordunun kurumsal olarak siyasal sistemin değişimine karşı sergilediği tarafsız görünümün ordunun bir fikri olmadığı olarak anlamamak gerekir. Ordu ülkede çok-partili sisteme geçişle tek-partili sistemde karşılan(a)mamış profesyonel gereksinimlerinin karşılanacağı düşüncesini taşımaktadır. Bu gereksinimlerin başında ise ordunun modern silahlar ile teçhizi, terfi düzeninde değişiklik ve ordunun toplum nazarında zayıflayan prestijinin yeniden kazanılması sayılabilir. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından geçen yaklaşık 30 yıl boyunca rejimin sağlam temellere oturtulmasında Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün yanında bulunan ordunun bu dönemde DP' ye kaymasında yukarıda ifade edilen profesyonel mesleki kaygılarının yanında CHP iktidarının yaptığı bazı yasal düzenlemelerinde etkisini kabul etmek gerekir. Bu hususta Akyaz (2002, 63), ordunun demokrasi inancından çok, rejim içindeki gücünün kaybolmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu güç kaybında Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanması ve emekliliği gelmiş generallerin emekli edilmeyerek göreve devam ettirilirken alt-orta rütbeli subayların rütbe bekleme sürelerinin uzatılması önemli yer tutmaktadır. Bu durum kendisinden sonraki siyasi iktidarlarda da tekerrür edeceği gibi siyaset her zaman orduyu yanında görmeyi arzulamakta ancak ordunun kontrolünde üst komuta heyetinin yanlarında olmasının problemi çözeceğine olan inanışta yatmaktadır denilebilir.

Nitekim bu anlayışın DP iktidarında da zuhur ettiği, orduyu siyaset dışında ve kontrolleri altında tutma yolunda farklı zamanlarda ordu üst kademesinde değişiklikler yaptığı görülür. Burada dikkat edilmesi gereken hususun ordunun yalnızca üst komuta heyetinden ibaret olduğu şeklindeki yanlış inanıştır ki bu yanlış kendisini alt ve orta rütbeli subayların müdahalelerinde göstermiştir. Bu konuda Akyaz (2002, 73), siyasal iktidarın orduyu yalnızca generallerden ibaret bir kütle olarak görmesinin bir sonucu olarak alt-orta rütbeli subayların göz ardı edilmesine dikkat çekmektedir. Zira 27 Mayıs Askeri Müdahalesi bizzat alt-orta rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirilmişken, 12 Mart Muhtırası da alt-orta rütbeli subayların müdahale yapması endişesi taşıyan ordu üst komuta kademesi tarafından verilmiştir. Askerlerin toplumsal yaşamlarında oluşturdukları kültür zamanla yönetilmekten öte yönetimde söz sahibi olmak şeklinde cereyan etmiş ve etmektedir. Ancak bu anlayışın toplumların değişimine paralellik arz ederek en alt rütbe askere kadar yansması ileri ki yıllarda kendisini daha fazla hissettirecektir.

Sonuç olarak Türkiye’de çok-partili siyasal sistemin tam anlamıyla ilk kez yaşandığı dönem olarak tanımlanabilecek DP dönemi bir askeri müdahale ile sonlanmıştır. Gerek CHP ve gerekse de DP’nin dayandığı tabanların toplumsal ayrışmaları ve farklı ideolojilerini bir yana bırakarak sonuca varılmak istendiğinde; Ordunun CHP ve DP iktidarlarından beklentilerinin karşılanmaması sonucu bu tarihten itibaren “siyaset kurumuna güvensizlik kültürü” geliştirdiğini ifade etmek pek yanlış görünmemektedir.

2.5 Müdahaleler Dönemi

Modern demokratik devletlerde profesyonelleşmiş ordu siyasetin emrinde konumlandırılmışken demokrasi kültürü gelişmemiş ülkelerde ordular siyasi hayata bir şekilde müdahale etmektedir. Askeri ihtilaller üzerine yapılan bir çalışmada 1960–1970 yılları arasında dünyada gerçekleşmiş 93 müdahalenin 92 adedi az gelişmiş ülkelerde yaşanmış olduğu ortaya çıkmıştır (Türker, 1980). Az gelişmiş ülke yapısının değişkenliği ve toplumda ki güçsüzlük duygusu ile siyasal sistemin

yönetim hususunda ki karar alma mekanizmalarında yetersiz kalması ve dış etkenlere karşı güçsüzlük gibi hususlar bu ülkelerde orduya bir şekilde sisteme müdahale etmesine etken olmaktadır. Heper ve Yüksel (2000, 635), ordu-siyaset ilişkilerinin bölgelere göre farklılıkları olduğunu ve bunun asker-siyasetçi ilişkileri üzerine net teorilerin inşa edilebilmesini imkânsız hale getirdiğini ifade etmektedir. Modernleşmenin Türkiye’de Batılılaşma ile sağlanabileceği ve batılılaşmanın karşısında düşman olarak ise İslami inanışın yattığından hareketle oluşan fikrin Türkiye’nin diğer bölgelerde ki sivil-asker ilişkilerinden ayrılmasına neden olduğunu ifade eder. Müdahalelerin biçimi ve devamında askerlerin işi sivil siyasetçilere bırakarak kışlaya dönmeleri değerlendirildiğinde yukarıda ki ifadelerin doğru olduğu ifade edilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran kadroların büyük çoğunluğunu askerlerin oluşturması hem toplumsal hem de kurumsal olarak olgunlaşmamış olan siyaset kurumunu da kurmak ve yaşatmak görevini yine askerlerin almasına neden olmuştur. Zira kurulan ilk mecliste olduğu gibi çok-partili sisteme geçişte de kurulan partilerde emekli askerler görevler yapmıştır. Gerçekleşen müdahaleler öncesine bakıldığında sivil siyasetin yaşanan toplumsal olaylardaki tutumlarının askerileştiğini gösterirken siyaset sahnesinde bu denli uzun süredir etkili bir kurum olan ordunun da politize olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de siyaset kurumunun demilitarizasyonu ve ordunun depolitize edilmesi aynı öncelikte bir gereklilik gibi görünmektedir. Sonraki bölümlerde Türkiye’de ordu-siyaset ilişkilerinde cumhuriyet’in hakim kurucu ideolojik paradigmasından sapmalar olarak algılanan dönemlerde gelen askeri müdahalelerin karşılıklı bir ilişkiden doğduğu ve zamanla gelişen siyaset kurumuna güvensizlik kültürünün orduya hakim olduğu görülecektir. Ancak ileride de görüleceği üzere 27 Mayıs Müdahalesinde kurumsal olarak ordunun siyasete müdahil olup olmamakta gösterdiği kararsızlık ileri ki müdahalelerde bir yön arayışı ve siyaset merkezine oturmak gibi merkezi bir hal alacak

27 Mayıs Müdahalesinin ordu içi yapılanmasının köklerini 1940’lı yılların sonlarından itibaren oluşmaya başlayan gizli tertiplenmelerde yatmakta olduğu

söylenbilir (Akyaz, 2002, 59–77). İnönü iktidarının çok-partili siyasal düzene geçmeden önce ordu komuta kademesi ile ilgili yaptığı yasal değişiklikler ve askerlik mesleki kaygıları gibi hususlar bu tertiplenmelerin oluşumunda önemlidir. Ancak bu tertiplenmeler ülkede çok-partili siyasal sisteme geçiş dönemine rastlaması ve yeterli güce sahip olmamaları nedeniyle bir müdahalede bulun(a)mamıştır. Askerlerin gereksinimlerinin yeni siyasal sistem içerisinde yerine getirileceğine dair bir algı oluşması ve DP'ye doğru bir kaymaya neden olur (Akyaz, 2002, 63–67). İlerleyen dönemde askerlerin beklentilerinin DP iktidarınca da karşılanmamış olması müdahalenin bir nedeni olarak sayılabilir. Burada belirtilen gereksinimlerin yalnızca ordunun modernize edilmesi, terfi sisteminin değiştirilmesi ve ordu mensuplarının sosyal imkânlarının iyileştirilmesi gibi salt ordu içi düzenlemelerin yanında cumhuriyetin temel niteliklerine karşı saldırı olarak tanımlanabilen toplumsal uygulamalar da anlaşılmalıdır.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet'in kuruluşunda kurucu ideolojinin dini anlayışa ve özellikle İslam dinine yaklaşımı modernlik karşıtı bir algıyla oluşmuştur. Bu durum özellikle tek-parti döneminde icraata geçirilen sert uygulamalarda kendini göstermiştir. Diğer taraftan DP'nin iktidara gelmesinde belirtilen uygulamalardan büyük ölçüde rahatsız olan muhafazakâr kesimin payı büyük olmuştur. Nitekim iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra 16 Haziran 1950'de ezanın Arapça okunması, radyolarda yasak olan dini yayın yasağının kaldırılması ve din derslerinin seçmeliden zorunlu olarak okutulmasına kadar bir dizi değişikliğe gitmiştir. Bu durum Atatürk devrimlerinden sapma olarak algılanmış ve DP'ye karşı oluşan hoşnutsuzluğu artırmıştır. Ancak oluşan bu hoşnutsuzluk yalnızca askerler için geçerli olmayıp rejimle özdeşleşen CHP ve tabanı içinde geçerlidir. Bu sebeptendir ki 27 Mayıs devrim ve askeri müdahale olarak tanımlayan taraflar vardır.

27 Mayıs Türkiye çok-parti siyasal sisteminde yapılan ilk askeri müdahaledir. Hiyerarşi dışı bir örgütlenmeye sahip olması bakımından önemli bir yeri olmasının yanında müdahalenin ardından ordu içi çekişmelerin devam etmesi ve hiyerarşinin tam anlamıyla sağlanamaması dikkat çekicidir. Müdahaleyi yapanların müdahaleye

uğrayanların ve müdahaleyi destekleyenlerin hemen hepsinin askerlikle bir ilişkisinin olması bu müdahaleyi benzersiz kılarken demokratik siyasetin reddettiği bir olgu olan askeri müdahaleyi bizzat gerçekleştirenlerin ülkede demokrasiyi tesis etmeleri büyük bir ironi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kıyasıya mücadele müdahale sonrası devam ederek bir tarafta yeni müdahale gayretleri filizlenmiş bir tarafta ordu ve siyaset bozulan hiyerarşinin yeniden tesisi için hareket etmiştir. Nitekim seçilmişlere duyulan güvensizlikten beslenen yapı 27 Mayıs müdahalesinde vücut bulmuş, bu güvensizlik vesayetçi bir bürokratik yapının birtakım anayasal ve yargı organlarının muhafazasında bürokratik kadrolara siyaset alanında ayrıcalıklı-özerk bir konum kazandırmıştır (Eser, Baltacı & Aslan, 2012, 95).

Bu sayede ordu ilerde tam olarak tesis edeceği siyaset üstü hâkim aktör konumunda bir adım ilerlemiştir. Bu hususta 27 Mayıs ardından kurulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) yapısında yetki ve üye dağılımı konularında yapılan değişiklikler ve OYAK'ın kurulması ilerde ordunun oynayacağı esaslı rolde etkili adımlar olarak görülebilir. MGK, OYAK, YAŞ ve Askeri Yargının gelişimi bağlamında ki gelişmeler 27 Mayıs ve 12 Mart'ın getirdikleri başlığında daha sonra ayrıca açıklanacaktır.

27 Mayıs Müdahalesi ardından halkoyuna sunulan 1961 Anayasasının getirdiği özgürlükçü anlayış siyasal sistemde farklı ideolojilerin temsili ile sonuçlanmıştır (Akyaz, 2002, 236, 248). Bir taraftan DP'nin ruhuna sahip bir siyasi oluşumdan rahatsızlık duyan ordunun diğer taraftan daha farklı ideolojilerin görece serbest bir şekilde siyasi hayata girebilmesi serbestliği tanıyan bir anayasayı niçin kabul ettiği cevaplanması gereken bir soru olarak karşımıza çıkar. Zira 12 Mart Muhtırasına giden süreçte en önemli etken olan toplumsal olaylar ve anarşinin kaynağını anayasa sonucu farklı ideolojik fikirlerin çatışmaları oluşturmuştur. Sol, İslamcı ve Milliyetçi akımlar olarak tanımlanabileceğimiz fikirler siyasi parti, üniversite öğrencileri ve işçi sendikalarında vücut bulmuşlardır. Müdahale ardından ordu üst kademesinin hiyerarşinin kısa zamanda tesis etmek gayretinde olduğunu ifade etmiştik. Bu kapsamda 22 Şubat ve 21 Mayıs müdahale girişimleri

engellenmiştir. Ancak ordu hiyerarşik yapısının tam olarak tesis edilebildiği söylenemez. Gerek ordu içi hiyerarşik yapısının tam tesisi ve gerekse de ideolojik ayrışmalar 12 Mart Muhtırası ile orduyu tekrar sahne önüne getirmiştir.

12 Mart 27 Mayıs'la yöntem, destek ve hedef bağlamında farklılıklar arz eder. 27 Mayıs hiyerarşi dışı bir yapıda icra edilmişken 12 Mart Muhtırası nispeten hiyerarşik yapı içerisinde gerçekleştirilmiştir.⁷ 27 Mayıs muhalefetin desteğinde yapılırken 12 Mart Muhtırası hükümet ve muhalefete karşın verilmiştir. 27 Mayıs Müdahalesinde ordu içi örgütlenmede ordu içinde profesyonel askeri kaygılar ön planda iken 12 Mart Muhtırasında ideolojik bağlamda ordu içi ayrışmalar dikkat çekicidir. Akyaz (2002, 235–236), 1967 yılından itibaren ordu içinde cunta ve müdahale söylemlerinin ortaya çıktığını, başlangıçta genç subaylarda başlayan örgütlenmede generallerinde zamanla örgütlenmeye dâhil olmaya başladığını ifade etmektedir. Böylece önceki müdahalede olduğu gibi oyun dışında kalma durumuna düşmek istemedikleri anlaşılmaktadır. Muhtıraya giden sürecin 27 Mayıs'tan ayıran bir diğer hususta örgütlenme ve söylentilerin gizli olmamasıdır.

Sonuç olarak özellikle sol ideolojinin ağırlığında ordu içinde açıktan oluşan ihtilal hazırlıkları ve söylemlerinin hız kazanması, ülkede devam eden ekonomik bunalım, anarşinin artması gibi hususlar ve bu konularda yetersiz görülen siyaset kurumuna karşı ordu üst kademeleri 12 Mart 1971 tarihinde muhtıra vererek istifaya zorlamıştır. Ancak istifanın ardından oluşacak olan yeni kabineler de mevcut şartlarda bir iyileştirme sağlayamayacak ve anarşi olayları ülke geneline yayılarak artacaktır.

Ülke geneline yayılan ideolojik bölünmelerin devletin hemen bütün kurumlarına sirayet etmesi, anarşi olaylarının yurt çapına yayılması ve siyasetçilerin devlet meseleleri karşısında parti menfaati güdüyor olmaları gibi sebepler 12 Eylül

⁷ Ordu Üst Kademesinin muhtıra vermesinde ordu içinde sol eğilimli bir ihtilal havasının oluşmasından ve 27 Mayıs'ta devre dışı kalınmasından çekinen komutanların muhtıra vermeye mecbur bırakıldığına dair izler mevcuttur. Diğer taraftan direk müdahalede bulunulmadan sadece Muhtıra verilmesi ve devamında mevcut anarşinin hız kazanarak artması gibi hususlarda Batur-Gürler kanadı zor durumda kalmıştır. Bu hususta bkz. Akyaz, 2002: 315-328

1980 Askeri Müdahalesinin yapılmasında sebepler olarak ileri sürülür. Ordunun gerek hiyerarşik yapısında ve gerekse de ülke yönetiminde merkez konumuna yerleşmesinde önemli bir yeri olan 12 Eylül kendisinden öncekiler göz önüne alındığında en sert müdahale olmuştur. Belge (2011, 643), 12 Eylül'ü Türkiye'nin başına gelmiş geçmiş en kötü olay olduğunu ifade etmektedir. Müdahalenin ardından meclis ve siyasi partiler kapatılmış, sendikalar kaldırılarak grev ve gösteri yasakları getirilmiştir.

12 Eylül kendisinden öncekilerden farkı darbenin ardından orduda bir tasfiyeye gidilmemiş olmasıdır. Zira daha önceki müdahalelerin gelişim sürecinde alt-orta rütbeli subayların gizli tertiplenmelerine rastlanmamaktadır (Burak, 2011, 58). Bu durumun önceki müdahaleler ardından yapılan tasfiyelerin, çıkarılan kanunlar ile anayasal zeminde tahkim edilen askeri yargı sisteminin etkisiyle ordu hiyerarşisinin kesin bir şekilde tesis edilmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Müdahale ardından bugün halen tartışılan 1982 Anayasası yazılarak yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası ile ordu Türkiye'de toplumsal ve siyasal yaşamın tam merkezine yerleşmiştir. Belge (2011, 645), 12 Eylül'ün ülkede bıraktığı en büyük eserin 1961 Anayasasının verdiği özgürlüklerin 12 Mart Muhtırası ardından yaşadığı kırpmalardan geri kalan tüm hak ve özgürlükleri silen 1982 Anayasası olduğunu ifade ederken bunun yanında 27 Mayıs mirası bürokrasiyi siyaset karşısında yetkili ve özerk kılan yapıyı da tahkim ettiğini söylemektedir. Bayramoğlu (2004, 82-83) ise 1982 Anayasası'nı 1961 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tahrif edilip tersine çevrilmesi olarak tanımlamakta bu sayede devletin işleyişinin tamamen militerleştirilerek askeri özerkliğin mutlaklaştırıldığını ifade etmektedir.

Ordunun siyaset kurumu karşısında özerk ve yetkili kılınmasında en büyük rol Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'dur. 27 Mayıs Müdahalesi ardından kurulan MGK'nın nispeten demokratik yapısı 12 Mart Muhtırası ardından ordu lehine değişikliğe uğratılmış, 12 Eylül'ün ardından ise MGK yürütme erki içinde daha da güçlendirilerek Bakanlar Kurulunun üstünde bir konuma yerleştirilmiştir. MGK

konusu askeri müdahaleler ardından yapılan değişiklikler başlığında detaylı açıklanacaktır.

12 Eylül ardından idareyi sivil siyasetçilere bırakarak kışlasına dönen ordunun geride bıraktığı 1982 Anayasası ve kurumlarla siyasetin merkezinde hareket etmesine rağmen Türkiye’de toplumsal ve siyasal yaşamda düzen sağlanamamıştır. Ordu kurduğu ülkesinin vatandaşlarını tek-tip görme isteğiyle hareket etmekte ancak toplumsal farklılıklar buna müsaade etmemektedir. Nihayetinde her türlü baskıya rağmen ülkede etnik ve dini farklılıklar yaşamlarını sürdürmüş, MGK toplantılarında tehditler noktasında PKK terörü ve irtica iki ana başlığı oluşturmuştur.

Ordunun 12 Eylül ardından yeni müdahalesi 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının da alınan kararlarda yaşanmıştır. 28 Şubat siyasi tarihimize post-modern darbe olarak yazılmış bir müdahaledir. Ordunun direk silahlı gücünün yerine MGK da seçilmiş bir hükümeti istifa etmeye zorlayan bu müdahalenin çok farklı etken ve aktörleri bulunmaktadır. 28 Şubat hükümetin “laiklik karşıtı”, “rejim aleyhtarı” gibi ifadelerle ordunun silahlı gücü ve mevzuatların yanında medya vasıtasıyla kamuoyunda meşrulaştırılmaya çalışılan yeni bir müdahale şeklidir. 12 Eylül devletin işleyişinde orduyu merkezi konuma sokarken 28 Şubat olağan dönemlerde de orduyu devletin fiili işleyişine katmıştır. Bayramoğlu (2004, 98), 28 Şubat’ın farkını “süreklilik-kalıcılık-meşruiyet” üzerine kurulmuş yapısal değişiklik olarak tanımlarken 28 Şubat’ın verdiği ivmeyle Silahlı Kuvvetlerin her alanda genişleme çabasının 2002 Genel Seçimleri’ne kadar hızla devam ettiğini ifade etmektedir. 2002 Genel Seçimleri’yle birlikte tek başına iktidara gelen AKP iktidarı Türkiye Siyasi tarihinde ilklerin yaşanmaya başlanmasının da miladı olarak görülebilir. Siyasi iktidar toplum, devlet, ekonomi ve siyaset alanlarında Cumhuriyet tarihi boyunca süregelen baş aktör rolünden orduyu çıkarma yolunda önemli adımlar atmaya başlamıştır.

2.6 2000’li Yıllar ve AKP Dönemi

2000’li yıllar Türkiye’de toplumsal ve siyasal hayatın yeniden şekillendiği geçmişin muktedirleri için bir sorgu dönemi niteliği taşır. 28 Şubat’ın ardından Refah Partisi’nin bölünmesi sonucu yenilikçi kanatın oluşturduğu Adalet ve Kalkınma Partisi 2002 yılında tek başına iktidara gelmiştir. 1999 yılında Avrupa Birliği’ne katılım sürecinin hız kazanması ve 2002 yılında AKP’nin iktidara gelmesi gibi hususlar Türkiye’de askeri bürokrasinin liberal demokrasilerde olması gereken olağan konumuna getirilmesi yolunda önemli adımların atıldığı bir döneme rastlar. Ancak ordunun tam olarak siyaset alanda ki müdahalelerine engel olunamamıştır. 27 Nisan 2007 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı resmi internet sitesinden yapılan bildiri bu duruma en net örneği teşkil eder. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde halkın dini duygularının istismar edildiğinin ifade edildiği ve rejimin irtica tehdidi altında olduğunu ifade eden bildiri “e-muhtıra” olarak siyasi tarihimize geçmiştir (Burak, 2011, 62–64).

Rejimin kurucu ve kollayıcı aktörü ordu için bu dönemde bir asra yaklaşan süredeki kazanımlarını kaybetmemek en önemli sorunu teşkil ederken iktidar için en önemli konunun da Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren sürekli genişleyerek özerk bir yapıya kavuşan askeri vesayet rejiminin dayanaklarını zayıflatmak ve-veya yıkmak en büyük hedef olmuştur demek yanlış olmayacaktır. Bayramoğlu (2004, 105), askeri vesayet sisteminin şu üç temel üzerine kurulu olduğunu ifade eder.

1. Silahlı Kuvvetlerin elinde bulundurduğu devlet malları, askeri kadrolar ve askeri harcamalar açısından Sayıştay’ın dolayısıyla TBMM’nin “mali denetim”inden muaf olması
2. Yüksek Askeri İdare Mahkemesi, Yüksek Askeri Şura, Milli Savunma Bakanlığı ile ilişkilerin ters bir hiyerarşi üzerine oturması aşırı merkezîyetçi askeri örgü gibi araçlarla atama, terfi, milli savunma politikası, askeri politika ve askeri sorumluluk açısından “ hukuki denetim” ve siyasi iktidarın “ siyasi denetim”i dışında kalması
3. ... MGK başta olmak üzere durmaksızın çıkarılan ve tazelenen türlü kurum, yasa ve yönetmeliklerin şemsiyesi altında “icracı ve denetleyici” bir güç haline dönmesi... sistemin iyiden iyiye devlet iktidarı-siyasal iktidar ayrışması ya da hiyerarşi üzerine oturması...

Bu temel üzerine yapılacak değişikliklerle askeri vesayeti zayıflatmak AKP iktidarının en önemli hedefi oldu denilebilir. Özellikle Avrupa Birliği uyum süreci

çerçevesinde yukarıda ifade edilen üç temelden birinci ve üçüncü konularda önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçeve de Silahlı Kuvvetler Sayıştay denetimine tabii tutularak mali özerkliği önemli oranda azaltılmış, MGK'nın yapısı ve üye dağılımı üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Ancak dikkat çekici olan vesayetın temellerinden Hukuki özerk yapı konusunda önemli bir değişiklik yapılamamış olmasıdır. Zira bu çalışmanın konusu açısından bu husus önemlidir.

AKP döneminin geçmiş iktidar dönemlerinde sık rastlanmayan konularda da kendini ayırdığı hususlara konumuz açısından kısaca değinmekte yarar vardır. 2002 yılı ile başlayan sürecin günümüze yansımaları devam eden askeri müdahale planları ile ilgili davalar, casusluk davaları, genelkurmay başkanlığı ve kuvvet komutanlığı yapmış üst rütbeli generallerin örgüt üyesi suçlaması ile tutuklanmalarında vücut bulmuştur. Türkiye daha önce de gazeteci ve yazarların öğretim görevlilerinin hapse atıldığına şahit olmuştur ancak genelkurmay başkanlığı ve kuvvet komutanlığı yapmış generallerin terör örgütü üyesi suçlamasıyla hapse atıldığına tanık olmamıştır.⁸ Bu dönem asker-siyasetçi mücadelesinde ordunun en aciz kaldığı dönemi oluşturur demek sanırım yanlış olmaz. Bütün planlamalara ve uğraşlara rağmen ordunun silahlı gücünü niçin kullanmadığı veya kullanamadığı tartışılmayan noktayı oluşturur.

2000'li yıllar ve özellikle AKP dönemi sosyal medyada bizzat ordu mensuplarının ordu içi çekişme ve sorunları ortaya koydukları bir dönem olmuştur. 1990'lı yıllarda telaffuz dahi edilemeyecek konular sosyal medyada bizzat ordu mensupları tarafından paylaşılmaya başlanmış, haksızlığa uğradıklarını iddia eden bazı askerler örgütlenerek farklı şekillerde haklarını alma çabasına girişmişlerdir. Bu tür örgütlenmelerin en büyüğü astsubaylar tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye Emekli Astsubaylar Derneği (TEMAD) çatısı altında başlatılan örgütlenme facebook ve tweeter gibi sosyal medya ağlarında bizzat muvazzafların desteğinde

⁸ 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinin ardından görevinden alınarak yargılanan dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüşti Erdelhun'u bu konuda istisna olarak hatırlamak gerekir.

gerçekleştirildi.⁹ Ancak bu örgütlenmeye karşı Silahlı Kuvvetler TEMAD'ın astsubaylar hakkında gerçeklere dayanmayan açıklamalar yaparak, kamuoyunu yanlış bilgilendirdiğini ve muvazzaf askerleri tahrik ettiğini ifade etmektedir (Çav, 2013, 438). Ancak burada sorulması gereken soru haksızlığa uğradığını iddia eden grupların mahkeme yolu ile hak arama şansları varken niçin böyle bir yapılanmaya giderek ölüm orucuna varan eylemlerde bulunmalarıdır.

2.7 Askeri Müdahaleler Ardından Yapılan Değişiklikler

Askeri müdahalelerin orduya temelde iki yönlü bir etkisi olmuştur. Birincisi ordu hiyerarşik yapısında disiplinin tesis edilmesi ikincisi hiyerarşinin tesis aşamasında siyaseten özerk bir yapıya kavuşmasıdır. Daha önce açıklandığı gibi 27 Mayıs Müdahalesi aynı zamanda ordu üst kademesine karşı da yapılmış bir müdahaledir. Ardından gelen 12 Mart Muhtırasında da hiyerarşi dışı yapılanmaların tekrar edebileceğine olan kuşku ve korku yatmaktadır. 12 Eylül ise bütün korku ve endişelerin kesin olarak silinmesi ile sonuçlanmıştır. Görüldüğü üzere 27 Mayıs'ta yaşanan hiyerarşi sorunu 12 Mart'ta zayıflamış ve 12 Eylül ile kesin bir şekilde sonlandırılmıştır. Bununla birlikte müdahalelerin ardından idarenin yargısal denetimine çeşitli kısıtlamaların getirildiği de görülmektedir. Akarsu (2008), 1961 Anayasa'sında 12 Mart Muhtırası'nın ardından yapılan bir dizi değişiklikle idari yargı denetiminin kısıtlanması yoluna gidildiğini, 1982 Anayasası'yla birlikte bazı işlemlere karşı ülkenin kamusal ve siyasal geçmişinin göz önüne alınarak idari yargı denetimini engelleyici hükümlerin getirildiğini ancak bütün bunların hukuka bağlı devlet ilkesinde gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Nitekim bu araştırmanın esasını oluşturan AYİM 12 Mart Muhtırası ardından 1961 Anayasa'sında yapılan değişiklikle hayata geçirilmiştir.

27 Mayıs özdeşleştirildiği bir muhalif parti kanalıyla iktidara karşı gerçekleştirilirken 12 Mart ile meclisin geneline bir uyarı yapılmıştır. Ancak 12

⁹ Bu hususta bkz. www.facebook.com/bu kadarına da pes diyen astsubaylar

Eylül ile birlikte ülkede bütün siyasal hayata son verilmiştir. Burada da görüldüğü gibi ordu kurumsal olarak bir taraftan hiyerarşik yapısını güçlendirirken diğer taraftan da siyaset kurumuna karşı bir güvensizliğe girmekte ve kendisini siyaset üstü bir hakem rolüne konumlandırmaktadır. Zamana yayılan bu konumlandırmanın zeminini ise getirilen değişiklikler sağlamıştır. MGK, Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), İç Hizmet Kanunu, Yüksek Askeri Şura (YAS), Disiplin Mahkemeleri, AYİM bu değişikliklerin en önemlilerini oluşturur.

2.7.1 Milli Güvenlik Kurulu (MGK)

Devletler milli varlıklarına, milletlerinin bekasına ve güvenliğine yönelik çalışmalar ve planlar yapar. Türkiye’de de 1933 yılında kurulan Yüksek Müdafaa Meclisi bu görevi yürütmüştür¹⁰ Bu kurul 1961 Anayasasında Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliği adını alarak anayasal bir zemine taşınmıştır. Akyaz (2002, 347), Türkiye’de MGK’nın hükümetlerle ordu arasında irtibat sağlanması amacıyla kurulduğunu, ancak zamanla ordunun siyasi özerkliğini artıran bir kurum halini aldığını söylemektedir. Batılı devletlerde de örnekleri görülmekle birlikte konumuz açısından önemi ise kurulun sivil-asker ilişkilerinde askerlere nispi bir üstünlük sağlamasıdır. Nitekim MGK yasasının 27 Mayıs ardından Temsilciler Meclisi’nde MBK’nin istediği şekliyle yasalaşmıştır. 12 Mart Muhtırasının ardından kuvvet komutanları da MGK üyeliğine getirilmiştir. Kuvvet komutanlarının kurul üyeliğine girmesi özellikle 27 Mayıs’ta görülen hiyerarşi dışı yapılanma ve ordu üst kademesinde ki ayrışmanın önüne geçme niyetinin yattığı ifade edilebilir. MGK ile ileri ki dönemlerde yeni askeri müdahalelerin yapılmasının önüne geçme, sivil hükümetlere askeri bürokrasinin çizdiği yolda ilerleme ve DP’nin uyguladığı politikaların tekrarlanmaması gibi amaçlarla kurulduğu ifade edilebilir (Eser, Baltacı & Aslan, 2012, 88–89).

MGK’nın kurulduğu tarihten itibaren devam eden askeri bir kadro görünümü veren yapısı 2003 yılında yapılan yasa değişikliğiyle değiştirilmiş ve sivil bir genel

¹⁰ (<http://www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/genel-bilgi>)

sekreter ataması yapılmıştır. Bununla birlikte MGK'nın olağanüstü yetkileri azaltılarak sivil siyaset kurumu emrinde görev yapan bir kurum haline getirilmiştir.

2.7.2 Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)

27 Mayıs Müdahalesinde ordu mensuplarının yaşam şartlarının kötüleşmesinin müdahaleyi gerçekleştirenler açısından bir etken olarak değerlendirmiştik. Nitekim bu husus bizzat müdahaleci subaylar tarafından da dile getirilmiştir. Müdahalede önemli bir isim olan Alparslan Türkeş (2000, 14), “1960 öncesi subaylık mesleğinin bir mahkûmiyet ve mahrumiyet mesleği haline getirildi” şeklinde ifade etmektedir. Bu noktada 27 Mayıs Müdahalesinin ardından 205 Sayılı Kanunla kurulan OYAK kuruluş aşamasında haklı gösterilebilecek gerekçeleri olduğu ileri sürülebilir. Akça (2004, 232), OYAK'ın kuruluşunda *temel güdünün, askerlerin geçmiş yıllarda oldukça kötüleşmiş olan maddi koşullarını iyileştirme ve kendilerini o koşullara düşüren sivil iktidarlar karşısında iktisadî özerkliklerini garantileme* olduğunu ifade etmektedir. Ancak ordu içi bir yardım kuruluşu vasfını zamanla geçerek ülke ekonomik sistemi içerisinde önemli bir güç olduğu sermayesi ve iştirakleri göz önüne alındığında anlaşılmaktadır. Şen (2010: 12) 1960'lardan sonra ordunun görece özerk konumunun ekonomik alanda icra ettiği faaliyetlerle pekiştirdiğini ifade eder.

OYAK'ın ordu açısından iki farklı niteliğe sahip olduğunu ifade edebiliriz. Birincisi 1950'li yıllarda askerlerin maddi yaşam koşullarında kötü gidişatın topluma öncülük etmesi gayesinde ki askerlerin imajını düzeltmek ve askerlerin maddi sıkıntılar gerekçesiyle farklı arayışlara girmesini engellemek olduğu söylenebilir. İkinci husus ise OYAK'ın sermaye piyasasında güçlü bir aktör olmasıyla birlikte ordunun ülke idaresinde farklı bir gücüde elinde bulundurmasıdır.

Akyaz (2002, 387), OYAK'ın kurulmasının en önemli sonucunun ordunun siyasetle olan ilişkisinin farklı bir zemin olarak ekonomik alana da taşınması olarak ifade etmektedir. Bu sayede ekonomik durumları düzelen subayların ülke içinde yaşanan olaylara ve sorunlara olan yaklaşımlarının değiştiğini, siyasal duyarlılıklarının zayıfladığını ifade ederken diğer taraftan OYAK ile ekonomik

sistemle bütünleşen ordunun küresel ve ulusal siyasi krizlere karşı da daha duyarlı olduğunu ifade etmektedir. Bir yardım kuruluşu olma vasfının yanında askeri bir kuruluş gibi farklı vergilendirmelerden muaf tutulmuş olması kurulduğu günden itibaren ve özellikle son yıllarda çeken OYAK Türkiye'nin en büyük şirketleri arasında yatırımlarına devam etmektedir.

2.7.3 İç Hizmet Kanunu

211 Sayılı İç Hizmet Kanunu 27 Mayıs Müdahalesinin ardından 04 Ocak 1961 tarihinde kabul edilerek 2771 sayılı Ordu Dâhili Hizmet Kanununun yerine yürürlüğe girmiştir. Hiyerarşi dışı bir müdahale olması ve müdahalenin ordu disiplinde büyük zarar vermesi gibi hususlar İç Hizmet Kanununa ayrı bir önem verir. Önceki kanunla kıyaslandığında temel farklılıklardan ziyade statü tanımlamalarında değişikliklere gidildiği görülür. Tanımlama bakımından orduda muvazzaf sayısının en büyük dilimi olan astsubayların erat statüsünden çıkarılarak astsubay olarak tanımlanması önemlidir. Bu şekilde bir tanımlama ile ordu üst kademesinin astsubayların kazanılmasını amaçladığı ifade edilebilir. Zira özellikle 12 Mart sürecinde astsubayların hoşnutsuzluğu dile getirilmeye başlanmış, bazı gösterilerde astsubay eşlerinin pankartlar taşıyarak durumlarından rahatsız olduklarını ifade edeceklerdir (Akyaz, 2002, 307).

Bunun yanında ordu mensuplarının yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve sağlık harcamaları ile ilgili maddelerde İç Hizmet Kanunu'na taşınmıştır. Bu kapsamda ordu evleri ve gazinolar, kamplar ve askeri kantinler gibi çeşitli sosyal düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu sayede bir taraftan ordu personelinin sosyal imkânlarında iyileştirme amaçlanmışken diğer taraftan askerlerin toplumdan izole edilmesi amacının da güdüldüğü ifade edilebilir. Nitekim bu hususa askeri lojmanlar ve askeri hastaneler de eklenecek olursa durumun bir abartı olmayacağı söylenebilir. Akyaz (2002, 363) bu hususta sosyal imkânlar vasıtasıyla soyutlanan askerlerin standart bir kimlik/kişilik kazandırılmasında ki rolüne değinmektedir. Ancak rejimin sahibi ve koruyucusu algısında hareket eden ordunun rejimin esaslı görevinin toplumu

dönüştürmek olduğu düşünüldüğünde içinde bulunduğu toplumu dönüştüremeyeceği değerlendirilerek hareket edildiğini ifade etmek daha doğru gibi görünmektedir.

İç Hizmet Kanununda bir diğer önemli madde ise ordunun siyaset kurumu ile olan ilişkisinde ve sonraki müdahalelerde dayandığı madde olan Umumi Vazifeler bölümünde bulunan 35. maddedir. Bu sayede ordu algıladığı her türlü tehlikeye karşı bir savunma-kollama güdüsüyle siyasi ve toplumsal yaşama müdahalede bulunabilmiştir.

Madde 35 - Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır(211 Sayılı Kanun)

2.7.4 Yüksek Askeri Şura

Yüksek Askeri Şura başkanlığını Başbakan'ın, olmadığı zaman Genelkurmay Başkanının yürüttüğü askeri stratejilerin görüşüldüğü bir kuruldur. Hükümetin Başbakan ve Milli Savunma Bakanı tarafından temsil edildiği kurulda Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının haricinde orduda görev yapan bütün orgeneraller kurulda üyedir. Konumuz açısından önemi ise değiştirilen 636 Sayılı Kanunda orduda görev yapan tüm orgeneraller hükmü bulunmazken 12 Mart Muhtırası ardından 1612 Sayılı Kanun ile bu hüküm yürürlüğe konulmuştur. Bu açıdan bakıldığında hükümet ve askerlerin bir araya geldikleri bir diğer kurul olması bakımından önemlidir. Ancak alınan kararlarda bütün siyasi sorumluluğu taşıyan hükümetin yalnızca iki üye ile temsil edilmesi dikkat çekicidir. Diğer taraftan kurulunun ordu üst kademelerinde görev yapacak olan general ve amirallerin terfilerini belirleme ve disiplinsizlik nedeniyle ordudan çıkarılma kararları alabilmesi, alınan kararların yasal zemine taşınamaması en önemli konulardır. Nitekim YAŞ kararları ile ordu disiplininin sağlanması bağlamında her dönem muvazzaf personelin ordudan ilişkileri kesilmektedir. Bu durum disiplin mahkemelerinde yapılan değişikliklerle giderilmiş, bu tür cezalar yüksek disiplin kurulu yetkisine verilmiştir.

2.7.5 Disiplin Mahkemeleri

Yapılan bütün müdahalelerin örgütlenme süreci ve sonrasında disiplinsizlik gerekçesiyle önemli oranda asker ordudan atılmaktadır. Daha önceki maddelerde de ifade edildiği gibi 27 Mayıs ile başlayan ve devam eden müdahaleler hiyerarşinin tamamen ya da kısmen zedelenmesinden dolayı süratli bir yeniden tesis çabalarına girişilir. Burada en önemli husus disiplinin en kısa sürede tesis edilmesi, gecikmesi durumunda disiplinsizliğin örnek alınarak daha büyük alana sirayet etmesi sorunudur. Bu kapsamda 27 Mayıs Müdahalesinin ardından ortaya çıkan önemli bir yapıyı da disiplin mahkemeleri oluşturur.

Anayasanın yazılarak yasalaştırılması aşamasında MBK'nin devreye girerek disiplin mahkemelerinin kurulmasını istemeleri üzerine temsilciler meclisinde üzerinde tartışılan ve zamanla hukuki sorunlar doğurabileceği kaygıları belirtilmiştir. Anayasa yazımında görevli akademisyenlerden alınan görüşün hukukçulardan kurulu olmayan bir kurulun mahkeme olarak tanımlanamayacağı şeklinde olmasına rağmen yukarıda izah edilen disiplininde meydana gelebilecek zaafaların en seri şekilde sonuca ulaştırılmasının hayati öneme haiz olduğu ve diğer ülkelerde de bu tür yargı mercilerinin bulunduğu ifade edilerek disiplin mahkemeleri kurulmasının yolu açılmıştır. Bu gerekçelerle Anayasa'nın 138. maddesi ile disiplin mahkemeleri askeri yargı sistemine katılmıştır.

Madde 138- (20.9.1971-1488, 15.3.1973-1699) (36) Askerî yargı askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin askerî olan suçları ile bunların asker kişileri aleyhine veya askerî mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait dâvalara bakmakla görevlidirler(1961 Anayasası).

1982 Anayasa'sında da 145. maddede disiplin mahkemeleri ile ilgili husus aynı şekilde bırakılmıştır. Ancak hukukçu kimliğine sahip olmayan askerlerin görev yapabilmesi ve özgürlüğü kısıtlayıcı cezalar verebilmesi konularında AİHM tarafından verilen cezaların ardından 31 Ocak 2013 tarihinde değişikliğe gidilmiştir. 6413 Sayılı TSK Disiplin Kanunu ile disiplin mahkemeleri kaldırılarak en az tugay ve eşiti birliklerde teşkil edilecek olan disiplin kurulları ve Genelkurmay

Başkanlığı'nda teşkil edilecek olan Yüksek Disiplin Kurulu görevlendirilmiştir. Bundan önce YAŞ kararlarıyla ordudan ilişiği kesilen askerlerin bu hususu yargıya taşınmasının önü kapalı iken bu kurullarda alınan kararlar yargıya taşınabilmektedir.

2.7.6 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM)

Askerlerin siyasal sistem içerisinde ki konumlarını güçlendiren bir diğer uygulama da askeri yargının sivil yargıdan ayrı olarak tesis edilmesidir (Eser, Baltacı & Arslan, 2012, 86). AYİM 12 Mart Muhtırasının ardından 1961 Anayasa'sında yapılan bir değişiklikle hukuk sistemine dâhil edilmiş bir yüksek mahkemedir. Müdahaleler sürecinde askeri idari davalara bakmakla görevli Danıştay'ın verdiği kararlardan memnun kalınmaması üzerine 1602 Sayılı Kanunla 4 Temmuz 1972 tarihinde kurularak faaliyetlerine başlamıştır. 1960'lı yılların sonlarında dönemin Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın ifadesi AYİM'in kuruluşunda ki düşünelere açıklık getirmesi bakımından önemlidir. Tağmaç, Danıştay'ın orduya karşıt bir müessese olarak çalıştığını ve silahlı kuvvetlerin düzenini bozduğunu ifade etmektedir (Akyaz, 2002, 305). AYİM'in kuruluş ve çalışma düzeni sonra ki bölümde detaylı şekilde incelenecektir.

3 ASKERİ MÜDAHALELER BERABERİNDE GELİŞEN ASKERİ YARGI SİSTEMİ ve AYİM

3.1 Askeri Yargının Türkiye’de Gelişim Seyri

Osmanlı Devleti modernleşme sürecinde Yeniçeri sisteminin kaldırılarak kurulan Asakir-i Muhammedi Ordusu’nun yapılandırılması ile birlikte yayınlanan Kanunname-i Asakir-i Muhammedi ilk askeri mevzuat olarak görülebilir. Ardından gelen mevzuatlarda çoğunluğunu asker üyelerin oluşturduğu askeri mahkemeler askeri yargılamalarda görevlendirilmiştir.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte 1631 sayılı Askeri Muhakeme Usulü Kanunu Alman, Fransız ve Belçika askeri kanunları mehzaz alınarak hazırlanmıştır. Bu kanunla birlikte oluşturulan askeri mahkemelerde aynı şekilde askeri üyelerin çoğunlukta olduğu mahkeme heyetleri tarafından yönetilmiştir. 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından 1963 yılında 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Kanunu ile askeri yargı sistemi anayasal bir zemine taşınmış, askeri yargı sistemi adli yargı sisteminden bağımsız yeni bir yargı kolu olarak ortaya çıkmıştır. Askeri yargı sisteminin Batılı devletlerde de örnekleri görülmekle birlikte tarihsel gelişimine bakıldığında Türkiye’de askeri yargının Batıya nazaran gün geçtikçe sivil yargıdan özerk bir konum alması anlamında ayrıştığı görülür. 27 Mayıs müdahalesinin ardından askeri yargı sisteminin anayasal bir zeminde ayrı bir şekil almasında 27 Mayıs müdahalesi öncesi ve sonrasında ülkede ki güç odaklarının aralarındaki mücadelenin öneminin büyük olduğu görülür.

DP iktidarı ile birlikte seslerini duyurma şansı bulan ve öncesinde yönetimin sert tutumundan şikâyetçi muhafazakâr kesimin güçlenmeye başlaması devletçi-elitlerle olan mücadelenin artmasına sebep olmuştur. Günümüzde halen etkisini sürdüren bu mücadele, cumhuriyetin kurulma evresinde kazandıkları prestij ve güçlerini kaybetme korkusuyla topluma karşı bir kuşku duymaları, bu kuşku ve güvensizliğin hukuki bir zeminde koruma altına alınması Türkiye’de askeri yargı sisteminin gelişimde önemli bir neden olarak görülebilir. Bu nedenle 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ardından çıkarılan çeşitli yasalarla meydana getirilen kurumlar

ülkede demokratik devlet yapısına paralellik arz eden bir yapıya kavuşmuş ve bu yapının hukuki zeminde korunması görevini kendine ayrı bir pozisyon sağlayan askeri yargı sistemi sağlamıştır. 1961 Anayasası'yla Askeri Yargıtay'ın idari yargıdan ayrı bir yapıya kavuşturulmasıyla askeri yargı sistemi anayasal bir zemine taşınmıştır.

27 Mayıs Müdahalesinin bir diğer önemli boyutu ise ordu içi hiyerarşik yapıya karşı yapılmış bir müdahale olmasıdır. Zira alt ve orta rütbeli subaylar tarafından yapılan müdahale sonunda ordu üst kademesinin hemen tamamının tasfiye edilmesi, müdahalenin ardından ordu içinde hiyerarşik yapının tesis edilmesinde karşılaşılan güçlükler askeri yargı sisteminin tesis edilmesi ve etkinliğinin artırılmasında önemli bir diğer etken olarak görülebilir. Bu çerçevede asıl konumuz olan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin 12 Mart Muhtırası'nın ardından yine 1961 Anayasası'na binaen kurularak tek dereceli yüksek mahkeme olarak yargı sistemine entegre edildiğinin altını çizmek gerekir. Asker kişilerin idari davalarına bakmakla yükümlü kılınan ve Danıştay'ın askeri versiyonu diyebileceğimiz AYİM 1972 yılından itibaren görev yapmaktadır. Kuruluşu ve çalışma şekline ileride yer vereceğimiz AYİM'in kuruluşuna giden süreçte askeri idari davalara bakan Danıştay'ın verdiği kararlarda askerlik mesleğinin kurallarını göz ardı etmesi ileri sürülmektedir. Görüldüğü üzere Türkiye'de halen görevlerini sürdüren Askeri Yargıtay ve AYİM askeri müdahaleler ardından hayata geçirilmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine gelindiğinde 27 Mayıs ve 12 Mart müdahaleleri geride kalmış ancak ülkede çok-partili sisteme geçişin ardından geçen 30 yıllık sürenin neredeyse tamamı kargaşa ve çatışmalarla geçmiştir. Geride kalan iki müdahalenin aksine 12 Eylül'ün hemen bütün güç odakları ve ideolojilere karşı mesafeli ve devlet iktidarını güçlendirici bir anlayışta icra edildiği ifade edilebilir. Diğer taraftan 12 Eylül müdahalesi Askeri İhtilal adlandırılmasını gerçekten hak edecek şekilde sert, kesin ve kanlı icra edilmiştir. Halen ülkede yürürlükte olan 1982 Anayasası silahlı kuvvetlerin ülkenin siyasi ve toplumsal alanında etkinliğini artırıcı olduğu gibi buna paralel olarak askeri yargı sistemini de tahkim etmesi açısından da önemlidir.

Türkiye de ordunun her konuda esaslı konumunun paralelinde askeri yargının da geliştiğini ifade ettik. 2000’li yıllar ordunun toplumsal ve siyasal alandaki özerk ve belirleyici konumunun özellikle AKP iktidarıyla birlikte zedelendiği yıllar olmuştur. Sunay (1996, 245)’ın ifadesiyle “yargısal denetimden hoşlanmayan” ordunun bu dönemde sivil siyasetin yönetimi ve denetimi altına alınma çalışmaları ordu ve iktidar arasında polemik konularının başında gelir. Siyaset kurumunun üzerinde önemle durduğu konulardan birisini ordunun mali denetimi oluşturur. Bu döneme kadar Sayıştay’ın mali denetimlerinden muaf olan ordunun mali denetim altına alınması orduda hoşnutsuz bir durum yaratmıştır. Bu durum 2010 yılında ses kaydına düşen dönemin Genelkurmay başkanı Orgeneral Işık Koşaner’in ifadelerine de yansımıştır. Koşaner, “*Sayıştay kanunu değişti, biliyorsunuz, çok dikkat ediniz, Para işleri bundan sonra çok ciddiye bindi. Sayıştay denetleyecek sıkıntı olur*” şeklinde ifade etmektedir. Koşaner’in üzerinde dikkatle durduğu bir diğer hususta askeri yargının değiştirilmek istenmesi üzerinedir. Koşaner, “*en büyük sıkıntı AYİM’de. Çünkü doğru karar veriyor. Ona emir veremedikleri için onun derdindeler...*” ifadeleriyle özellikle araştırma konumuz olan AYİM’in üzerinde durmaktadır (Çay, 2013, 411). Ancak sivil anayasa çalışmalarının başarısız olması nedeniyle askeri yargı sisteminde yapılmaya çalışılan değişiklikler hayata geçirilememiştir.

3.2 Askeri Yargıya Getirilen Eleştiriler

Genel olarak askeri yargı, esasen milli savunma hizmetinin icrası sırasında hiyerarşik bir yapılanmanın zorunlu olduğu ordu içerisinde, askeri hiyerarşiyi korumaya ve askeri disiplini sağlamaya yönelik olarak konulmuş kuralların ihlalini kovuşturur. Ordunun, ülke savunmasını ve bununla ilişkili askeri hizmetleri yürütebilmesi, kendi içinde disiplinin sağlanmasına mütevakıftır. Askeri yargı, disiplinin bozulması ihtimaline dayanan ve bozulan disiplini adli bir şekilde ve kısa süre içinde tesis etmeyi amaçlayan bir mekanizmadır. Bu amaçla, askeri birlikleri izler ve askerlerin ordu disiplinini bozan eylemlerini yargılayıp cezalandırır (Erdem, 2009, 4).

Raşid Sevig'e göre ordu disiplinden ibaret olduğuna göre askeri adaletin mahiyeti de disiplindir. Rıfat Taşkın ise askeri yargının adli yargıdan ayrılmasının özelliğinin amaçlarındaki farklılık olduğunu belirtmektedir. Buna göre, birisinin amacı adalet, diğzerinin amacı ise disiplindir. Disiplin mevcut kurallar bütününe itaat edilerek düzenin sağlanması ve alınacak görevlerin yerine getirilebilmesidir (Çörez, 2007, 4). Yani amaç düzenin sağlanmasıdır. Aynı kural belki biraz daha hafif şekilde sivil hayat içinde geçerlidir. Devlet koyduğu kanun ve yasaklamalarla vatandaşlarının yaşamlarını düzenler ve bu hususta muhalefet edenleri kanunlar karşısında yargılar. Sonuç olarak gerek siviller gerekse askerler için disiplin nüans farklılıkları ile aynıdır. Disiplin bir kamu kuruluşunda ya da özel sektöre ait bir fabrikada da esastır. Orduda disiplininin daha katı bir tabana oturmasının nedeni sadece orduda meydana gelebilecek disiplinsizliklerin sonuçlarının bütün bir halk tarafından ödenilebilecek olma ihtimalidir. Tabiatı ile askeri yargılama yapan askeri mahkemelerin disiplinin inşa edilmesi hususunda askeri hiyerarşiyi-askeri statüler arasındaki sınırları göz önünde tutarak adaletsiz karar verme ihtimalinin doğal olduğu ortaya çıkmaktadır. Anayasa'da diğzerlerinden farklı olarak, askeri mahkemelerin bağımsızlığının ve hâkimlik teminatının askerlik hizmetinin gereklerine göre yasayla düzenleneceği belirtilmektedir (Ay m.145/4).

3.3 Askeri Yargının Batı Ülkelerinde ki Konumu

Askeri yargı sisteminin dünyada etkinliğini koruduğu dönemler iki Dünya Savaşı'nda canlarını tehlikeye atan askerlerin kendi yargılamalarını yapmaları anormal karşılanmamış ve hemen bütün devletlerde Askeri yargı sistemleri bulunmuştur. 20. yüzyılın ilk yarısında silahlı kuvvetleri bulunan devletlerde askeri yargı organlarının varlığını görmek mümkündür. İtalya'da 1941 tarihli kanunla asker üyelerin çoğunlukta olduğu askeri mahkemeler ve Yargıtay kurulmuştur. İspanya'da 1945 yılında, Bulgaristan'da 1938 yılında, Macaristan'da 1912 yılında, askeri mahkeme ve Yargıtay kurulmuştur (Acil, 2008, 6). 2. Dünya Savaşı ve 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın ardından dünyada esen "insan hak ve özgürlükleri, demokrasi" söylemi ile Batılı ülkelerde askeri yargı sisteminin etkinliğinin daraltılması ya da tamamen kaldırılması şeklinde cereyan etmiştir. Fransa'da Askeri

Yargıtay 1965 yılında kaldırılmış, 1982’de geçerli askeri yargı yeniden düzenlenmiştir. 1999 yılında, barış döneminde askeri yargılama yetkisi Paris Askeri Mahkemesi dışında genel yargılama organlarına bırakılmıştır. İtalya’da Askeri Yargıtay 1981 yılında kaldırılmıştır. İspanya’da askeri yargı alanında, 1985–1989 yılları arasında yeni yapılan kanunlarla kuvvet ayrımı kaldırılmış ve askeri yargı temyiz denetimi Yargıtay’a bağlanmıştır.

Hollanda’da 1974 yılında kuvvet askeri mahkemeleri teşkilatına son verilerek bölge askeri mahkemeleri kurulmuştur ve 1979 yılında Yargıtay’ın temyiz denetimi yolu açılmıştır. 1990 yılında askeri ceza mevzuatında yapılan modernizasyon sonucu askeri ceza yargısı sivil ceza yargısına dâhil edilmiştir. Belçika’da 2002 yılında anayasanın 157. maddesinde yapılan değişiklik ile üyelerinin çoğunluğu asker olan savaş konseyleri ve askeri mahkemeler sisteminin tamamen kaldırılması öngörülmüştür. 2003 yılında çıkarılan bir kanun ile askeri mahkeme kurulması sadece savaş zamanı için öngörülmüş ve 1 Ocak 2004 tarihinden geçerli olarak barış dönemi askeri mahkemeleri lağvedilmiştir. Görüldüğü gibi askeri yargı sistemi profesyonel bir orduya sahip hemen bütün ülkelerde kurulmuş ve işletilmiş ancak bu süreç birbirlerine paralellik oluşturduğu gibi genel dünya konjonktürü ile de paralel bir seyirde olmuştur. Dünya savaşlarında devletlerin karar alma mekanizmalarının en ön sahnelerinde oynayan orduların kendi yargı sistemlerinin de var olduğu aşikârdır. Ancak sıcak çatışmaların bittiği ve özellikle Batılı ülkelerin çatışmaları kendi topraklarının çok ötesinde yaptıkları 1980 sonrası dönemlere gelirken askeri yargı sisteminin etkinliklerinin azaltılmaya başlandığı ya da tamamen kaldırıldığı zamanlara rastlamaktadır.

3.4 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 1971 yılında 1961 Anayasasının 140. maddesinde yapılan bir değişiklikle 1602 sayılı Kanunla kurulmuş tek dereceli bir yüksek mahkemedir. Tek dereceli bir yüksek mahkeme olması nedeniyle alt ve üst mahkemesi yoktur. Asker kişilerin idari hususlardaki uyuşmazlıklarında başvurabilecekleri tek mahkemedir. Bu durum sivil idari yargılamada farklılık arz

eder. Sivil idari yargıda idare mahkemesi, bölge idare mahkemesi ve Danıştay olmak üzere bir sıralama vardır. Kişiler uyuşmazlık konusunu sırasıyla bu mahkemelerde dava konusu eder. Kararlara karşı itirazları bir üst mahkemeye yapabilirler. Ancak asker şahısların böyle bir hakkı bulunmamaktadır. 1982 Anayasası ile yetkileri genişletilmiş ve “*askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa dahi, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini ilk ve son derece mahkemesi*” olarak görev yapmaktadır. Sivil idari yargılamada karşılığı Danıştay olarak görülebilecek olan AYİM’in tek dereceli olması sivil idari yargılamadan farklılığını oluşturur.

3.4.1 Kuruluşu

AYİM üç adet daire ve bir daireler kurulu ile diğer yönetim ve idari kurullardan oluşurken araştırmamıza esas olan daireler ve daireler kurulu olması nedeniyle kuruluşunda bulunan diğer unsurlarına değinilmeyecektir. Her bir mahkeme dairesi bir başkan ve altı üyeden oluşur. Üyelerden dördü askeri hakim, kalan ikisi ise kurmay subaydır. Daireler kurulu ise üç daire başkanı, dairelerden bir hakim ve bir kurmay üyeden oluşur. Gerek daireler gerekse de daireler kurulunda kararlar oy çokluğu ile alınır. Dairelerde yargılamalar üç hakim iki kurmay üye toplam beş kişi ile yapılır. Dairelerde görev yapacak hakim ve Kurmay üyeler boşalan her bir kontenjan için üç adayın belirlenmesinin ardından Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Aday hakimlerin seçimleri mahkemede görev yapan hakim üyelerin salt çoğunluğu ile, aday kurmay üyeler ise Genelkurmay Başkanlığınca belirlenir. Kurmay üyelerin görev süreleri en fazla dört yıl olup bu süre sonunda ordudaki görevlerine tekrar dönerler (AYİM Kanunu, 1972, md.8–9–10).

3.4.2 Yetki Alanı ve Çalışma Şekli

AYİM’in görev alanı Anayasanın 157. Maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece

mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz .”

Buradan hareketle asker kişi ve askeri hizmet tanımlamalarının genişliği değerlendirildiğinde mahkemenin çok geniş bir alanda ve konuda davalara bakmakla görevli olduğu anlaşılabilir. Diğer taraftan hemen bütün erkek vatandaşların kışlada zorunlu askerlikten geçtiği düşünülüğünde mahkemeye olabilecek potansiyel başvuruların ne derece fazla olabileceği tahayyül edilebilir. Askerlik sevk işlemleri, emeklilik, atama, lojman, OYAK, ceza ve ödül işlemleri gibi çok değişik konuları bunlardan birkaçı olarak gösterilebilirken genel olarak yargılamada bir idari işlemin iptali veya bir işlem veya eylemden doğduğu iddia edilen zararların tazmini hususunda açılan tam yargı davaları olmak üzere iki dava türü vardır.

3.4.3 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Öncesi Askeri İdari Yargılamalar

AYİM'den önce askeri idari yargılamalar farklı hukuki mercilerce yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1927–1934 yılları arasında asker kişiler için ayrı bir idari yargılama hükmü bulunmadığından bu tür davalara Şura-yı Devlet (Danıştay) bakmıştır. 1934 yılında Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde teşkil edilen Zat İşleri Son Tetkik Mercii Encümeni tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Askeri idari işlemlerin Şura-yı Devlet yetkisinden alınarak Zat İşleri Son Tetkik Mercii Encümeni'ne devredilmesinde asker kişilerin açtıkları davalarda Şura-yı Devlet'in askerlik mesleğinin gereklerini gözetmeksizin kararlar vermesi gerekçe olarak gösterilmektedir. Bu dönemde bir subayın sicili ile ilgili bir işlemin iptal edilerek bir derece yükseltilmesi talebini görüşülebilir bularak Milli Savunma Bakanlığında konu ile ilgili savunma yapması istenmesi ile ortaya çıkan sorun TBMM'ye kadar getirilerek Şura-yı Devlet'in bu davaya bakma yetkisi olmadığına karar verilmesine neden olmuştur (Özgüldür, 1987, 41).

Ardından görevlendirilen Zat İşleri Son Tetkik Mercii Encümeni'nin Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde teşkil edilmesi ise idarenin kendi tesis ettiği işlem ve eylemlerden doğabilecek uyuşmazlıkları yine kendi kurduğu bir heyet tarafından bakılacak olması bakımından çok eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin ardından askeri idari

davaların çözüm yeri olarak esasen ceza davalarına bakmakla görevli olan Askeri Yargıtay görevlendirilmiş, 1953 yılında çıkarılan bir yasa ile askeri idari yargıda yetki tekrar Danıştay'a devredilmiştir. Bu tarihten itibaren AYİM kurulana kadar geçen sürede davalara bakan Danıştay'ın kararları ordu tarafından sürekli eleştirilmiştir. Siyasi tarihimize “Danıştay Paşaları” olarak geçen olay gibi kararlar Danıştay'ın askeri hizmetin gereklerini göz ardı ederek karar vermesi olarak eleştirilmesine neden olmuştur (Sunay, 1996, 31, Milliyet, 1968). 1972 yılından itibaren günümüze kadar AYİM asker kişilerin idari davalarına bakmakla yetkilidir. Ancak geçmişte olduğu gibi halen “yargıda çift başlılık” gibi ifadelerle ve sivil yargıya paralel bir askeri yargı sistemi olması gibi konularda farklı görüş ve tartışmalar mevcuttur.

3.4.4 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne Getirilen Eleştiriler

AYİM'in kurulma nedeni olarak Danıştay'ın idari yargılamalarda takındığı tutum öne sürülmektedir (Gümüştay, 2007, 13). Bu husus 12 Mart Muhtırası ardından ordu komuta kademeleri tarafından da Danıştay'ın orduya karşıt bir müessese olarak çalıştığı ve ordunun düzenini bozduğu sözleriyle ifade edilmiştir (Akyaz, 2002, 305). Yukarıda da açıklandığı gibi sivil idari yargı merciinin askeri hizmet gereklerini göz ardı ederek verdiği kararların sıkı hiyerarşik bir yapı içerisinde “farklı” bir kamu görevi icra eden ordunun otoritesi ve disiplninde zafiyetlere yol açtığı ifade edilmektedir. Bu gerekçelerle askerlik hizmetinin gereklerini bilen uzmanlaşmış ve çok gizli bilgileri öğrenmelerinde sakınca görülmeyen kişilerce askeri idari yargılamaların yapılmasının gerekli olduğu ifade edilir. (Sunay, 1996, 29).

Gözübüyük, AYİM'in kurulma nedeninin özetle iki noktada toplandığını ifade etmektedir: Askeri idarenin sivil idareden farklı olması ve asker kişileri ilgilendiren eylem ve işlemlerden doğacak uyuşmazlıkların giderilmesinin bir “uzmanlık” işi sayılması (2006–50). AYİM Başkanı Candemir, AYİM'in 20. kuruluş yılı konuşmasında, AYİM'in kurulma nedeninin sadece 1971 öncesinde Danıştay tarafından karara bağlanan bazı davalar nedeniyle dile getirilen düşünceler olmadığını; toplumun yapısının ve Silahlı Kuvvetler'in “bu toplumun ilk ve en eski

kurumu olması'nın, Türk insanının askerlik mesleğine ilişkin değer yargılarından kaynaklanan tarihi tutumunun bunda etkili olduğunu, toplumun askeri nitelikli idari işlemin askeri yargı kurullarınca denetlenmesine yatkın bulunduğunu ve bu durumu yadırgamadığını, bilimin de konuya böyle baktığını, tarihi açıdan da görüntünün böyle olduğunu belirtmiştir (Gümüşay, 2008, 14).

AYİM'in gerekliliği hususunda bizzat hukukçular tarafından yapılan açıklamaların yanında 20. kuruluş yılında konuşma yapan ve övgülerini sunan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ifadeleri de dikkat çekicidir.

“Danıştay'ımızın yanında Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin yer alması da, bu bakımdan atılan önemli adımlardan biridir. Kuruluş kanununun gerekçesinde de ifade edildiği üzere, askerler hizmeti icabı sivil idarenin ve hiyerarşinin dışında bağımsız, üstün ve güçlü bir otoriteye tabidirler. Askerlerin mertebeleri içinde bağlantıları, hukuki durum ve yükümlülükleri, tabi tutuldukları sert müeyyideler içindeki hareket imkânları, bunların askeri açıdan değerlendirilmesini zorunlu kılan ayrı bir formasyona ihtiyaç gösterir. Bu zaruretlere Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin kurulmasını gerektirmiştir... Şu hususu özellikle ifade etmek isterim ki Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin varlığının bir ayrıcalık oluşturduğu düşüncesi, bu gerçekler karşısında kolay kabul edilebilir görünmemektedir. Ülke savunmasının temel direği olan ordumuzun içyapısının ve disiplininin korunması hepimizin başlıca kaygısı olmalıdır” (Askeri Adalet Dergisi, 1994).

AYİM'in gerekliliği yönünde ortaya konan bu görüşlerin aksine AYİM'in sert eleştirilere maruz kaldığı da bir gerçektir. Hukukçu akademisyenlerin AYİM'in kurulmasıyla birlikte Türkiye de idari yargı birliğinin parçalandığı, askeri konularda uzmanlaşmış ihtisas sahibi bir yargıya ihtiyaç varsa bu konunun Danıştay içerisinde kurulacak özel bir daire ile giderilebileceği üzerine fikirler de öne sürülmüştür. (Sunay, 1996, 37). Emekli askeri hakim Faik Tarımcıoğlu AYİM'in askeri vesayetinin en büyük unsurlarından birisi olduğunu ve Avrupa Birliği uyum çalışmaları ve Anayasa çalışmalarıyla birlikte ortadan kaldırılacağını ifade etmektedir. Bir diğer emekli askeri hakim olan Veysi Savaş AYİM'in terfilerde yargı, hükümet ve siyasetin karışmaması amacıyla kurulduğunu ve kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir. Savaş, herkesin eşit yargılanması gerektiğini, asker olması sebebiyle farklı bir yargıya tabii tutulamayacağını ifade ederken emniyet güçlerinin,

bürokrasinin ve Milli İstihbarat Teşkilatı'nın da farklı ihtisasları olduğunu ancak sivil idari yargılamaya tabii olduklarının altını çizmektedir (Zaman Gazetesi, 07, 12, 2010).

Yazılı ve görsel medyada AYİM ve Askeri Yargıtay'ın genel yargı sistemine paralel bir sistem teşkil ettiği ve kaldırılması gerektiğine yönelik çeşitli ifadelere sıkça rastlanmaktadır.¹¹ Diğer taraftan siyasilerin de zaman zaman askeri yargının yeniden yapılandırılması gerektiği yönünde fikirler ileri sürerler. Başbakan yardımcısı Bülent Arınç'ın AYİM hakkında ki şu sözleri bu hususa bir örnektir.

“Bütün demokratik ülkelerde yargı birliği esastır. Yargıda düalizm olmaz. Yani askeri yargı sivil yargı diye... Demokratik Avrupa ülkelerinde de Avrupa Birliği ülkelerinde de bir ikilik hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Oysa bizde 1960 Darbesinden sonra 1961 Anayasası'nda ve 1980 Darbesinden sonra 1982 Anayasası'nda yargıda ikilik en önemli kurum olarak görülmüştür... rütbeli olan rütbe takan askeri hiyerarşi içinde yer alan ve bu amaçla kurulmuş mahkemelerin kararları doğrudan olsa tartışılabilir, yanlış da olsa tartışılabilir. O yüzden verilecek karar yargıda birliğe gitmektir. İkiliği ortadan kaldırmaktır.”¹²

Kuruluş esnasında olduğu gibi kurulduktan sonra da çeşitli şekillerde eleştiriler alan AYİM'in idari yargıda çift başlılığı ortadan kaldırmak amacıyla kaldırılması yönünde kanuni düzenlemeler yapılmış ancak başarıya ulaşılamamıştır. Bu çalışmalardan ilkinin 1981 yılında Bülent Ulusu hükümeti tarafından hazırlanan kanun tasarısı oluştururken ikincisini AKP iktidarı döneminde yapılmaya çalışılan sivil anayasa çalışmaları oluşturur. Birinci tasarı Milli Güvenlik Konseyi Milli Savunma Komisyonu tarafından incelenerek ret edilmiştir. Ret gerekçesinde ise “toplumsal yapı ve sosyal seviye teorisinin ihmalini, gerçeğin tercihini zorunlu hale getirir. Bu itibarla AYİM'in kaldırılmasına ilişkin tasarı benimsenmemiştir” sözleri yer alır (Sunay, 1996, 41). Yapılan ikinci çalışmada komisyon üyelerinin AYİM'in kaldırılması yönünde ortak iradede buluşmalarına rağmen diğer maddelerde anlaşılabilmesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

¹¹ Bu hususta sosyal medyanın gelişimine paralel bir şekilde askeri mevzuatın bizzat askerler tarafından eleştiren sitelere rastlanmaktadır. Örnek bir site olarak bkz. www.Askerihukuk.net. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kaldırılmalı mı?

¹² ([Htp://gundem.bugun.com.tr/3-general-socket-edin-karar-haberi/131058](http://gundem.bugun.com.tr/3-general-socket-edin-karar-haberi/131058)).

Sonuç olarak farklı eleştirilere maruz kalan AYİM'in kuruluşundan bugüne askeri idari yargılamada tek yetkili olan ve Batı ülkelerinde örneği olmayan bir yüksek mahkeme olduğu görülüyor. Bununla birlikte kurulmasına gerekçe olarak sunulan askerlik mesleğinin gereklerini gözetmek, çok gizli bilgileri öğrenmek gibi sebeplerin özellikle günümüzde geçerliliğini kabul edebilmek güçtür. Diğer taraftan emniyet ve MİT gibi çok gizli bilgilere sahip kurumların davalarına sivil idare mahkemeleri bakmaktadır. Neredeyse bütün kanuni mehazlarını Batı ülkelerinden uyarlayan Türkiye'nin niçin askeri idari yargılamada Batıdan ayrıştığı da ayrı bir soru olarak karşımıza çıkar. Güçlü ordulara sahip Batı ülkelerinde var olmayan böyle bir yargı sisteminin Türkiye de var olmasının gerekçesinin ordunun toplumsal ve siyasal alanda ki esaslı rolünün devamlılığının sürdürülmesinde aranması gerektiği ifade edilebilir.

3.4.5 AYİM Dergisi

AYİM Dergisi mahkemenin verdiği kararların kamuoyuyla paylaşma amacı ile yayımlanan bir dergidir. İlk sayısı 1981 yılında yayımlanan derginin 1983 ve 1985 yıllarındaki sayıları ile toplam 763 adet davaya yer verilmiştir. 1986 yılından 1993 yılına kadar yayımlanmayan dergi 1993 yılından itibaren düzenli bir şekilde yıllık olarak yayımlanmaya devam etmiştir. Dergi AYİM yayın kurulunca seçilen davalara ve yine çoğunluğunu askeri hukukçuların yazdıkları makalelere yer vermektedir. Diğer taraftan dergilerde idari konularla ilgili hangi davaların nasıl açılacağı, dilekçe örnekleri ve dava açma yollarına ulaşılabilir. Yayımlanan dergilerin sayıları ilgili askeri ve sivil yargı makamlarında gönderilirken dergiyi edinmek isteyen kişiler bedelini ödemek koşuluyla AYİM'den temin edebilmektedir.

Tez kapsamında 2002–2007 yılları arasında yayımlanmış olan 3 adet dergi incelemeye alınmıştır. 2002 yılında yayımlanan 17. sayıdan itibaren sırasıyla 18 ve 23. dergilerde toplam 672 adet davaya yer verilmiştir. İncelenen dergilerde yer verilen davalar usul ve esastan olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Usule ilişkin kararlar araştırma dışında bırakılarak muvazzaflar hakkında esastan görüşülen kararlara yer verilmiştir. Bu bağlamda esastan karara bağlanan 672 Dava statü, dava

konusu, kabul-ret durumu ve kararlarda hâkim ve kurmay üyelerin oy dağılımları incelenmiştir. Dergide yer verilen kararların AYİM yayım kurulunca seçilerek yayımlanması nedeniyle istatistiki veriler yayımlanan yılın veya AYİM'in genel dava istatistiki olarak yorumlanmamalıdır. Ancak ortaya çıkan verilerin yine de anlamlı olduğu düşünülmektedir. Zira 19 numaralı dergi önsözünde o yıl için kısa bir istatistiki bilgi verilmiş olup bu bilgilere istinaden davalarda kabul-ret oranı yüzde 15 iken derginin incelenmesi sonucu ortaya çıkan kabul-ret oranı yüzde 39 olarak ortaya çıkmaktadır.

AYİM'de mevcut davaların yıllar bazında yayımlanmış bir istatistiki bulunamamış olmakla birlikte özellikle 2000'li yıllardan sonra açılan dava sayısında bir artış olacağı değerlendirilmektedir. Bu husus bizzat AYİM'de görevli hukukçuların yazdıkları makalelerden anlaşıldığı gibi yapılan mülakatlarda da buna paralel bilgilere ulaşılmıştır. AYİM Başkanı Erol Alpar (2004), Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde hukuk sisteminde yapılan değişikliklerin ordu mensuplarında hak arama özgürlüğü bilincinin gelişmesi ve açılan dava sayılarında büyük oranda artış olacağını ifade etmektedir. Bu değerlendirmenin 2009 yılına kadar avukatlık ücretine hükmetmeyen mahkemenin çıkarılan bir yasa ile kaybeden taraftan avukatlık ücretinin alınarak davalı idareye verilmesi işleminin başlatılmasının artan ve ağırlaşan yargılama yükünün hafifletilmesi maksadı güttüğüne yorumlanabilir. Diğer taraftan yapılan mülakatlarda da aynı husus sıkça belirtilmektedir.

İncelenen davalar statü, dava konusu, kabul-red durumu ve üyelerin oy dağılımı açısından tabloya dökülmüştür. Statü alt başlığında subay, astsubay, askeri öğrenci, uzman çavuş/onbaşı, memur ve zorunlu askerler olarak belirlenmiştir. Zorunlu askerlik görevi ile ilgili davalarda dava sahibini bizzat şahsın kendisi ve mirasçıları oluştururken zorunlu askerliğini yedek subay olarak yerine getiren kişiler de bu başlık altında değerlendirilmiştir.

İdari bir mahkeme olması nedeniyle yalnızca iptal ve tam yargı davalarına karar veren AYİM'de dava konuları çok çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle incelemede kesinlik arz eden konular üst başlıklar halinde incelemeye alınmıştır. Bu

inceleme ile AYİM’de görülen davaların konu başlıkları ve ne sıklıkta aynı davaların görüldüğü, idare ile hangi hususlarda özellikle uyuşmazlık yaşandığını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

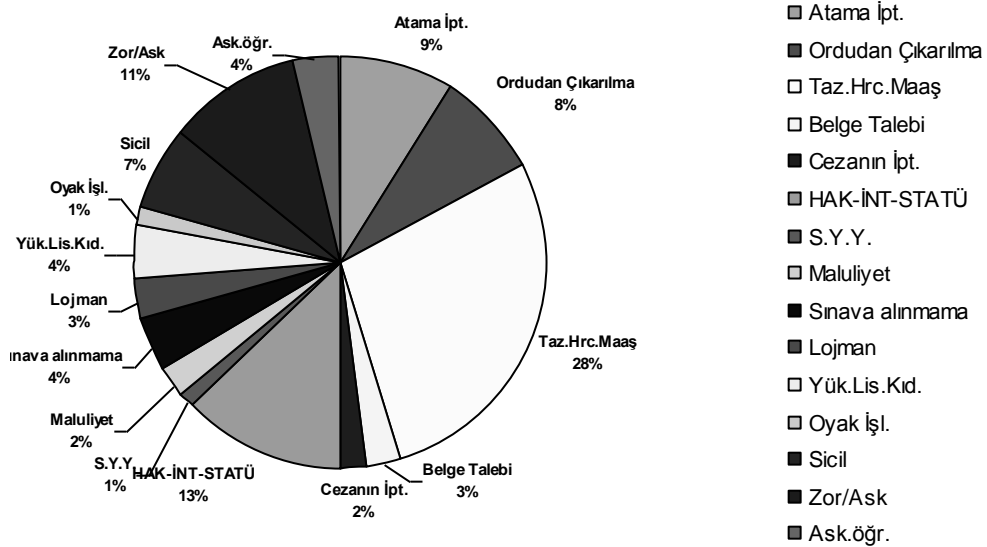
3.5 İstatistikler

Araştırma amacıyla analiz edilecek dergi sayısı ve dönemiyle ilgili her hangi özel bir kıstasa gidilmedi. Ancak dergilerin 2000’li yıllara ait sayılardan oluşması hususunda ordu, siyaset ve yargı tartışmalarının cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar sert geçen bir dönem olması hasebiyle dikkat edildi. Bu amaçla 2002, 2003 ve 2007 yıllarında yayımlanan AYİM dergileri elde edilerek mahkemede çözüme kavuşturulan konular ve statüler hakkında genel ve muvazzafların konularında özel istatistiklere ulaşılması hedeflendi.

3.5.1 Genel Değerlendirme

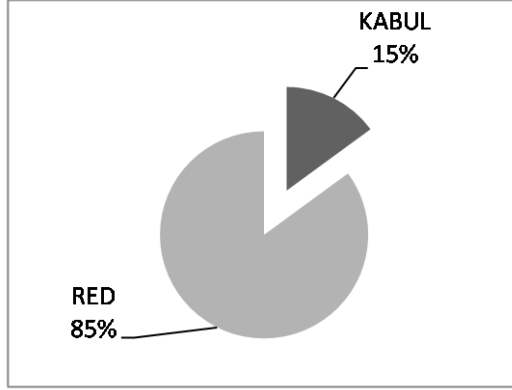
Araştırma çerçevesinde toplam 672 karar incelenerek analiz edildi. Dava konuları 15 başlıkta toplanarak subay, astsubay, uzman erbaş, zorunlu asker, memur ve askeri öğrenci statülerinde oluşan sayısal bilgilere ulaşılmıştır.

Grafik 3.1 Dava Konuları Genel Dağılımı

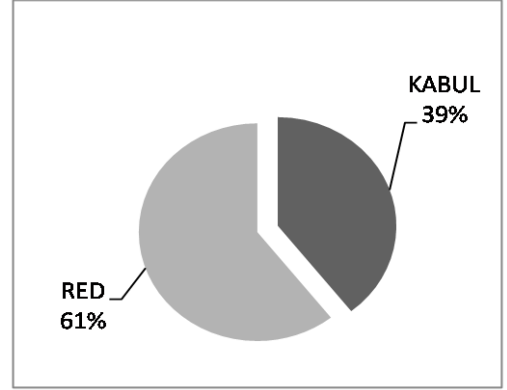

Analiz edilen toplam dava sayısında kabul olarak sonuçlanan davaların oranının % 39 olduğu görüldü. Ancak bu oran analiz edilen dergilere AYİM kurullarınca yansıtılan kararlara bağlı kalınarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla dergilerin ait olduğu yılların genel istatistik verisi olarak yorumlanmamalıdır. Zira 2004 yılında yayımlanan 19 numaralı AYİM dergisinin önsözünde AYİM başkanının verdiği bilgiler ışığında bu oranların farklılık arz edeceğini ifade etmek gerekir.¹³ Burada belirtilen sayısal değerlere göre kabul oranı toplam dava içerisinde % 15'e rastlamaktadır. Her iki duruma ilişkin oranları gösteren grafikler aşağıda görüldüğü şekildedir.

Grafik3.2 19 Numaralı dergi önsözüne göre oranlar

Grafik.3.3 Analiz sonucu oranlar

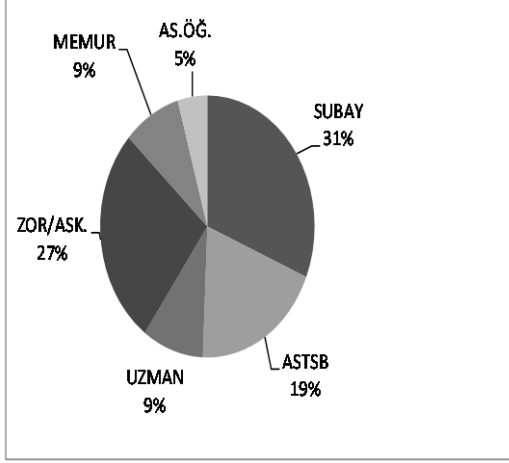

Analiz edilen toplam 672 davadan 258 adedinin kabul edildiği görülürken kabul edilen davalarda statülere göre yüzdeler dağılımında birinci sırayı % 31 ile subay ve zorunlu asker başvurucular % 18 ile astsubaylar, % 9 ile uzman erbaşlar, % 7 memur ve % 4 askeri öğrenci sıralamasıyla oluşmuştur. Ancak statülerin dava sayıları ile kendi aralarında oranlamada ortaya çıkan kabul-ret durumu birbirlerine benzer seyretmiştir. Subay dava sayısı 210 iken kabul ile sonuçlanan dava sayısı 80

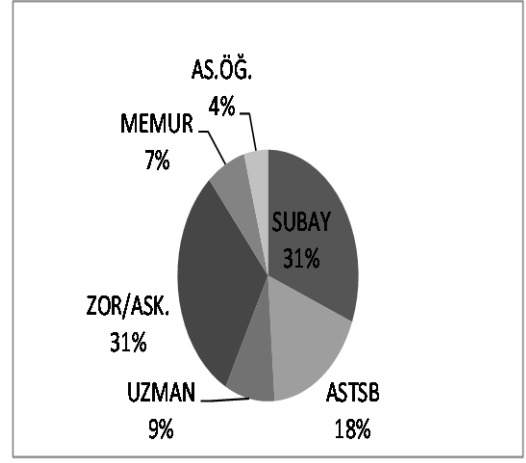
¹³ AYİM Başkanı Erol ALPAR 2003 yılında dava durumu ile ilgili olarak şu bilgileri sunmuştur: “AYİM de açılan iptal davaları ortalama 4-5 ay, tam yargı davaları 8-12 ayda karara bağlanıyor. 2003 yılında derdest bulunan 4239 iptal davasının 2475 adedi karara bağlanmış olup, bunlardan 369 unun kabulüne, 2106’sında ise davanın reddine karar verilmiştir. 2004 yılında (01.01.2004–30.04.2004 tarihleri arasında 3055 iptal davasından 1247 adedi karara bağlanmış 203 üne kabul, 1044’üne red kararı verilmiştir.” 19 numaralı AYİM Dergisi sf. 5

olarak % 38, astsubay dava sayısı 130 iken kabul ile sonuçlanan dava sayısı 46 ile % 35, uzman erbaşlarda 62 toplam davada 23 kabul % 37 olarak ölçülmüştür.

Grafik.3.4 Statülere göre dava sayısı dağılımı

Grafik 3.5 Kabul sonuçları dağılımı

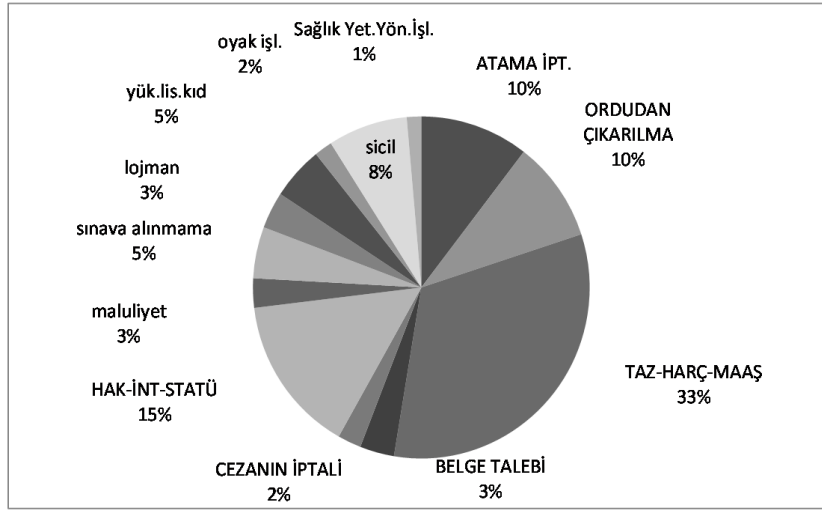

İncelemeye alınan toplam 672 davada esasa ilişkin konularda 143 davada karşı oy kullanılmışken kalan 529 davada kararların oybirliği ile alındığı görüldü. Ancak kabul ile sonuçlanan davalarda kurmay subay üyelerin sıklıkla karşı oyları varken, red ile sonuçlanan davalarda karşı oyların büyük çoğunluğunun hâkim üyeler tarafından verildiği dikkat çekicidir. Kabul ile sonuçlanan 60 davada kurmay üyeler karşı oy kullanmışken ret ile sonuçlanan 62 davada hâkim üyeler karşı oy kullanmıştır.

3.5.2 Muvazzaf Davaları Değerlendirilmesi

672 davanın 402 adedi subay, astsubay ve uzman erbaşların davalarından oluşmaktadır. Bu dava konuları 13 başlık altında gerçekleşmiştir.

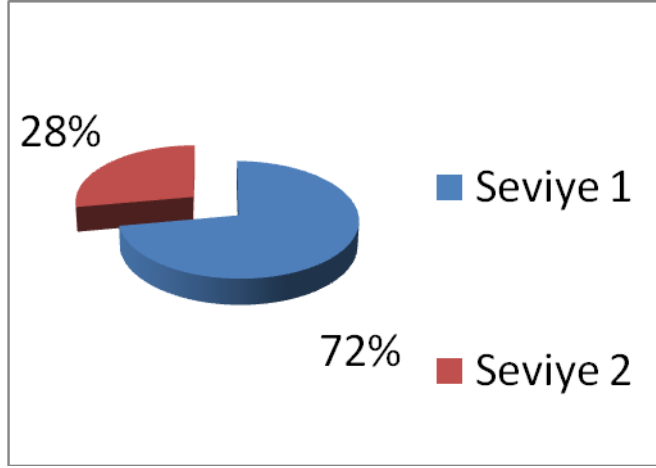
Grafik 3.6. Dava konuları genel dağılımı

Davaların sayısal dağılımında birinci sırayı %33 ile tazminat-harcırah-maaş başlığı almakta iken sırasıyla hak-intibak-statü, atama iptali, ordudan çıkarılma davaları seyretmiştir. Dört dava konusunun toplam davaların %68'ni oluşturuyor olması dikkat çekicidir. Dava sonuçlarının konularına göre oranlamasında en dikkat çekici oranın sicil iptal davalarında gerçekleştiği görülmüş, diğer 12 dava konusunda red oranları kabul oranlarına göre yüksek olmasına karşın sicil iptal davalarında kabul sonucu ret sonuçlarından fazla gerçekleşmiştir. Ancak mülakat yapılan 12 görüşmeciden sicil iptal davası açan 5 muvazzafın kazanamamış olması dikkat çekicidir. Diğer taraftan sağlık yeteneği yönetmeliği ile ilgili açılan davalarda ret oranı % 100 olarak gerçekleştiği görülmüştür.

Bu konuların analizinde dava konu başlıkları Seviye 1 ve Seviye 2 olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Birinci kategoride genelde maddi kazanım hususlarını içeren ordudan çıkarılma, tazminat-maaş-harcırah işlemleri, Oyak işlemleri, Lojman işlemleri, Maluliyet, hak-itibak-statü, sağlık yönetmeliği ve atama iptali işlemleri ile ilgili davalara yer verilmiştir. İkinci kategoride ise mesleki gelişim ve yükselme ile ilgili konular olan sınava alınmama, yüksek lisans ve başarı kıdemi, cezanın iptali, belge talebi ve sicil iptal davaları konuları yer almıştır.

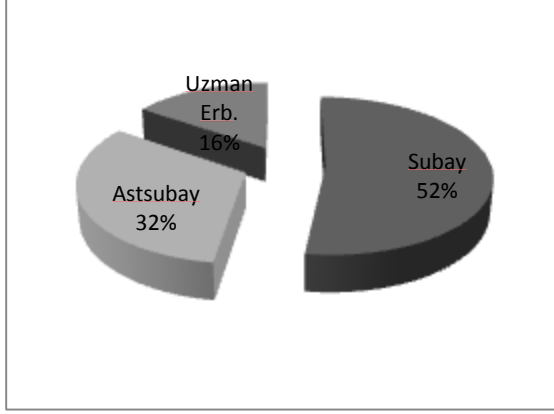
Grafik 3.7 Seviye dağılımı

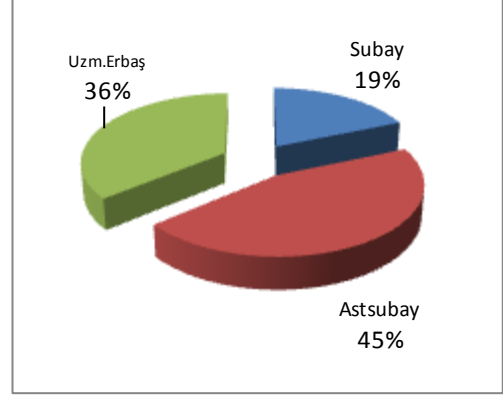
Dava sahiplerinin statülerine bakıldığında birinci sırayı subaylar alırken sırasıyla astsubay ve uzman erbaşlar gelmektedir. Bu noktada Silahlı Kuvvetler personel mevcuduna değinmekte yarar vardır. Türk Silahlı Kuvvetleri resmi internet sitesinden yayımlanan rapora göre askeri personel miktarı 610.525'tir. Bu sayının 398.339'unu zorunlu askerlik görevini yerine getirenler oluştururken 211.636'sını muvazzaf askerler yani subay, astsubay ve uzman erbaşlar oluşturur. Muvazzafların 39.357'si subay, 95.368'i astsubay ve 76.567'si ise uzman erbaşlardan oluşur. Personel mevcudunun oransal durumu 9 numaralı grafikte görüldüğü gibidir.¹⁴

¹⁴ http://www.tsk.tr/3_basin_yayin_faaliyetleri/3_4_tsk_haberler/2014/tsk_haberler_01.html

Grafik 3.8 Statülere göre dava oranları

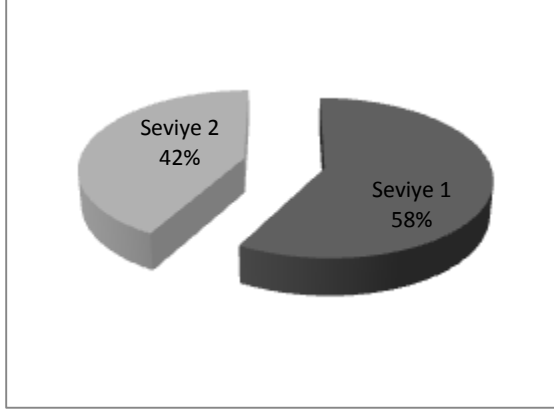
Grafik 3.9. Askeri personel oranları

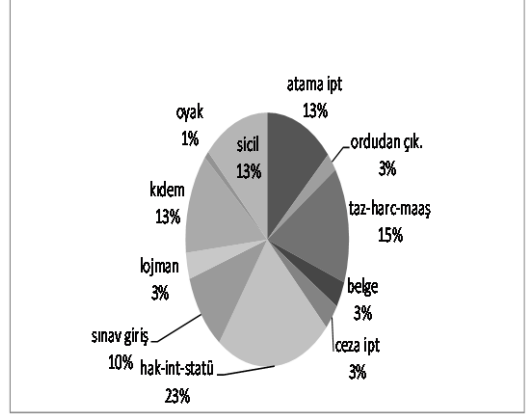
Toplam dava sayısı içerisinde subay sayısı 210 adet dava ile yüzde 52 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Silahlı Kuvvetler personel mevcudu göz önüne alındığında sayısal olarak astsubay ve uzman erbaşlardan daha az olan subayların açılan dava sayısında birinci sırada olması dikkat çekicidir. Diğer dikkat çekici bir husus ise dava sayısı oranında ilk sırayı alan subay statüsünden bu oranları destekler nitelikte mülakatçıya ulaşılamamasıdır. Bir davası bulunan 4 subaya ulaşılmış ancak 1 kişi mülakat isteğimizi kabul etmiştir. Bu durumun sırasıyla araştırmacının mevcut statüsünden, mevcut sistemi öncelikli olarak sahiplenmelerinden ve bu tür davaları astlarıyla paylaşmamalarından kaynaklandığını ifade edilebiliriz. Nitekim görüşmecilerden de bu yönde geri dönüşler alınmıştır. Bir görüşmeci bu hususta “Benim dava açanlardan tanıdıklarımın çoğunluğu sicil iptal davası açan astsubaylardı. Subaylar böyle dava açmışsa da pek onlar duyuramazlar bize. (Başçavuş Tezcan)” sözleriyle statüler arası mesafeye de işaret etmektedir.

Diğer taraftan Seviye 2 olarak belirlenen dava konularında en büyük oran subay statüsüne aittir. Bu seviye de subay davacı oranı % 42 olarak ölçülmüştür. Seviye 1 olarak belirlenen dava konularında ise % 58 olarak ölçülen oran diğer statülere göre en düşük orandır.

Grafik 3.10. Subay davaları seviye dağılımı

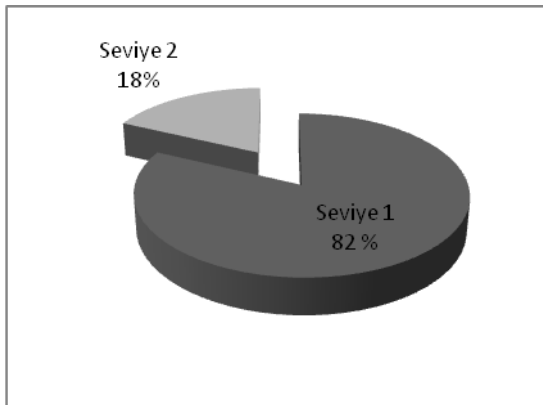

Grafik 3.11. Subay dava konuları dağılımı

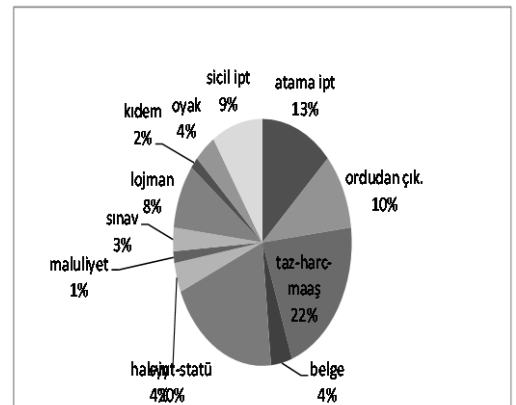

Muvazzaflar arasında dava sayısı bakımından % 32 ile ikinci sırayı alan astsubay davacıların ordu personel mevcudunda subay sayısından yaklaşık iki katı daha fazla olmasına karşın dava sayısı bakımından subay davacılardan yarı yarıya az olması dikkat çekicidir. Dava konuları çeşitliliği göz önüne alındığında astsubayların belirlenen 13 üst konu başlığında 13 başlıkla birinci sırada olduğu görüldü. Astsubay davacıların dava konularında % 22 oran ile tazminat-harcırah-maaş üst başlığı birinci sırayı alırken aynı başlık subay davacılar da % 15 uzman erbaş davacılar da %33 ile ikinci sırada gerçekleşmiştir.

Grafik 3.12. Astsubay davaları seviye dağılımı

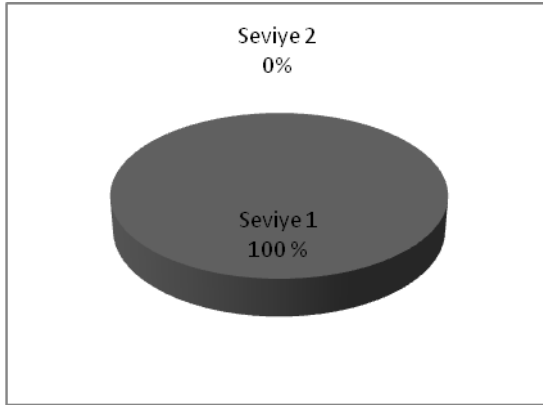
Grafik 3.13. Astsubay dava konuları dağılımı

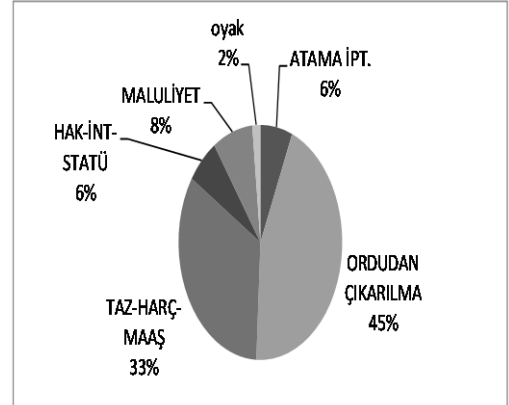
Atama iptali davalarında subay ve astsubay dava oranları % 13 ile eşit orandadır. Ordudan çıkarılma davalarında subay davacı oranı % 2 iken astsubay davacı oranı % 10 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Seviye 2 başlıklı konularda astsubay dava oranlarının subay dava oranlarına göre oldukça düşük olduğu dikkat çekicidir. Bu konu özellikle sınava alınma, yüksek lisans kıdemi ve sicil davalarında daha dikkat çekicidir. Bahse konularda dava oranları subay ve astsubaylar arasında sırasıyla % 10-% 3, % 13-% 2, % 13-% 9 olarak gerçekleştiği görülmüştür.

Subay ve astsubayların ardından dava sayısı oranı % 16 ile uzman erbaşlar gelmektedir. Uzman erbaşların dava konularının 6 başlıkta toplanmış olduğu görülmektedir.

Grafik 3.14 Uzman Erbaş seviye dağılımı

Grafik.3.15 Uzman Erbaş dava konuları dağılımı

Dava konularında birinci sırayı % 45 ile ordudan çıkarılma başlığı oluşturmuştur. Uzman erbaş dava konularının sadece Seviye 1 olarak belirlenen maddi hususlarla ilgili davalardan oluşması dikkat çekicidir. Seviye 2 konu başlığında hiçbir dava oranı ortaya çıkmamıştır.

Yukarıda görülen grafiklere göre subay, astsubay ve uzman erbaşların dava konu dağılımlarında Seviye 1 konularında subay-astsubay-uzman erbaş yönünde bir artış Seviye 2 konularında aynı sıralamada oranlarda görülen düşüş dikkat çekicidir. Bu durum aşağıda ki tabloda görüldüğü şekildedir.

Tablo 3.1 Dava Konularının Statülere Göre Oransal Dağılımı

KONULAR	SUBAY	ASTSUBAY	UZMAN ERBAŞ
SEVİYE 1	% 58	% 82	% 100
SEVİYE 2	% 42	% 18	0

Tabloda görülen oranlar kurum içi statüler arası farklılaşma ve statüler arasında ki güç mesafesini¹⁵ göstermesi bakımından önemli görünmektedir. Askerlik sisteminin Amerika-Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında modern, geç modern ve post-modern dönemler arasında gösterdiği seyir üzerine yapılan bir çalışmada bu hususa değinilmiştir. Bu çalışmaya göre, Amerika ve Avrupa ordularında güç mesafesi düşükken Türkiye’de bu durum oldukça yüksek ve statüler arası kopuktur (Akyürek, 2010, 4). Aynı araştırmaya göre sivil uzman personel durumu Avrupa-Amerika ordularında “önemli unsur” olarak ifade edilirken Türk Silahlı Kuvvetleri’nde bu husus “önemsiz unsur, uzman personelin tamamına yakınının rütbeli” olduğu ifade edilmiştir. Yani ordu her türlü faaliyetinde “sivil aklı” kendisinden uzak tutmak istemektedir. Bu durumun tezahürü kendisini “askerlik mesleğinin gereklerini gözetebilen” AYİM’de bulmuştur. Bu noktada mahkemede bir konuda davası bulunan muvazzafların ifadeleriyle statüler arası ilişkiler ve hukuki mücadelelere değinmek elzem görünüyor.

¹⁵ Araştırmada “Güç Mesafesi” toplumdaki bireyler arasında eşitsizliklerin kabul derecesi olarak tanımlanmaktadır.

4. MAHKEMELİK MUVAZZAFLAR

Tek başına 11 kişilik bir takıma karşı maça çıkıyorsun. Kazanma şansın neredeyse hiç yok. İster haklı ol ister haksız maça parayla çıkacaksın. Parasız olmuyor bu işler. Hak arayacaksanız paranız olacak (Başçavuş Veysel).

4.1 Muvazzaflar

Araştırmanın ilk bölümlerinde Türkiye’de ordunun rejimin kurucusu, sahibi ve koruyucu algısında toplumsal ve siyasal alanda etkili bir aktör olarak hareket ettiği ifade edildi. Ordunun bu tutumu özellikle müdahaleler dönemi olarak ifade edilmeye çalışılan 1960’lı yılların ardından hızla sivil toplumdan ayrı bir asker toplumu yaratılması olarak cereyan etmiştir. Bu toplumun kendisine ait kanun, yargı, sağlık, eğitim, iktisadi sistemler ve yaşam alanları ile devlet içinde bir çekirdek devlet görünümünü aldığı ifade edilebilir. İnsel (2004, 45), Türkiye siyasetinde mevcut sistemi “Pretoryen Cumhuriyet” olarak tanımlamakta ve kurumsal olarak TSK'nın özerk ve üstün konumunu, pretoryen cumhuriyet yapısının ayırıcı özellikleri içinde en önemlisi olarak vurgulamaktadır. “Bu yapıda, güç ve ondan türeyen ayrıcalık ve üstünlük hakları, şahsi değil zümreseldir. Pretoryen cumhuriyetin merkez zümresi konumunda olan TSK, rejimin pretoryen özelliklerinin giderek ağır bastığı 12 Eylül sonrasında günümüze kadar, giderek daha fazla kendi içine kapalı ve kendi kendini üreten bir toplumsal zümre, bir tür sosyal sınıf özellikleri sergilemektedir. Ama bunu yaparken, sadece "kendisi için sınıf olma özelliği değil, bir yönetici sınıf görünümü sunmaktadır”

Ordu subay, astsubay, erbaş, er ve askeri-sivil memurlardan oluşan büyük bir kurumdur. Resmi olarak ordunun bütün mensuplarıyla birlikte büyük bir aile olduğu ifade edilir. Türkiye’de toplumsal ve siyasal yaşamda ordu homojen bir yapı olarak “ordu”, “asker”, “komutanlar”, “silahlı kuvvetler”, “subaylar” gibi farklı tanımlamalarla anılır. Bu tanımlamalar ile anılan ve içine kapalı bir yapı olarak görülen ordu içerisinde ne tür bir hiyerarşi ve ilişkiler ağı bulunmaktadır? Yani yukarıda ifade edilen subay, astsubay, uzman erbaş ve erler birbirleriyle nasıl bir

ilişki içerisinde midir? Bu ilişkiler sadece hiyerarşik düzen tanımlamasıyla açıklanması mümkün müdür? Buradan itibaren “idare” olarak isimlendireceğimiz orduyla ve aralarında ki ilişkide hukukun ve AYİM’in nasıl bir işlevi vardır? Yukarıda İnel’in Pretoryen Cumhuriyet’in merkez zümresi olarak işaret ettiği ordunun aşılması zor sınırlara sahip bir merkez zümresi var mıdır? Bütün bu sorulara muvazzafların ifadelerinden bir cevap aramaya geçmeden önce muvazzaf tanımlamalarına bakmakta fayda vardır.

Asker; Askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslarla (Erbaş ve erler) özel kanunlarla Silahlı Kuvvetlere intisabeden ve resmi bir kıyafet taşıyan şahsa denir.¹⁶

Subay; Hususi kanuna göre Silahlı Kuvvetlere *intisabeden* asteğmenden mareşale (Büyük amirale) kadar rütbeyi haiz olan askerdir.

Astsubay; Hususi kanununa göre Silahlı Kuvvetlere *katılan* astsubay çavuştan astsubay kıdemli başçavuşa kadar rütbeyi haiz olan askerdir.

Erbaş; İhtiyaçları Devlet tarafından deruhte ve temin olunan onbaşı ve çavuş rütbelerini haiz askerdir. Askerlik Kanununa göre mükellef buldukları hizmetleri ifadan sonra hususi kanunlara tevfikana muayyen bir hizmet taahhüdü suretiyle Silahlı Kuvvetlerde vazife gören uzman ve sözleşmeli çavuş ve onbaşılar da erbaş sayılır.

Bu kavramlarda en dikkat çekici olan “intisap” kelimesidir. Arapça kökenli bir kelime olan intisap “bağlanma, girme, kapılanma” anlamıyla tasavvufta bir tarikata veya şeyhe bağlanma olarak karşılığını bulurken bir soya, aileye göndermede bulunur (referans). “Asker” tanımında kullanılan bu kelimenin subay ve astsubayların tanımlamalarında değişime uğraması dikkat çekicidir. “Subay” tanımında geçen intisap kelimesinin “astsubay” kelimesinde katılmak olarak karşılığını bulmasının altında ne tür bir fikir yapısı yatmaktadır ve bu etimolojik fark toplumsal pratiklerde ne şekilde kendini bulmaktadır.

Bu araştırmanın üç büyük sınırlılığı vardı. Bunlar araştırmanın konusu, evreni ve araştırmacının kendisinden kaynaklanan sınırlılıklardır. Bu sınırlılıkların araştırmayı bir taraftan güçleştirirken diğer taraftan da nispeten kolaylaştırdığını ifade edebiliriz. Gerek ordu gerekse de yargının eleştirilmekten hoşlanmayan iki

¹⁶ Asker, Subay ve Astsubay tanımları Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunundan alınmıştır.

kurum olması, alan araştırmasının özünü ordu mensuplarının oluşturması ve araştırmacının kendisinin de bir asker olması en büyük güçlüğü oluşturdu. Ancak diğer taraftan bu üç noktanın bir araya gelerek bir araştırma konusu haline alabilmesi de buna bağlıydı. Ordu kurumunun dışında bir sosyal bilimcinin bu konuya ilgi duyması ne kadar güç ise kaynaklara ulaşması da o kadar güç olacaktı. Bunu belirttikten sonra hemen ifade etmek gerekir ki araştırmada kendi isimleriyle anılmayacakları ve eğer isterlerse kendi belirleyecekleri takma adla anılacaklarını ifade etmeme rağmen kaynaklara ulaşmak bu araştırmada da kolay olmadı.¹⁷ Burada alıntılanan muvazzaf ifadeleri rütbeleri gerçek olmakla birlikte isimler araştırmacı tarafından belirlenen takma isimlerdir.

Araştırma kapsamında AYİM’de idari bir anlaşmazlık konusunda dava açan muvazzafarla temas kurulmaya çalışıldı. Bu amaçla belirli bir bölge veya kışla seçilmesi daha araştırmanın başlamadan bitmesine neden olabilirdi. Bu nedenle konuyla ilgili sohbet ortamları yaratılarak konuya ilgi gösteren ve bir davası bulunan muvazzafaların tespit edilmesi yoluna gidildi. İlk görüşmelerin ardından onların tanıdıkları üzerinden araştırma evreni genişletilebildi. Bu kapsamda yapılan görüşmelerde subay ve astsubay statüsünde görüşmecilere ulaşmak nispeten kolay oldu, ancak uzman erbaş statüsünde bir görüşme gerçekleştirilemedi.

Bu husus uzman erbaşların büyük bölümünün sözleşmeli olarak görev yapıyor olmaları nedeniyle orduyla olan bağlarının subay ve astsubaylara nazaran çok daha kırılabilir bir yapıda olması ile ilişkili gibi görünüyor. Zira bir önceki bölümde uzman erbaşların dava sayısı ve konu çeşitliliği bağlamında en düşük oranlara sahip olduğu ifade edildi. Diğer taraftan yine bu oranlara göre uzman erbaş davalarının % 45’inin ordudan çıkarılma konusunda yaşanmış olması da bu statüde bir görüşmeciye ulaşılamaması hususunu açıklar niteliktedir.

¹⁷ Alıntılarda kullanılan isimler araştırmacı tarafından belirlenen takma isimlerdir. Görüşmecilerin tamamına istedikleri takdirde kendi belirleyecekleri bir isimle anılacakları ve gerçek isimlerinin kesinlikle araştırmacı haricinde kimseyle paylaşılmayacağı garanti edildi.

Ancak ulaşma noktasında güçlük yaşanmayan subay statüsünde ise mülakata ikna noktasında zorun yaşandı. Nitekim ulaşılan 4 subaydan 3'ü mülakat teklifini kibarca geri çevirdi veya hiç orali olmadı. Bu statüde davacılara ulaşılma noktasında yaşanan sorun da hukuki mevzularda içe kapalı bir görüntü vermelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yani İdare ile mahkemelik olma durumu her zaman rahat bir şekilde konuşulabilen bir konu olmadığı gerek subayların gerekse astsubayların ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Açtığım dönemde bu konuyu kimseyle konuşmadım. Bilmiyorum neden ama birilerinin bu konuyu bilmesi herhalde beni biraz rahatsız ederdı diye düşünüyorum (Binbaşı Fırat).

Dava açanlardan duyduklarım astsubaylardı, subaylar böyle davalar açmışsa da duyurmazlar pek fazla. Ama bize (astsubaylar) yani belki kendi aralarında konuşuyorlardır (Başçavuş Tezcan).

Sohbet edilen ve mülakat veren subayların genel eleştirisi mevcut sistem ve yargı üzerine iken astsubay mülakatçıların eleştirisi oklarının sistemin sahibi egemen güç olarak gördükleri subaylık üzerine yoğunlaşmıştır.

4.2 Muvazzaf Kaynakları

Orduya katılım noktasında etnik, ekonomik, dini veya coğrafi bir ayırım olmaksızın hemen her vatandaşa açık şartlar bulunmaktadır. Zira günümüzde alt-orta gelir grubuna ait bir ailenin çocuğu askeri okul sınavlarını kazandığı takdirde ordu üst yönetim kademelerine kadar ulaşabilir. Dolayısıyla bir sınıf yapısından söz etmek güç görünüyor. Ancak askerlik mesleğine katılmak ve sürdürmek noktasında astsubay ve uzmanların tutumu büyük ölçüde maddi boyutta iken subayların mesleki kariyer hedefleri paralelinde gerçekleştiği görülmektedir. Mehmet Başçavuş orduya girmesi ile ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

İşsizlikten dolayı orduya girmek zorunda kaldım. Asker olmak gibi bir hayalim hiç olmadı tamamen maddi durumdan dolayı bu mesleğe girdim. Ailem ve çevrem her hangi bir talebi olmadı ama “babam ve bir ağabeyim ölmüş, 80 yaşında annem ve bir kardeşim ortada kalmış” Terörün en yoğun olduğu bir zamanda askerliğimi yaptıktan sonra uzman erbaş olarak askerliğe başladım.

Ardından sınavlara girerek astsubay oldum. Param olsaydı orduda ne işim vardı (Başçavuş Mahir).

Orduya katılma hususunda maddi şartların öncelikli nedenlerin başında geldiği görüşmecilerin büyük çoğunluğunda ortak noktayı oluşturuyor. Maddi hususun sosyal çevrede askerlik mesleğinin cezbedici yönüyle bir kesişime uğradığı ya da desteklediği bir durumdan da söz edilebilir. Bu, toplum nezdinde askerlik gaza ve şehitlik anlayışında İslam dininden, kahramanlık hikâyelerinde ise Türklükten beslenir:

Yozgat ta gelir düzeyi düşük bir ailenin çocuğu olduğum için ekonomik olarak ayakta durabileceğim bir iş olarak düşündüm. Hayat şartları beni buna zorladı yani... Ailem ve sosyal çevremde de askerlik mesleğinin albenisinin büyük etkisi oldu. (Başçavuş Kamil)

Doğup büyüdüğüm mahallede bütün arkadaşlarım asker ve polis okulunda öğrenciydi. Onların “ mahallede üniformalı dolaşırlarken ki havaları ” beni askerlik mesleğine yöneltti. Bunun yanında geleneksel aile yapımızın da askerlik mesleğine karşı sempatisi etkili oldu. (Başçavuş İlyas)

Ortaokulu eniştemin yanında okudum. Eniştemde jandarma uzman çavuş olarak orduda görev yapıyordu. Tabii etrafımızda hep üniformalı askerleri gördük ve özendik üniformaya (Başçavuş Tezcan).

Babam gardiyandı sık sık onun görev yerine giderdim. Cezaevlerinde güvenlikten jandarmalar sorumlu olduğu için orada hep jandarma askerlerini görürdüm. Tabi yaşınız küçük neyin ne olduğunu bilemiyor, özeniyorsunuz. Öyle olunca babamın da biraz ısrarıyla askeri okula girdim (Başçavuş Talha).

Yukarıda ki ifadelerden orduya katılma noktasında askerlik mesleğinin farklı mecralarda yaratılan cazibesinin katılımda maddi unsur gibi önemli bir etken rol oynadığına işaret ediyor gibi görünüyor. Katılımcıların askerlik mesleğine giriş hikâyelerinde büyük oranda maddi şartlar ve milliyetçi duyguların çağrışımının etkisi var. Ancak askerlik olgusunun toplumda çağrıştırdığı olumlu çizginin maddi şartlardan daha önemli bir çehrede geliştiğini de ifade etmek gerekiyor. Zira toplumda ki farklı ideolojik perspektiflerde yaşamlarını sürdüren ailelerin ekonomik

durumları ne kadar kötü olursa olsun askerlik mesleğini tercih etmek istemeyecekleri ifade edilebilir.

4.3 İdare (Ordu) Algısı

Meslek olarak askerliğin seçilmesinde maddi ve ideolojik etkenlerin etkisinden bahsedildikten sonra mesleklerine devam etme noktasında katılımcı muvazzafların neredeyse tamamının en kısa sürede ordudan ayrılabilme niyetlerini ve hoşnutsuzluklarının sebeplerinin araştırılmasına geçilebilir. Zira bu hoşnutsuzlukların araştırmanın konusu ile özdeşleştiği ifade edilebilir:

Askeri okulda herhangi bir şeyden haberim oldu desem yalan olur. Ailemde de hiç asker olmadığından okul bitene kadar tam olarak bir şeylerden haberdar olamadım. Kıtaya çıktığımda da her şey geçmişti artık. O zamandan beri tek fikrim ayrılmak oldu ama hayat şartları buna hiç müsaade etmedi. (Başçavuş Özgür)

Bu noktada öne çıkan soru şudur: görüşmeciler ve genel olarak da muvazzaflar neden ordudan ayrılma düşüncesine sahip? Muvazzafların önemli bir kısmının gerçekleştiremeye de ordudan bir imkânını bulup ayrılabilme düşüncelerinin sadece askerlik mesleğinin fiziksel ve ruhsal güçlüklerinden kaynakladığını söylemek güç görünüyor. Zira görüşmecilerden bu yönde bir geri dönüş alınmadı. Ancak ordu içi hiyerarşisindeki uygulamalar sebebiyle bir ayrımcılığın yapıldığına dair bir inancın var olduğu görülüyor. Bir ayrımcılık yapıldığına dair inancın bir önceki bölümde Seviye 1 ve Seviye 2 olarak analiz edilen davalarda ortaya çıkan ters orantıyla bir ilişkisinden bahsedilebilir. Zira mesleki gelişime yönelik davalarla maddi hususları içeren davalarda statüler arasında ters işleyen bir oran ortaya çıkmıştı. 13 yıldır astsubay olarak görev yapan İlyas başçavuş bu hususta şunları ifade ediyor:

Askerlik mesleğine girerkenki vatansever duygularımda azalma olmadı ancak kurum içi ayrımcılık orduda olan sevgi ve saygımı bitirdi.

19 yıldır görev yapan Ahmet Başçavuş'un tecrübesi de yukarı da ifade edilen ayrımcılığı doğrular nitelikte görünmektedir:

Bir daha dünyaya gelsem Türkiye'de meslek olarak askerliği kesinlikle seçmezdim. Ama bu şu demek değildir, askerlik görevimi yerine getirmezdim falan değil profesyonel olarak askerliği meslek olarak seçmezdim. Gerçi şimdi ki seçimimizde kendi seçimimiz sayılır mı? Daha 13 yaşında nasıl bir seçme hakkından bahsedebilirsiniz.

Görüşmecinin sözlerinin devamından askerliği sevdiği anlaşılıyor ancak profesyonel asker olarak Türkiye'de çalışmak istemeyeceğini ifade etmesine neden olarak orduda başarıyı esas almayan statükocu bir anlayışın etkili olduğunun altını çiziyor:

Çünkü Türkiye'de orduda başarıyı esas alan bir sistem yok. Salt bulunduğunuz statünüze göre hareket edilir. Yani son yıllarda bu konuda ayyuka çıkmış bir durum var. Sosyal ve görsel medyada bu hoşnutsuzluklara "kast" sistemi gibi yakıştırmalar dahi yapılıyor. Diğer taraftan bu yakıştırmalara da katılıyorum, çok başarılı olmanız statünüzle önünüze engeldir.

4.4 AYİM Tecrübeleri

Bir idari işlem veya eylemden dolayı açılacak olan davaların sivil idari yargıya göre AYİM'de askerler tarafından daha kolay açıldığını ifade etmek gerekiyor. Zira herhangi bir sivil vatandaş idari bir konuda askerlerin AYİM'de açtıkları kadar kolay dava açamaz, büyük bir ihtimalle bir avukata danışarak yardım alır. Ancak AYİM gerek üçüncü bölümde analiz ettiğimiz dergilerinde gerekse internet sitelerinde bu tür davaların nasıl açılacağına dair geniş bir bilgi sunar. Aynı şekilde bu kaynaklar da bol miktarda yer verilen kararlarla asker kişiler açacakları davaya benzer davaları inceleme şansı bulurlar. Dava açma prosedürüne yönelik görüşmecilerden de bu yönde geri dönüşler alınmıştır:

Kolay dava açmak AYİM'de, bir dilekçe formatı var her yerden bulabiliyorsun, internette falan. Bazı belgeleri ekleyerek sicil iptal davasıyla ilgili dilekçeyi gönderdim. (Başçavuş Tezcan).

Yukarıda ifade edilen durum mülakat yapılan 12 muvazzaftan yalnızca 4'ünün avukat temsiliyle davalarını açmalarından da anlaşılmaktadır. Avukat marifetiyle dava açan 4 görüşmeciden biri davayı kazanmışken diğerleri kaybetmiş. Geri kalan 8 görüşmeci ise AYİM internet sitesinde yayımlanan kararlardan önemli oranda faydalandıklarını ifade ettiler. Bununla birlikte hukuk bilgisi olan yakınlarından da konuyla ilgili bilgilerin alındığı ifade ediliyor:

Avukat tutmadım ama tanıdığım hukukçularla fikir teatisinde bulundum. Davanın ardından karşı avukatlık ücreti adı altında 1200 TL istendi. Yine tanıdığım avukatlara bunun alınıp alınmayacağını sordum. Alırlar senden o parayı deyince mecburen verdim (Başçavuş Mahir).

Kendiside asker (subay) olan bir arkadaşım var bu konularda dersler veriyor. Ona danıştım, o bana nasıl dava açabileceğimi açıkladı. AYİM İnternet sitesindeki dava örneklerini okudum. Böylelikle kendim açtım davayı (Başçavuş Talha).

İster avukat temsiliyle isterse de tek başına olsun AYİM'de mağdur oldukları inancıyla açılan davalar ve verilen mücadelelerin hemen hepsinde görülen ortak noktanın dava açma konusunda tedirginlik yaşamaları olarak karşımıza çıktı. Ancak bu tedirginliğin beraberinde açıkça hissedilen bir başkaldırı ritüeliyle tezat teşkil ediyor. Hem bu tür bir dava açmadan dolayı tedirgin oluyorlar hem de dava açmayı bir çeşit feryadın duyurulması olarak görüyorlar. Sınıf değişikliğinin¹⁸ iptal edilmesi istemiyle bir dava açan Başçavuş Özgür'ün sözleri tereddüdü ve feryadı bir arada içerir nitelikte:

2007 yılında sınıfım değiştirildi, zaten eski sınıfımı da çok sevmiyordum ama en azından 16 yıldır yaptığım için artık öğrenmiştim. Düşünsenize bir sabah kalktığınızda yaptığımız iş sizin haberiniz dahi olmadan baştan aşağı değişmiş. Bunu bir türlü kabul edemedim. Bir şey yapmalıydım çünkü bu yapılanın adil görülecek bir tarafı yoktu! Gözüm fena dönmüştü, neler olabileceğini

¹⁸ Sınıf değişikliği muvazzafların askeri okulun ardından göreve başladıkları sınıfın (Piyade, topçu, istihkam vb.) yine bu sınıflardan biriyle değiştirilmesidir. Sınıf değişiklikleri sağlık nedeniyle alınan rapora istinaden yapıldığı gibi idarenin lüzum görmesi üzerine de yapılabilir. Görüşmecinin ifade ettiği sınıf değişikliği de görüşmecinin istemi dışında idarenin gördüğü lüzum üzerine yapılmış bir işlem.

biliyordum ama hiçbirini umurumda değildi. En azından bunu kabul etmediğimi birilerinin bilmesini istedim.

Dava açan bir muvazzafın diğer muvazzaflar için cesaret timsali durumuna gelmektedir. Onun dava açmasından dolayı cesaretlenerek ondan bilgiler alınıyor ancak buna rağmen tedirginlik tamamen ortadan kalkmamaktadır:

Benimle aynı dönemde 5–6 arkadaşım daha vardı, atama konusundan muzdarip olan. Ben atamanın iptali ile ilgili dava açınca benden dava dilekçesi örneği falan aldılar, yol yordam sordular ama hiçbirini bu davayı açmadı. Kolay değil sonuçta hala çalışıyorsun, dava açmak biraz tedirgin edici olabiliyor (Başçavuş Kamil).

Bahsi edilen süreçteki tedirginlik hissine rağmen bunu hafifletici unsurlar da göze çarpmaktadır. Özellikle meslek yaşamlarının sonlarına gelmiş ve İdare'den bir beklentisi kalmayan muvazzafların genç ve düşük rütbelilere göre daha cesur davrandıkları gözlemlenmektedir. Bu 'cesaret'in temelinde kendilerini ekonomik olarak güvencede hissetmeleri ve eğer bir sorunla karşılaşırlarsa ordudan emekli olarak yaşayabilecekleri düşüncesi yatmaktadır:

23 yıldır meslekte olmamdan dolayı biraz rahat hareket ettim. Diğer taraftan eşimde çalışıyor, beni atsalar bile evime giren bir maaş vardı. Bunun gibi durumlar dava açarken beni tabii ki rahat hissettirdi. Mesleğinin başlarında bu şekilde bir durumla karşılaşıyordum her halde dava açamazdım. (Başçavuş Mahir).

Burada sözü edilen yaşanması muhtemel sorunlara açıklık getirmekte yarar var. Zira kanunların kişiye verdiği haklarını kullanarak bir mahkemede hak arayışına giren bir kimsenin sorun yaşayacağına yönelik tereddütlerinin ve hatta korkularının olması anlamlandırılmaya muhtaç bir konu gibi görünmektedir:

Kararlarını "Türk Milleti Adına" diye başlayarak alıyorlar ama yargılamayı kimin adına yapıyorlar onu bir türlü anlayamıyorum. Askeri Mahkemeler idare tarafından kullanılıyor gibi geliyor bana (Başçavuş Mahir).

Bu noktada AYİM ile İdare'nin birbirine eş ve birbirini tamamlayıcı iki unsur oldukları gibi bir algı bulunmaktadır. Bu algı iki farklı şekilde tezahür ediyor. Birincisi mahkemenin idare lehinde taraf olduğuna ilişkin inançta kendini gösteriyor. Bu inanış dava açma esnasında da taşınıyor ancak davanın ardından kesinleşiyor. Görüşmecilerin ifadeleri de bunu destekler nitelikte:

İlginç olan idarenin yazdığı savunma dilekçesiyle başsavcının görüşü birebir aynı. Herhalde avukat savunmasını flaş diskle götürdü, başsavcının bilgisayarından beraber çıkardılar. Yani Allah bilir dosya incelenmedi bile. Mahkeme değil idarenin avukatı gibi geliyor bana, benim şahsi fikrim. Yani yönerge yazıyor bu kadar basit. Kanuna da aykırı ama yine de hakkımı vermediler (Başçavuş Fahri).

Davalarını kazananlar için de durum aynı çünkü yaşadıklarını iddia ettikleri haksızlığa neden olan idari işlem-eylemin geri alınması kararları tatmin edici bulunmuyor. Açtıkları davalardan olumlu sonuç alan görüşmecilerin ifadeleri de bunu destekliyor:

Benim eşim çalışıyor, çocuğumun okulunu ayarlamışım, sen çıkıp keyfe keder bir uygulamada bulunup beni başka bir yere atıyorsun... Benim davada birinci talebim yürütmenin durdurulması idi. Eğer bu kararı verseydi o zaman evet adil bir karar verdi diyebilirdim. Bütün düzenimi bozdular mahkeme kararının ardından da yeni bir görev yerine atamamı yaptılar. Ne oldu peki hem beni mağdur ettiler hem de devleti zarara uğrattılar. Hem idarenin adamları hem de mahkeme (AYİM) mesleğe olan inancımı zayıflattı (Başçavuş Kamil).

AYİM'e karşı tamamen önyargılıydım. Aslında netice itibariyle haksız da sayılmam. Sonuçta AYİM'den sen haklısın diye bir karar çıkmadı. İdare lehine bir karar çıkacağına olan inancım çok yüksek olmasına rağmen başka bir mecrada hak arayışına gidemeyeceğim için bu davayı açtım. Benim önyargılarımın meslek hayatım boyunca yaşadıklarımından dolayı oluştu. AYİM hakkında hatta askeri yargının her türlü hakkında olumlu düşündüğümü söyleyemem. Ama bu demek değildir ki askeri yargı veya AYİM kesinlikle güdümlü hareket ediyor ve yargı işlevini yerine getirmiyor. Ama genel görünüm objektif kararlar aldığı, idarenin etkisinde kalmadan kanunlar ne diyorsa onu yaptığı şeklinde de diyemem. İdarenin yani askeri elit bir kesimin askeri yargı üzerinde etkili olduğu sadece askerler tarafından değil siviller tarafından da bilinen bir gerçek. Ama tekrar söylüyorum AYİM'in bütün kararları objektif değildir demiyorum ancak sübjektif kararlar verdiğinden de hiç kuşkum yok (Başçavuş Ahmet).

AYİM ile idareyi birbirlerini tamamlayıcı olarak gören algıda ikinci husus, dava açıldığında halen çalışılan idare tarafından “mimlenileceği” inanisında kendini buluyor. Yukarıda ifade edilen tedirgin duruşun asıl sebebi bu algıda ikinci unsur olan görev yapmaya devam ediyor olmak yatıyor. Bazı görüşmecilerin ifadelerinin özellikle bu konuyu destekler nitelikte olduğu görülüyor:

Kurum içinde bir konuda dilekçe ile başvurmak, talepte bulunmak bile tedirginlik yaratırken bir de idarele mahkemelik olmak zor bir durum. Çalışmaya devam ediyorsun çünkü (Başçavuş Aydın).

Çok korktum ama dava açmaya kesin kararlıydım... Mesleki yaşamımı etkileyeceği konusunda korkularım vardı ve gerçek oldu. Mahkemeye başvurduğum dönemde kantinde görev yapıyordum. Bu görevden alındım ve eski görev yerime gönderildim. Konuyu amirlerime çıkıp aydınlatmak istedim ama kimse cevap vermedi. Kesin olarak öğrenemedim ama idare burayı arayıp “bu adam bize karşı dava açmış siz çıkıp onu kantinde çalıştırıyorsunuz” demiş (Başçavuş Talha).

Tamer Başçavuş’un konuşma esnasında hiddetlenmesi ile birlikte ifadelerinin de abartılı olduğu ifade edilebilir. Ancak bu yönde bir inancı taşıyor olması bu noktada önemli görünüyor. Bu husus muvazzafların dava tecrübelerinde meslektaşlarından aldıkları tepkilerde de kendini gösteriyor. AYİM’de iki dava açan Fahri Başçavuş’un sözleri de bu hususu destekliyor:

Ben bu davayı açarken tabii ki sağda solda tecrübeli kimseler “aman etme dava falan açma, üstünü çizerler, seninle uğraşırlar” gibi sözlerle bana telkinlerde bulundu. Evet, uğraştıklarına inanıyorum ama bunun sistemli bir olumsuz yönde çalışma olduğunu düşünmüyorum. Davadan sonra talebim doğrultusunda alındığım görev yerimde birkaç hafta çalıştıktan sonra yeni amirlerim hemen benim yerimi değiştirme yoluna girdiler. Sana rahat yok yani. Suçumuz hak aramak galiba.

Bu telkinlerin, yaşanmış acı tecrübelerin sözlere yansımaları olduğu gibi görünüyor. Zira bu telkinler diğer görüşmecilerin ifadelerinde de yer alıyor:

Genelde bir şey çıkmaz oradan (AYİM), daha kötü olur, tepki alırsın, tain daire (atama şubesi) seni kara listeye alır, daha kötü yerlere gönderilirsin gibi garip

eleştiriler aldım. Meslektaşlarımı anlayamıyorum, senin önünde zaten güzel hedefler konulmuyor ki, sonuçta bu sistem içinde zaten sürekli haksızlığa uğruyorsun, dava açsan da açmasan da (Başçavuş Ahmet).

Genel yaklaşım dava açarak iyi yaptığım yönündeydi ancak davayı kaybedeceğim yönünde ki ifadeler daha ağırlıktaydı (Başçavuş Yaşar).

Meslektaşlardan alınan telkinler olumlu ve olumsuz olmanın yanında orduda hak arayışına girme konusunda dönemsel farklılıklar olduğunu da gözler önüne seriyor. Bu telkinlerde genelde yaşlı ve rütbe olarak ilerlemiş muvazzafların telkinleri genelde olumsuz yönde bir seyir izlerken genç ve düşük rütbeli muvazzaflarda telkinlerin daha olumlu olduğu gözleniyor:

Destek olanların çoğunluğu genç arkadaşlardı. Ama meslekte ilerlemiş, yaşını başını almış olanlar “boşuna açma davayı kaybedersin” şeklinde tepkiler verdiler (Başçavuş Tezcan)

Genç ve düşük rütbeli muvazzafların olumlu anlamda telkinlerde bulunurken dava açma noktasında aynı paralelde bir görüntü vermiyor. Mülakat yapılan görüşmecilerin hemen hepsinin orta-üst yaş ve rütbede olması bunu gösterir nitelikte. Ancak son yıllarda bu durumun değişmeye başladığı ifade edilebilir:

Önceden özellikle genç rütbeli arkadaşlar da dava açmaya karşı tereddüt bizlere nazaran daha belirgindi. Benim dava açmamın ardından yenice insanlar hak arama yoluna gitmeye başladılar. (Başçavuş Kamil).

Bu değişime 2000’li yıllarda ordunun siyasal sistem içerisinde Geç Osmanlı’dan itibaren süregelen egemen konumunda yaşanan zayıflamanın etki ettiği söylenebilir. Avrupa Birliği uyum çalışmaları ve AKP iktidarının demokratikleşme çalışmaları dâhilinde yargı sisteminin sivilleştirme gayretleri ile kanuni hakları kullanma bilincinin gelişmeye başladığı görülüyor. Bu bilinçlenme beraberinde askeri yargı sisteminin sivil yargı sistemiyle kıyaslanmasını getiriyor. Birkaç on yıl önce ifade edilmesi imkânsız konuların sorgulandığı ve tartışıldığı günümüzde mevcut sistem bizzat askerlerinde eleştirilerine hedef oluyor:

Türkiye’de herkes askerlik yaptığı için bundan on sene öncesine kadar asker ne der, ne yaparsa doğrusu budur diye bir anlayış vardı. Bu nedenle toplum askeri yargıyı da yadırgamıyordu. Ama son on yıldır yaşanan gelişmeler bu durumu değiştirdi. Nasıl ki polis-mit gibi kurumların sivil idare mahkemene başvurabiliyorsa bizimde bu şekilde olmamız gerekir. O zaman polis teşkilatı da kendi idari yargı sistemini kursun (Başçavuş Mahir).

Görüşmecilerin tamamı genelde askeri yargıya özelde ise AYİM’e karşı eleştirilerini açıkça ifade ederken sivil yargı makamlarında davalarının görülmesi yönünde fikir birliğindedir:

Kesinlikle sivil yargıya tabi olmak isterim, çünkü askeri yargıda zaten subaylar yargılama yapıyor, sen de kendileri de subay olan amirlerini mahkemeye veriyorsun. Aşağı yukarı sonuç da belli (Başçavuş Yaşar).

Sivil bir mahkemeye işim olmadı ama onların daha adil kararlar vereceğine inanıyorum (Başçavuş Tezcan).

Görüşmecilerin hepsinde sivil yargı makamları hakkında da adil ve tarafsızlık bağlamında olumlu düşünceler görülüyor. Ancak buna rağmen askeri yargının sivil yargıya oranla daha tarafı olduğuna karşı güçlü bir inancın var olduğu dikkat çekiyor:

Her ikisinde de adaletin tesis edildiğini düşünmüyorum. Ama askeri yargı tarafını daha net hissettiriyor. Bu yargılama sisteminde mağdur olan bir çok subay tanıyorum (Başçavuş Kamil)

Ben bu konuyu askeri hekimlikle sivil hekimliğe benzetiyorum. Burada bir yorum farkı var. Askeri yargıda duruma göre farklı kararlar çıkabileceğine inanıyorum (Binbaşı Fırat).

Askeri yargıya karşı bir güvenim yok ama sivil yargının da objektif, bağımsız ve tarafsız olduğunu söyleyemem. Bunlar sadece arzu edilen ideal sistemlerdir. Ama kıyasladığım zaman sivil yargıyı tercih ederim. Niçin dersek sivil yargıda kendimi daha iyi ifade edebileceğime inanıyorum. İdari yargılamada asker olarak AYİM’den başka bir mecraya gidemiyorsunuz ve verdiği kararı temyiz edemiyorsunuz. Mahkemenin kuruluşu ve hâkimlerin hiyerarşiye tabi olması idareden bağımsız hareket etmesi ve kararlar almasının önünde büyük bir engel. Üyelerin ikisinin hukuk yetkinliği olmayan kurmay subay olması ve

genel olarak kurmay üyelerin idare lehinde oy kullandığını biliyoruz (Başçavuş Ahmet).

4.5 Farklı Mecralarda Hak Arayışı

Yapılan görüşmelerde dava sonuçlarını farklı bir mecraya taşıma noktasında görüşülen muvazzafların fikirlerine başvuruldu. İlgili bölümlerde açıklandığı gibi asker kişilerin idari hususlarda hak arayışına girebilecekleri tek mahkeme AYİM'dir. Bu mahkemenin tek dereceli bir mahkeme olması ve kararlarının temyiz edilememesi nedeniyle davacıların verilen kararlardan memnun olmadıkları hallerde AİHM'ye başvurabilmeleri yolunu açıyor. Ancak bu başvurunun gerek muhtemel sonucunun tazminat olması ve gerekse de yargılama sürecinin zor ve uzun olması gibi hususlar muvazzafları AİHM'den de uzak tutmuşa benziyor. Zira görüşmecilerden sadece bir kişinin dava sonucunda adil yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'ye başvurduğu görüldü. Fahri astsubay subay olabilmek için girdiği yazılı sınavda kesinlikle başarılı olduğuna inandığını ancak sınav sonucunun olumsuz gelmesi üzerine bu davayı açtığını ifade ediyor. Fahri, sınavda şaibeler olduğuna inandığını ifade ederken bu durumdan muzdarip olan 14 arkadaşıyla birlikte dava açtıklarını ve hepsinin davalarını kaybettiğini ifade etmektedir:

Bizim cevap kâğıtlarında cevaplar değiştirilmiş, bir arkadaşım bu cevap kâğıdı bana ait değil, yazılarda imza da bana ait değil dedi. Kriminal incelemesi yapılmasını talep ettik ama kabul edilmedi, iddialarımızı değerlendirmediler. AYİM'in emsal teşkil edebilecek davalarda olumsuz yaklaştığına inanıyorum. Davayı kaybedince 6 arkadaşımızı fire ferdik ve kalan 8 arkadaşım ile birlikte AİHM'ye 2011 yılında dava açtık. Orada yargılama halen sürüyor.

Diğer görüşmecilerin AİHM'ye başvurmak noktasında tereddütleri olduğu görülüyor. Tereddütlerin iki noktada geliştiği ifade edilebilir. İlk olarak çok uzaktaki bir yargı makamına kendilerini ifade edemeyeceklerine ilişkin bir ümitsizlik göze çarpıyor. Uğranıldığına inanılan adaletsizliği kendi dillinde konuşan bir yargı makamında ifade edemezken yabancı bir yargı sisteminde bunu hiç başaramayacaklarına inanılıyor:

İlk açtığım davanın ardından AİHM'ye başvurmayı düşünmedim çünkü çok uzak geliyordu oralar bana... Başvurmak, dava süreci, avukat vs. Ancak son açtığım davanın sonucuna göre önce Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkımı kullanacağım. Buradan da tatmin olmazsam AİHM'ye gitmeye kararlıyım. Bu tür ileri hareketlerin sonuçlarının devletin yani idarenin hak ve hukuk konularında daha dikkatli davranmaya ittiğini düşünüyorum (Başçavuş Ahmet).

Bu noktada maddi imkânların önemini vurgulamak gerekiyor. Zira iç hukuk yollarında dahi hak arayışının küçümsenmeyecek bir bedeli varken bunun uluslar arası hukuki bir kanala taşınması daha büyük bedeli gerektiriyor:

Tek başına 11 kişilik bir takıma karşı maça çıkıyorsun. Kazanma şansın neredeyse hiç yok. İster haklı ol ister haksız maça parayla çıkacaksın. Parasız olmuyor bu işler. Hak arayacaksanız paranız olacak (Başçavuş Veysel).

AİHM'ne başvuru noktasında görülen tereddütlü durumun ikinci nedeninin de verilecek kararların sadece maddi tazminata mahkûm etme şeklinde cereyan etmesi olduğu görülüyor. Bu husus ise görüşülen muvazzafların taleplerini karşılamak noktasında yetersiz kalıyor.

Vereceği kararın iç hukuk yollarında bir bağlayıcılığının olmadığını ve yalnızca bir miktar tazminat kazanabileceğimi öğrenince dava açmaktan vazgeçtim. Tazminat benim zararımı nasıl karşılayacak ki! (Başçavuş Özgür)

AİHM'ne başvurmayı hiç düşünmedim, benim zararım maddi değil ki tazminat kazansam ne olacak (Başçavuş Mahir).

Yukarıda ki ifadelerden de görüldüğü üzere AİHM'ye başvuru noktasında düşük bir oran söz konusudur. Ancak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapma hakkının tanınmasıyla birlikte mahkeme kararlarının bu mecraaya taşınması oranının artacağı görülüyor.

SONUÇ

Türkiye’de askeri yargının sivil yargıdan ayrı özerk bir konuma yerleşmesinde ordunun toplumsal ve siyasal yaşamda ki esaslı belirleyici rolünün önemi büyüktür. Ordunun bu esaslı role yerleşmesi Osmanlı idari ve toplumsal yaşamında ki konumundan kaynaklanan bir mirastır. Bu durum 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde yaşanan toprak kayıplarında önemli bir neden olarak görülen modern bir ordu eksikliği beraberinde ordunun modernize edilmesi çalışmalarını getirmiştir. Bu çalışmalarla birlikte pozitif bilimlerin esas alındığı askeri okullar ve yabancı ülkelerde yetişen askerlerde Osmanlı’da sorunun ordunun modernleştirilmesi olmayıp devlet idaresinin modernize edilmesi şeklinde bir algının oluşmasını sağlamıştır. Bu algı İTC’de vücut bulmuş bu okullarda yetişmiş askerler ile saray yönetimi arasında ki mücadele Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve Cumhuriyet rejimin ilanına kadar sürmüştür. Cumhuriyet’in ilanı da yine askerlerin önderliğinde gerçekleşmiş, ordu Türkiye siyasi ve toplumsal yaşamında rejimin kurucusu, sahibi ve kollayıcısı ağılsıyla esaslı bir belirleyici aktör olmuştur. Ordunun bu konuma yerleşmesi ülkenin kuruluşuna hitap eden hakim ideolojik paradigmadan sapmaların yaşandığı algısı ile siyaset kurumu ve topluma olan güvenin kaybolmasına bağlanabilir.

1950 seçimlerinde DP’nin iktidarı rejimle özdeşleşmiş CHP’den almasının ardından uygulamaya soktuğu bazı icraatların ideolojik sapma olarak algılanmasıyla birlikte ordunun müdahaleleri başlar. Nitekim DP iktidarı ve CHP arasında bu dönemde yaşanan siyasal gerilimler sonucunda ordu 27 Mayıs 1960 tarihinde idareyi ele almıştır. 27 Mayıs’la başlayan ordunun doğrudan müdahaleleri 2000’li yıllara kadar neredeyse her on yılda bir tekrar etmiştir. Bu müdahalelerin ordu açısından göze çarpan unsurunun hiyerarşik yapının alt-üst olduğu bir şekilde cereyan ederek başlaması ve 12 Eylül 1980 ile birlikte hiyerarşi içinde müdahalenin gerçekleştirilmesi olmuştur. Müdahalenin sonuçları açısından değerlendirildiğinde ise her bir müdahalenin ardından çıkarılan yasalar ve kurumlarla ordunun devlet yönetiminde aldığı egemen konumun tahkim edilmesidir. Gerek ordu içi hiyerarşik

yapının ve gerekse de ordunun devlet idaresinde ki konumun tahkiminde askeri yargı sistemi büyük öneme sahip olmuştur. Batılı ülkelerde de örnekleri görülmekle birlikte Batıya nazaran Türkiye’de çok daha ayrı bir yapı sergileyen askeri yargı sistemi askeri müdahaleler ardından anayasal bir zemine taşınmıştır. Batı da etkinliğinin azaltıldığı veya tamamen ortadan kaldırılarak sivil yargıya entegre edildiği dönemlerde askeri yargı Türkiye’de giderek genel idareden ayrılıp nevi şahsına münhasır bir hal almıştır.

Yargı ayrılığı ilkesi uygulanan Türkiye’de adli ve idari yargı birbirinden ayrılmıştır. Buna paralel askeri yargı da adli ve idari yargı olarak ayrılmıştır. Adli hususlarda askeri mahkemeler ve askeri Yargıtay görevliyken idari hususta AYİM görevlidir. AYİM 1971 yılında Anayasa da yapılan bir değişiklikle kurulan tek dereceli bir yüksek mahkemedir. Asker kişilerin askeri işlerle ilgili idari davalarına bakmakla görevli AYİM kendisinden önce bu tür davalara bakmakla görevli Danıştay’ın “askerlik mesleğinin gereklerini gözetemediği” gerekçesiyle kurulmuştur. Bu gerekçenin altında ordusu tarafından kurulmuş bir devlet ve toplum olan Türk Devleti’nin çağdaş Batılı bir devlet olması yolunda tek güvence olarak görülen ordunun işleyişine sivillerin karıştırılmaması yatmaktadır. Ancak demokratik devlet anlayışıyla çatışan bu algıya karşı oluşan direnç 2000’li yıllarla birlikte siyasal iktidarda vücut bulmuştur.

2002 genel seçimlerinde tek parti olarak iktidara gelen AKP dönemi cumhuriyet tarihinde ordu-siyaset ilişkilerinde siyaset kurumu lehinde en büyük olayların yaşandığı dönem olmuştur. Ordunun cumhuriyet tarihi boyunca elde ettiği ayrıcalıklı konumu kaybetmeme gayretine karşın siyasal iktidar ordunun demokratik devletlerde olduğu gibi siyaset kurumunun altında konumlandırma çabasına girişmiştir. Bu kapsamda iktidarın ve ordunun üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan birini AYİM’in kapatılması oluşturmuştur. Halen yargı birlikteliğinin sağlanılabilmesi için AYİM’in kapatılması yönünde bir görüşe karşın kurulduğu günden itibaren askeri idari davalara bakan AYİM’in bu konuda yetkinliğini

ispatlandığını bu nedenle kapatılmaması gerektiğini ifade eden görüşler ileri sürülmektedir.

Bu görüşlere gerekçe olarak hiyerarşi ve disipline dayalı farklı bir kamu görevi icra eden ordunun genel idare yargılamaları içinde tasavvur edilemeyeceği sunulur. Nitekim bu husus 1971 yılında AYİM'in kuruluşuna ilişkin 1602 Sayılı Kanunun gerekçesinde de ifade edilmiştir. Kanunun gerekçesinde, askerlerin, sivil idarenin ve hiyerarşisinin dışında bağımsız, üstün ve güçlü bir otoriteye sahip olduğu ifade edilerek, asker kişilerle ilgili idari davaların kurum içi işleyişi bilen uzmanlar tarafından yapılmasının zaruri olduğu ifade edilmektedir. Bu görüş ve gerekçelerde, egemen ideolojik paradigmadan sapmaların yaşanacağı inancı ile orduda oluşan rejimin kurucusu, sahibi ve koruyucusu algısının bir sonucu olarak iç işleyişine sivillerin karıştırılmaması niyeti yattığı görülmektedir.

Bu düşüncelerin temelde ordunun sivil idareden bağımsız güçlü bir otorite olması ve orduda disiplin ve hiyerarşinin önemine binaen kurum içi ilişkilere vakıf uzman kişilerin görevlendirilmesi olmak üzere iki noktada birleştiği görülüyor. Birinci husus ağırlıklı olarak ordu siyaset ilişkisine hitap ederken ikinci husus hukuk disiplinine hitap ediyor. Siyasi boyutuna bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve Modern Batılı bir devlet olması yolunda büyük başarılarla imza atmış ordunun toplumun demokrasi kültürünün gelişimine paralel olarak yeniden konumlandırılacağı kaçınılmaz olduğu görülüyor. Ordunun Batı ülkelerinde olduğu gibi siyasi iktidarların emrinde konumlandırılmasıyla birlikte askeri yargı sisteminde de reformlara gidilmesi beklenebilir.

AYİM'in kuruluş gerekçesinde dikkat çekici ikinci husus ise askeri işleyişi bilen uzmanlaşmış kişilerce askeri idari yargılamaların yapılmasının gerektiğidir. Burada temel kaygının orduda disiplin ve hiyerarşinin sağlanmasının en öncelikli konu olmasından ileri geldiği ifade edilebilir. Esasen “askerlik mesleğinin gereklerini” gözetmek ifadesi de bu öncelikli konuya işaret etmektedir. Dolayısıyla disiplinin sağlanmasına tanınan öncelik adaleti sağlamanın önüne geçmektedir. Bu durum idarenin denetimsiz ve keyfi uygulamalarda bulunabilmesi riskini taşıırken

hukuk devleti kavramına esas teşkil eden egemenlik hakkını kullanan idarenin kendi kendini sınırlandırması kuralına da tezatlık teşkil eder. Bu ise hukuken eşitlik ve adalet gibi kavramların teoride yasalarla teminat altına alınırken toplumsal pratiklerde karşılığını bulamamasına neden olur. Bu noktada hukuk, toplumsal düzenin oluşum sürecinde egemen ideolojiden beslenen siyaset alanının adalet dağıtma aracı rolündedir. Ancak yasal hakların dağıtılması ve korunması sürecinde hukuk egemen erkin ideolojik yaklaşımıyla belirlediği normları referans alarak uygular. Egemen erkin siyaset yapısının müsaade ettikleri yasal, müsaade etmedikleri yasa dışı olarak kalır ve hukuk bu çerçevede içinde hakemlik rolünü yerine getirir. Yasal olan her konu hukuka uygun olarak kalırken yasa dışı olanın hukuki olmaması durumu hukukun siyaset alanla ve egemen erkle olan ilişkisini gözler önüne serer.

Egemen ideoloji paralelinde siyaset kurumu yasaları ve dolayısıyla hukuku kurar. Hukuku kuran gücün hukuka bağlı kalmasını sağlayabilecek gücün yine hukuk olması bir paradokstur. Bu durum hukukun toplumsal bir sözleşmeden ileri geldiği ve egemenin hukukun üstünde veya ötesinde olmayıp hukuka bağlı olduğunu ifade eden ideal hukuk görüşüne tezatlık teşkil eder. Egemen hukuka egemen ideolojik paradigma çerçevesinde yasal olarak bağlı olmakla birlikte yasal olanı belirleme gücüne sahip olan siyaset bakımından hukukun üstünde konumlanır. Bu nedendir ki, eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü gibi erdemli kavramlar “aşağıdan” tecrübelerde tam karşılığını bulmamaktadır.

Araştırmamızda hukukun toplumsal pratikteki yansımalarının ortaya konulması maksadıyla uğradığına inandığı haksızlığı hukuk yoluyla çözüme kavuşturma yoluna giden muvazafalarla yüz yüze görüşmeler yapıldı. Kartopu tekniği ile ulaşılan 12 görüşmecinin hukuk mücadelelerini “aşağıdan” nasıl tecrübe ettikleri analiz edildi. Bu sayede “yukarıdan” ifade edilen “Adalet”, “Eşitlik”, “Hukukun Üstünlüğü” ve “Hukuk Devleti” kavramlarının “aşağıya” yansımalarının ortaya çıkarılması hedeflendi. Görüşmeler sonucunda hukukun eşitlik ve adalet temelinde gerçekleşmediği ve egemenin hukukunun geçerli olduğuna yönelik güçlü bir inancın

var olduğu ortaya çıktı. Görüşmecilerin tamamının idareyi yargıyla eşdeğer görmekte olduğu, bağımsız ve tarafsız olması arzu ve iddia edilen yargının toplumsal karşılığını taraflı ve bağımlı bir resimde bulduğu dikkat çekiciydi.

Bir diğer dikkat çekici konu ise idarenin bir statüye karşı pozitif bir ayrımcılık yaptığına ilişkin güçlü bir inancın var olmasıydı. Burada araştırma kapsamında mülakat yapılan görüşmecilerin biri haricinde diğerlerinin aynı statüye mensup olmalarının belirtilmesi gerekiyor. Bu durum ise pozitif bir ayrımcılık yapıldığına yönelik eleştirilerin belirli bir çerçevede incelenmesini engelliyor. Esasen farklı statülerin farklı görev ve sorumluluklar altında olmalarının doğal sonucu olan farklı hak ve imtiyazlara sahip olunması hiyerarşik düzenin bir gereğidir. Ancak bu tür bir inancın sadece hiyerarşik yapı ve disiplinin tesis edilmesinin gerekleriyle izah edilemeyecek kadar güçlü olması sadakat ve güven üzerine kurulu olması gereken orduya zarar verebilecek nitelikte olduğuna işaret ediyor görünüyor.

KAYNAKÇA

A. Kitap

Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akça, İ. (2004). “Kolektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, Bir Zümre Bir Parti; Türkiye’de Ordu. İstanbul: Birikim Yayınları.

Altınay, A. (2004). *The Myth of the Military-Nation*, London: Palgrave.

Akyaz, D. (2002). *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayramoğlu, A. (2004). “Asker ve Siyaset ”Bir Zümre Bir Parti; Türkiye’de Ordu. İstanbul: Birikim Yayınları.

Belge, M. (2011). *Militarist Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bröchling, U. (2008). *Disiplin-Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cizre, Ü. (2004). “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri; Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz”*Bir Zümre Bir Parti; Türkiye’de Ordu*, Birikim Yayınları, İstanbul.

Collins, Hugh (2013). *Marksizm ve Hukuk*. Çeviren: Ü.D. Tuna. İstanbul: Dipnot Yayınları.

Çav, Erkan (2013). *Türkiye’de Askeri Uygulama; Askerler ve Askerlik Üzerine Deneyim, Gözlem ve Düşünceler*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Erdağı, Bora (2013). *Marx’ta Hukuk-Devlet İmgesi Marksist Devlet ve Hukuk Teorisi*, Editör Taner Yelkenci. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Ekici, E. (2013) *Antony Gramsci ve Louis Althusser: Hukuk İdeolojisinin Eleştirisi Marksist Devlet ve Hukuk Teorisi*, Editör Taner Yelkenci. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Sosyoloji; Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Çeviren: Ü.Y.Battal. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1983). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mardin, Ş. (1990). *Türkiye 'de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (1993). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. Çeviren: Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1990). *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*. Çeviren: Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
- Selek, P. (2008). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunay, S.Ş.(1996). *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Görev Kriterleri*. İstanbul: Beta Basım.
- Şen, S. (2010). *Silahlı Kuvvetler ve Modernizm*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Turan, Ö. (2013). *Erkek Millet Asker Millet: "Esas Duruş!" Kışla Deneyimleri ya da Türkiye'de Zorunlu Askerliğin Antropolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkeş, A (2000). *27 Mayıs ve Gerçekler*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Wallace, R.A & Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çeviren: L.Elburuz & M. R.Ayas. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1995). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. Çeviren: H.Salihoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.

B. Dergi

- Akarsu, A. (2008). Hukuk Devleti İlkesinin Dünya ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi. AYİM Dergisi. S. 24
- Alpar, E. (2004). Askeri İdari Yargı Denetimi ve Avrupa Birliği İle Uyum Çerçevesinde Mevzuatımdaki Değişikler. AYİM Dergisi. S. 19
- Başpınar, A (2012). Sosyolojinin Konusu Olarak Ordu ve Asker: Askeri Sosyoloji. Sosyoloji Dergisi, S. 24
- Burak, B. (2011). Osmanlı'dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri. International Journal of History. Vol.3

Candemir, T. (1994). Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin 20. Kuruluş Yılı Açılış Konuşması. Askeri Adalet Dergisi, Yıl: 22, S.91.

Çetin, H. (2002). Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S.2.

Güngör, S. (2001). Althusser'de İdeoloji Kavramı. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. C6, S2

Heper, M. & Yüksel A. (2000). The Military and The Consolidation of Democracy; The Recent Turkish Experience. Armed Forces And Society. Vol.26, No.4

Erdem F.H.- Coşkun V. (2009). Askeri Yargı ve Askeri Vesayet. SETA Dergisi.

Levy, A. (2011). The Officer Corps In Sultan Mahmud II's New Ottoman Army, 1826-1839. International Journal of Middle East Studies, Vol. 2, No. 1, Cambridge University Pres.

Özgüldür, S. (2003). Adil Yargılanma Hakkı Merceğinde Ele Alınması Gereken Bir Kod Kanun Hazırlık Çalışması Örneği: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanun Tasarısı. AYİM Dergi. S.18

Eser B, Baltacı C. & Arslan M. (2012). Türk Siyasal Sisteminde 1960 Müdahalesi ve Vesayet Kurumsallaşması Üzerine Bir Analiz Denemesi. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. S. 25

Karahanogulları, O. (2002). Marksizm ve Hukuk. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 57-2

İnsel, A. (1999). Cumhuriyet Döneminde Otoritarizmin Sürekliliği. Birikim Dergisi.

C. Tez

Acil, F. (2008). *Askeri Yargının Hukuk Devletindeki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

Başpınar, A. (2010). *Askeri Sosyoloji; Tarih ve Kaynaklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Çörez, Ö. (2007). *Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Askeri Yargı (Ceza) Sistemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye.

Gümüşay, G. (2007). *Askeri İdari Yargının Görev Alanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

Karamollaoğlu, U. (2011). *Militarizm ve Pretoryanizm Ekseninde Modern Türkiye’de Ordu İktidarı ve Neo-Liberalizmin Ordu İktidarına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

Mısıır, M. B. (2011). *Kapitalizm, Devletler ve Egemenlik: Egemenlik Kuramının Tarihsel Maddeci Bir Eleştirisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara: Türkiye.

F. Gazete Makalesi

Alkan, T. (1980, Şubat 18). Neden Hep Az Gelişmişlerde, Milliyet Gazetesi.

Arslan, M. (2010, Aralık 07). Yargı Birliği İçin AYİM’de Askeri Yargıtay’da Kaldırılmalı, Zaman Gazetesi.

G. Web Sayfası

TSK (2014) Türk Silahlı Kuvvetlerinden Haberler. Retrived January 6, 2014 (de indirildi) from the World Wide Web: http://www.tsk.tr/3_basin_yayin_faaliyetleri/3_4_tsk_haberler/2014/tsk_haberler_01.html

Bugün (2010). 3 Generali Şoke Eden Karar. Retrieved 14 November, 2011 (de indirildi) from the World Wide Web: (<http://gundem.bugun.com.tr/3-general-i-soke-eden-karar-haberi/131058>).

TBMM (2013). Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, Anayasa Uzlaşma Komisyonu. Retrieved January 22, 2014 (de indirildi) from the World Wide Web: http://t24.com.tr/media/editorials/files/30_09_2013Anayasa%20Uzla%C5%9Fma.doc

MÜLAKAT SORULARI

S1.

ADINIZ SOYADINIZ :
YAŞ :
CİNSİYET :
DOĞUM YERİ :
MEDENİ HAL :
ÇOCUK :
TAHSİLİ :
STATÜ :
ANNE BABA MESLEĞİ :
AİLEDE BAŞKA ASKER VARMI :

S2. KAÇ YILDIR ASKERLİK MESLEĞİNİN İÇİNDESİNİZ? ASKERLİK MESLEĞİNE YÖNELMENİZ NASIL OLDU?

(Görüşmecinin hâlihazırda ordu hakkındaki görüşleri ile kıyaslanması için)

S3. ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEME(AYİM) İLE TANIŞMANIZ NASIL GERÇEKLEŞTİ? DAHA ÖNCE SİVİL YARGI KURUMLARINDA BİR DAVANIZ OLDU MU? BU KONUDA NELER SÖYLEYEBİLİRSİNİZ?

(Askeri mahkeme davasına girişin ve sivil yargı ile kıyaslamının yapılması)

S4. BANA DAVANIZDAN BAHSEDER MİSİNİZ?

(Dava sürecinin görüşülmesi esnasında görüşmecinin ses tonu, kullandığı kelimeler ve vücut dilinin değerlendirilebilmesi)

S5. BU DAVA MESLEKİ VE ÖZEL YAŞAMINIZDA NASIL İZLER BIRAKTI?

(Dava sürecinin muvazzafın yaşamına olan etkilerinin değerlendirilmesi)

S6. ASKER OLARAK ASKERİ YARGI VE SİVİL YARGIYI KARŞILAŞTIRIRSANIZ NELER SÖYLEYEBİLİRSİNİZ? BUNDAN BAHSEDER MİSİNİZ?

(Görüşmecinin her iki yargı sistemine bakış ve inancının değerlendirilmesi)

S7. DAVA ÖNCESİ VE SONRASINI GÖZ ÖNÜNE ALDIĞINIZDA ŞU AN ORDU HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİZİ BENİMLE PAYLAŞIRMISINIZ?

(Davanın ardından “asker olmak”, “ vatana hizmet etmek”, “askerlik mesleğine bağlı olmak” gibi inançlarda bir değişim olup olmadığının değerlendirilmesi)

S8. ÇOCUĞUNUZUN ASKER OLMASINI İSTERMİSİNİZ? NEDEN?

(Davanın kişide askerlik kurumuna bakışının değerlendirilmesi)

S9. DAVA SÜRESİNCE VEYA DAVA SONUNDA AYİM DIŞINDA BİR HUKUKİ MECRADA HAK ARAYIŞINA GİRMEYİ DÜŞÜNDÜNÜZ MÜ? ÖRNEĞİN AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE BAŞVURMAYI DÜŞÜNDÜNÜZ MÜ? YA DA HUKUK DIŞINDA BİR MECRADA YOL ALMAYI DÜŞÜNDÜNÜZ MÜ; İSTİFA GİBİ?

(Görüşmecinin davasına olan güveni ve uğradığına inandığı haksızlığın değerlendirilmesi)

S10. MESLEKTAŞLARINIZDAN DAVA SÜRECİNDE NASIL TEPKİLER ALDINIZ?

(Genel düzen içerisinde toplumun genelinin davalık muvazzaflara bakışlarının ortaya çıkarılması)

S11. DAVANIZA BENZER DAVA DUYDUNUZ MU? EVET İSE NASIL HABERDAR OLDUNUZ?

(Ordu içinde dava açan muvazzafların ayrı bir konumu olup olmadığı, dava açan muvazzafların aralarında işleyen bir iletişim ağının veya mekanizmasının olup olmadığı, bir muvazzafların bir konuda dava açmasının diğer muvazzafları tetikleyip tetiklemediğinin değerlendirilmesi)